

**ŞİİR ÇEVİRİSİNDE KAYNAK METİN SESLERİNİN ÇEVİRİ
METİNDEN ÖZGÜN METİNE DOĞRU YAKINLIK OLGUSU**

**ŞİİR ÇEVİRİSİNDE KAYNAK METİN
SESLERİNİN ÇEVİRİ METİNDEN
ÖZGÜN METİNE DOĞRU
YAKINLIK OLGUSU**

(Yüksek Lisans Tezi)

Ülkü ÇETİN KARAKURT

Eskişehir, 1998

ŞİİR ÇEVİRİSİNDE KAYNAK METİN SESLERİNİN ÇEVİRİ
METİNDEN ÖZGÜN METİNE DOĞRU YAKINLIK OLGUSU

Üİkü ÇETİN KARAKURT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Mustafa ÇAKIR

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
MERKEZ KÜTÜPHANESİ

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran 1998

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

ŞİİR ÇEVİRİSİNDE KAYNAK METİN SESLERİNİN ÇEVİRİ METİNDEN ÖZGÜN METİNE DOĞRU YAKINLIK OLGUSU

Ülkü ÇETİN KARAKURT

Alman Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 1998

Danışman : Doç. Dr. Mustafa ÇAKIR

Şiir, çok yoğun uğraşların sonucunda oluşabilen bir üründür. Şairin beyninde gerçekleşen tablo, zaman gelir, kağıt üzerinde var olmak için günlerce bekler. Olgunluk düzeyine erişip bir bütün olduğunda, kalemin harekete geçirilmesini sağlar. Ancak bazı zamanlar cimri davranıp yalnızca bir köşesi görünür. Onun tamamlanmasının ne kadar süreceği ise hiç bilinmez.

Şiirin çeviri sürecinin bu derece yoğun olması, getirdiği problemlerin de çözümünü karmaşıktırmaktadır. Özellikle de şiirin kendine özgü ses bütünlüğünün korunması yolundaki çabaların araştırılmaya değer olduğu belirtilebilir. Bu çalışmanın ilerleyen sayfaları da, şiir çevirisindeki kaynak metin, sesleri ve amaç metindeki yakınlık olguları üzerine gerçekleştirilmeye çalışılan, disiplinler arası bir araştırmayı içermektedir.

Dolayısıyla, çevirisinde önemli problemler oluşturup, sürecin uzamasına sebep olan ses olgusunu çeşitli açılardan ele alıp; şiir çevirisini özellikle sesel bakımdan etkileyen etmenleri, disiplinler arası bağlamda bir araya getirmek amacıyla bir çalışma yapıldı. Tüm zorluklarına rağmen, şiir çevirisinin varlığının süreceği vurgulanmaya çalışıldı.

Buna bağlı olarak, girişin ardından ikinci bölümde şiir ve ses ilişkisi, üçüncü bölümde seslerin eşdeğer aktarılmasında çevirmenin yeri ve önemi, dördüncü bölümde şiir çevirisinde sesler ve eşdeğerlilik ilişkileri, beşinci bölümde kaynak metnin (şiirin) bir bütün olarak önemi ve doğru çözümlenmesi, altıncı bölümde ise özet, sonuç ve öneriler üzerinde duruldu.

ABSTRACT

SOURCE TEXT RHYMES IN THE TRANSLATION OF POEM AND ITS PROXIMITY FACTS

Poetry is a product reached at the result of an extensive endeavor. The schedule fulfilled in the mind of poet may remain there, in time, for days so as to exist on paper. On reaching to the level of maturity and became a united whole, it sets the pen in motion. Yet it may sometimes be miser and as a result of this there may appear only a quatrain, or a line, or only a tiny corner of the schedule. The time that how long it takes to be completed cannot be known.

That the translation process of poetry is so extensive, makes the solution of the problems, which it brings along, complicated. It may be stated that the efforts especially the one to preserve the wholeness of rhyme, which is peculiar to poetry, may worth researching. The further pages of this study involves the research between the disciplines which is tried to be actualized in the translation of source text rhymes and its proximity facts in the target text.

So with this in mind, this study was carried out with the purpose of considering the fact of rhyme, which causes problems in translation and the process to take much time, from different perspectives and bringing together the factors affecting the translation of poetry within the consistency between disciplines especially from the point of rhyme. Despite its difficulty, the existence of poetry translation will continue and in this study this was emphasized.

After the introduction in chapter 1; Connected with the things mentioned above, in chapter 2; poetry and rhyme relation, in chapter 3; the role and importance of the translator in the transfer of rhymes equivalent, in chapter 4; rhymes and equivalence relations in poetry translation, in chapter

5; the importance of source text as a whole and its correct translation and in chapter 6; summary, conclusion and suggestions were pointed out.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Doç. Dr. Muhsin Fakir.....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Nüksele Koçadın.....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Kadriye Öztürk.....

Üye :

Üye :

Ulku ÇETİN KARAKURT'un Şiir Çevirisinde Kaynak Metin Sesle-ri-
rinin Çeviri Metinden Özgün Metine Doğru Yakınlık Olgusu başlıklı tezi
30.06.1998. tarihinde, yukarıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve
Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Alman Dili Eğitimi.....
Anabilim / Anasana dalında, Yüksek Lisans - Doktora / Sanatta Yeterlik tezi olarak
değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Enver ÖZKALP

ÖNSÖZ

Araştırmamda temel aldığım nokta, şiir çevirilerinde ortaya çıkan sesel problemlerdir. Çünkü bu sorunların şiir çevirisi dahilinde kilit noktası özelliği taşıdığı inancındayım. Özellikle şiir çevirisinde değil, şiirin kendisinde de, ritimsel öğelerin; şiirin varlığını oluşturan temel unsurlar olduğu bilinen bir doğrudur. Ancak, dilden dile çevrilmesi sırasında konu daha yoğun bir şekilde gündeme gelmektedir.

İncelememin amacı, disiplinler arası bir özellik taşıyan bu konuyu, gerek edebi, gerekse dilbilimsel ve de diğer edebiyat ile sanat dalları yönünden ele almaya çalışmaktır.

Yüksek lisans tezimin oluşumunda görüşleri ile beni aydınlatan bana destek olan herkese; eşime ve aileme teşekkür etmek istiyorum.

Yapıcı eleştirileriyle çalışmamın yönünü belirleyen danışmanım Sayın Doç. Dr. Mustafa ÇAKIR'a özellikle teşekkür etmek istiyorum.

Eskişehir, 12 Haziran 1998

Ülkü ÇETİN KARAKURT

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iv
DEĞERLENDİRME KURULU VE ENSTİTÜ ONAYI.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
ÖZGEÇMİŞ.....	viii
BÖLÜM	
I. GİRİŞ.....	1
II. ŞİİR VE SES İLİŞKİSİ.....	4
2. 1. Şiirsel müziğin önemi.....	4
2. 2. Şiirde uyak ve ahengin önemi.....	7
2. 3. Şiirdeki uyak ve ahengin amaç metne eşdeğer aktarım sorunu ile bu konunun sesle ilişkisi.....	9
2. 4. Şiir çevirisinde sesel yakınlığı sağlamanın ön koşulu.....	12

BÖLÜM

III. SESLERİN EŞDEĞER AKTARILMASINDA ÇEVİRMENİN YERİ	19
3. 1. Şiir çevirilerinde çevirmenin sanatçılık rolü.....	19
3. 2. Şiir çevirisinin ayrı bir alan oluşu ile ilgili olarak şair-çevirmen ilişkisi.....	25
3. 3. Şiir çevirisi yapan bir çevirmenin şairlik yönü.....	29
3. 4. Amaç metnindeki seslerin eşdeğer aktarılmasında çevirmene düşen görevler.....	33

BÖLÜM

IV. ŞİİR ÇEVİRİSİNDE SESLER VE EŞDEĞERLİLİK İLİŞKİLERİ	54
4. 1. İçerik ve ses bağlamında şiir çevirisi.....	54
4. 2. Kaynak metindeki seslerin eşdeğer aktarılmasında ortaya çıkan problemler.....	57
4. 3. Sesel eşdeğerliliğin şiir çevirisindeki önemi ve bu eşdeğerliliğin biçimle ilişkisi.....	60
4. 4. Şiirde söz diziminin önemi.....	65
4. 5. Söz dizimi ve ses ilişkisi.....	68
4. 6. Seslerin eşdeğer aktarılmasında sözdizimsel açıdan biçim ve içerik ilişkisi.....	70

BÖLÜM

V. KAYNAK METNİN (ŞİİRİN) BİR BÜTÜN OLARAK ÖNEMİ VE DOĞRU ÇÖZÜMLENMESİ	81
5. 1. Bir şiirin tek oluşunun kaynakları.....	81
5. 2. Kaynak metindeki “özgünlüğü” amaç metne taşımanın zorluğu.....	89

5. 3. Özgünlükteki sesel eşdeğerliliği sağlamanın zorluğuna rağmen şiir çevirisindeki başarıların kaynağı.....	94
5. 4. Tüm güçlüklerle rağmen şiir çevirisinin nedenleri ve gerekliliği.....	98

BÖLÜM

VI. ÖZET, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	105
6. 1. Özet.....	105
6. 2. Sonuç.....	108
6. 3. Öneriler.....	110

KAYNAKÇA.....	I
----------------------	----------

Birinci Bölüm

GİRİŞ

Yaşam içinde, insan duygularını zenginleştiren unsurlar çeşitlidir. Kimi zaman bir doğa manzarası, kimi zaman bir beste veya bir roman, bu gelişime destek olabilir. Böyle zihinsel artırımlara ihtiyaç da vardır. Birey kendisini geliştirecek ki, toplum da daha aydın bir düzeye sahip olma yolunda ilerlesin. Kimsenin, belirgin birtakım yaptırımlarla bu yönde yeterli gelişmeyi sağlayacağı söylenemez. Bir senfonideki en ince ayrıntıyı bile duyumsayabilmek için, onu severek ve isteyerek dinlemenin temel bir gereklilik olduğu doğrudur. Çünkü müziği var edenler, bu içtenlikle yola çıkmışlardır.

İnsanların davranışlarını etkileyip, zihinsel ve duyuşsal gelişimlerine yarar sağlayan bir unsur da şiiirdir. Şairlerin sayıca yoğunluğu, şiiirlerin üretimindeki, yıllardan beri süre gelen devamlılık, insanoğlunun uyum, estetik veya ritim güzelliğinin katkılarına bu yönde ihtiyaç duyduğunu da ortaya çıkarabilmektedir. Yoksa tüm o dışavurumlara talep olmasaydı, şiiir artık üretilemez olmayacaktı; çünkü gerçek şiiiri yaşatan şiiirdir; ama belki yazı masalarının çekmecelerinde kalacaklardı. Oysa durum böyle değil, çünkü insanoğlunun şiiire ihtiyacı var. Şiiir kendini, etkilenmelerini ve başka ülkeleri tanımanın bir yol göstericisi olabilmektedir. Yaşanılan ülkenin dışında başka ülkelerin şiiirle-

ri, o ülkenin yaşam biçimini okuyucuya taşıyabilmelidir. Ufku, genişlemekte olan kişinin de, aydınlanma yolundaki çabası bu yolla daha gelişir.

Şiirin bir ihtiyaç olduğu ortadadır. Şairin bu ve benzeri nedenlerle yazıyor olması, okuyucularının sürekliliği ile ilgili bir garantinin göstergesi olabilir. Çünkü şairde ifadesini bulmuş bir keder tasviri, herhangi bir okuyucunun kederine tercüman olabilir. Okuyucu, kendi kederini veya başka bir duygu ya da düşüncesini, belki o biçimde ifade edememiştir. Ama bu duygu veya düşünce şiirde yansımaları bulmuştur. Çok da araması gerekmemiştir. Çünkü şiir duyguların özüdür. Şiir ahenkli ve ritimlidir. Dolayısıyla şiir de, çevirisi de var olmaya devam edecektir. Elbette nedenler bu kadarla sınırlı değil. Ama sanatsal ürünlerin çıkış noktalarının önder olan nedenleri vardır. Onlar, önem açısından daha ciddi bir varlık göstermektedirler. Şiirin de, tüm aşılması ve aşılammış zorluklarına rağmen var olmasının çevrilmesinin temel sebepleri vardır. Belki de bunlardan önemli olan bir tanesi, paylaşım isteğidir.

Bu gibi nedenlerden yola çıkarak gerçekleştirilen bu araştırma altı bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm giriş kısmını içermektedir.

İkinci bölüm, şiirde ses kavramı üzerinde durmakta; konuya uyak ve ahengi de ekleyerek açıklık getirmeye çalışmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, seslerin eşdeğer aktarılmasında çevirmenin yeri ve önemi üzerinde durulmaya çalışılmış; aktarıcının şairlik yönü ve üzerine düşen görevler incelemeye alınmıştır.

Dördüncü bölümde, şiir çevirisinde ses kavramı ve aralarındaki eşdeğerlilik ilişkileri üzerinde durulmaktadır. Kaynak metindeki seslerin aktarımı sırasındaki problemler ile şiir çevirisindeki söz dizimi, ses, biçim ve içeriğin yakın bağlantısı da bu bölümün içeriği dahilindedir.

Beşinci bölümde, kaynak metnin (şiiirin) bir bütün olarak önemi ve doğru çözümlenmesi üzerinde durulmaktadır. Şiirdeki sesel özgünlüğün kaynakları ile, getirdiği problemler ve buna rağmen çevirisindeki başarılar ve gereklilikler, bu bölüm altında, nedenleriyle birlikte ele alınmaya çalışılmıştır.

Altıncı bölümde ise araştırmanın bir özeti, incelemelerin ardından varılan sonuçlar ve bunların ışığı altında ifade edilebilecek olan öneriler dile getirilmeye çalışılmıştır.

İkinci Bölüm

ŞİİR VE SES İLİŞKİSİ

2. 1. Şiirsel Müziğin Önemi

Dizeler gözler tarafından yalnızca güzel birer basım görüntüsü olarak algılanmak istenmiyorlar. Etkileyici bir ses biçiminde kulaktan duyulmak isteniyorlar.¹ Yazınsal eserlerde temel unsur, neyin nasıl anlatıldığına yatıyor. Bize onun bestesini ileten biçem kaybolduğu yada büyük ölçüde yitime uğradığı zaman, o yazın yapıtı aktarılmamış oluyor. Kokusu ve rengi aktarılmamış oluyor. Bir başka deyişle, biz şarkının sözlerini okuyor, ama müziğini duymuyor oluyoruz.² Tiyatro, deneme gibi diğer edebi alanlar dilden çıkarlar. Şiirin güçlüğü ise dil ile müziğin bir kaynaşması oluşundadır. Sesin duyulmaması, eserin önemli bir unsurunun varolmaması anlamına gelmektedir. Oysa incelendiğinde şiiri şiir yapan temel unsurların başında şiirsel müzik olgusunun geldiği görülmektedir. Bu alanda müziğin etkisi çok büyüktür, ki müzikte başka türlü yapamaz zaten.³

¹ Wolfgang KAYSER, *Kleine deutsche Versschule*, Bern: Francke AG Verlag, , 1969, s.9.

² Ahmet CEMAL, v. d. “Çeviri Yapma Süreci”, *Kitap Üzerine Anatomi Dersleri*, (Yay.Fatma Türe), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993, s.147.

³ KAYSER, a.g.e., 1969, s.24.

Şiirdeki bu olgular için, bir dizedeki vurgulu ve vurgusuz heceler ayrı bir yer tutmaktadırlar.⁴ Bir dizenin vurgulu yada vurgusuz bir hece ile başlaması ya da son bulması, dikkate alınması gereken bir noktadır. Zira, o hecelerde çok ufak ta olsa değişiklikler yapıldığında, görülecektir ki şiirin müziğinde kayıplar olacaktır. Bu tür kayıplar da özün bozulma nedenlerinin başında gelmektedir. Şairin özel bir yetenek ile bir araya getirdiği sözcüklerde özel bir sihir vardır. Öyle ki, en küçük bir değişiklik, en hafif bir temas onu öldürebiliyor.⁵ Yaşar Nabi Nayır, Şiir Sanatı adlı eserinde bu konulara değinirken güzel bir örnek vermiştir. Aynı örnek yinelenebilir.

Ağır ağır ineceksin bu merdivenlerden
Ahmet HAŞİM

Yaşar Nabi Nayır, anlamın bir emri içerdiğini ve bu anlama dokunmadan sözcüklerin yerlerini aşağıdaki biçimde değiştirebileceğimizi ifade ediyor:

Bu merdivenlerden ağır ağır ineceksin⁶

Sihrin bozulduğu açıkça görülmektedir. Yaşar NABI, aynı eseri dahilinde ilginç benzetmeler yaparak, böyle bir durumda, geriye bir, posadan, boş bir esans şişesinden başka bir unsur kalmadığını ifade etmektedir. Şiirsel müziğin özü de işte bu yitip giden ruhtur.

Şiirin ne olduğu konusunda, belirgin sınırlar çizilememektedir. Ancak okunduğunda kişinin iç dünyasında uyandırdıkları ile, belki açıklama gereği duymadan "İşte Şiir" denilir.⁷ Yaşar Nabi Nayır'ın şiirin ne olduğu ile ilgili görüşlerine ilişkin, eserinin önsözünde, çok özel bağlantılar kurmaktadır:

Şiir yalnız edebiyatın malı değildir. Sözle olduğu gibi seslerle hareketlerle, şekillerle ve renklerle de şiir meydana getirilebilir. Raksta, musiki-
de, resimde, mimarlıkta, tiyatrodada ve hatta sinemada şiir unsurunu tıpkı e-

⁴ KAYSER, a.g.e., 1969, s.19.

⁵ Yaşar Nabi NAYIR, Şiir Sanatı, İstanbul: Varlık Yayınevi, 1969, s.40.

⁶ NAYIR, a.g.e., 1969, s.40.

⁷ NAYIR, 1969, önsöz.

debiyatta olduğu gibi, ancak sesimizle bulup çıkarabiliriz, mantığımızla ölçemeyiz.

Görüldüğü gibi şiir disiplinler arası bir olgudur ve temeli de onun ruhudur. Uyak bile duygulara hitap etmek için hislerin yapılarına uygun olmalıdır. Dolayısıyla şiir akılla plastik sanatlar ve müzik arasında dans eden bir sanattır. (Mustafa Şekib Tunç)⁸

Şiirsel müzikte öyle bir anlam ve ahenk vardır ki, onu kimse belirleyemez. Şair kimi zaman aylarca bekler, kendisinin de ummadığı bir anda o anlam ve ahengi gerçekleştirdiğini görür. Dolayısıyla şairlik, öğrenilen sanatlardan değildir.

Şiir, dil unsurunu içinde en çok barındıran, gizli bir sanattır. Almanca'daki "eine" sözcüğünün ilk hecesi vurgulu, ikinci hecesi ise vurgusuzdur.⁹ Böyle inceliklere inilmedikçe, şairin o musiki ağırlıklı ruhuyla da karşılaşılmaz. Şiirdeki sözcük ve dize vurgusunun üzerinde önemle durulması gerekmektedir. Gençan, dize vurgusunu dil dışı bir ezgi biçiminde ifade etmektedir. Dolayısıyla şiirin vurgulu okunmasından söz etmektedir. Dizeleri vurgularla canlandırmayanların okuyuşlarının ahenksiz, duygusuz ve tatsız olduğunu belirtmektedir.¹⁰ Gençan'ın bu konu bağlamındaki görüşlerine yer vermeye devam edilecek olunursa "şiirsel ses bilgisine de aynı biçimsel anlayışla yaklaştığı görüşülmektedir. Ezgiselliği şiirin varolan dilsel yapısında değil, nesnellikten uzak, ifadesi belirsiz bir "ses güzelliğine" bağlamaktadır.¹¹ Ancak böyle bir ifade, elbette ki şiirin dilden tamamen soyut dilbiliminden ayrı bir unsur olduğunu göstermektedir. İfade edilen, öncelikli özelliğinin, sanatsal yönü oluşudur. Bu görüş hiçbir zaman, şairin şiirinde sadece yapay bir dünya sunduğu biçiminde anlaşılmamalıdır.

⁸ NAYIR, a.g.e., 1969, s.32.

⁹ KAYSER, a.g.e., 1969, s.68.

¹⁰ Mehmet YALÇIN, *Şiir in Ortak Paydası, Şiir Bilime Giriş*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, No:35, , 1991, s.87.

¹¹ YALÇIN, a.g.e., 1991, s.87.

Şiir hakkında mülâhazalar adlı yazısında A. Haşim, sanat anlayışını özetle şöyle belirtir:

Şiir gerçeklerin habercisi değildir. O müzikle söz arasında, sözden Müziğe daha yakın bir araç, dildir. Şiirde anlamın önemi yoktur. Önemli olan sözcüklerin cümledeki yerleriyle öteki sözlerle ilişkilerinden ortaya çıkan tatlı, gizli, uçan seslerin bir müziğinden, anlamın üstüne çıkan sınırsız ve etkin bir anlatım oluşturmaktadırlar. (Sözcüklerin anlamlarının üstüne çıkan)¹²

Sahip olduğu bu özelliklerinden dolayı da, içinde varolan o uyumu, en iyi korunması gereken unsurlardandır. İnsanı insan yapan özellikler nasıl temel oluşturuyorsa, şiiri şiir yapan noktalar da varlığı için o biçimde önemlidir.

2. 2. Şiirde Uyak ve Ahengin Önemi

Şiirlerdeki sözcükler arasında öyle bir iç uyum vardır ki, okuyanı, o dizelerin sanki başka bir dünyadan gelmiş olduğuna inandırmaya çalışır. Oysa böyle bir durum söz konusu değildir. Yaşar Nabi Nayır bu durumu örneklendirerek, konuya bir açıklık getirmektedir:

Belki hala o besteler çalınır
Gemiler geçmeyen bir ummanda

“Bu iki dizede ahengin yerini değiştirmeye imkan olmayan hala kelimesinden bu kelimenin yükselişinden sonraki kelimelerin düşüşünden ve ikini dizedeki (g) lerden geldiğini söylemek belki yanlış olmaz. Fakat bunlar kafi değildir. Bu ritim ve ahenk bir ruh hali ile beraberdir, daha doğrusu bu ritim ve ahengi tayin eden o ruh hali olmuştur.”¹³ İlgili örnek ifadeler de bir önceki başlık altında incelemeye alınmıştır.

¹² YALÇIN, a.g.e., 1991, s.113.

¹³ NAYIR, a.g.e., 1969, s.34.

Çok kısa örneklendirmeler dahi, uyak ve ahengin şiirin varlığına ne büyük bir ayrıcalık eklediğini göstermektedir. Bir harf değişimi bile söz konusu olduğunda, aynı ahengi görmekten söz edilemeyebilir. Özellikle de uyak, her şiirin kendine ait iskeletini oluşturan parçalardan birisidir. Biçim yönündeki temel öğelerdendir. Aşağıya verilen örnekteki (s) sesini içeren kısaltmalar, şiirin sanatsal biçimini rahatsız etmektedirler,¹⁴ ancak temel unsurunu da teşkil etmektedirler:

Unendlichs Grab von Welten und von Zeit,
Beständig Reich der Gegenwärtigkeiten.

Gerçekten de, okunduğunda kulağa çarpan ilk eksik birimler, aradaki sesli harfler oluyor. Ancak belki de bu özellik, bu şiiri kendisi yapıyor. Böyle durumlarda da devreye şairin kimliği ve zihinsel, duyuşsal özellikleri giriyor. Olabildiğince çok bilgidir kişiyi daha emin olabileceği saptamalara götüren. Bu da araştırmacı bir ruhu gerektirir.

Yukarıdaki örnekte, o dilin ses bilgisi kuralları dahilinde bir uygulamaya gidilmiştir. Bir dilin ses bilgisi kuralları dahilinde olmayan değişimler yapmak da olasıdır. Ancak böyle değişimler kişisel yorumlamaya açıktır. Şiir biliminin ise geçici değil, kalıcı unsurlarla ilgilendiği yapılan çalışmalardan gözlenebilmektedir.¹⁵ Bir şiirsel ifadenin dile getirebileceği sesler, o yazıldığı dilin ses bilgisi ve de noktalama kuralları ile belirlenir. Ancak bilinmektedir ki, noktalama işaretlerinin kullanılmadığı, daha başka yazım kurallarının değişime uğratıldığı şiirlerin de sayısı az değildir.¹⁶ Noktalama işaretlerinin kullanılmadığı ya da dildeki değişimlerde, içinde var oldukları şiiri, bu biçimi, bu uyumu ile yaşatmaktadırlar.

¹⁴ KAYSER, a.g.e., 1969, s.75.

¹⁵ YALÇIN, a.g.e., 1991, s.85.

¹⁶ YALÇIN, a.g.e., 1991, s.85.

2. 3. Şiirdeki Uyak ve Ahengin Amaç Metne Eşdeğer Aktarım Sorunu ile Bu Konunun Sesle İlişkisi

Uyak ile ahengin şiirde eşdeğer aktarılması sorunu, biçimsel olduğu kadar dil kullanımsal ve de yan anlamsal eşdeğerliliği kapsamaktadır. Özellikle şiir çevirilerinde, özgünü gibi bir uyak düzeni ile çevirme çabaları, temel zorunluluk olarak belirlenmektedir. Şiirin kendine özgü dilsel bir yapıya sahip oluşu kurulacak olan yan anlamsal eşdeğerliliğin önemine önem katmaktadır. Şiir, çevrildiği dilin kullanımı içindeki eşdeğerliliğin kurulmuş olmasına da ulaşmalıdır. O toplumun mentalitesi kapsamına girmesi, iyi bir çeviri olma yolundaki ilerlemesini kolaylaştırabilir.

Demirezen, Tennyson adlı şairin yanılısama yöntemini kullanarak, anlama erişmeyi başaran sayılı şairlerden birisi olduğunu ifade etmektedir:¹⁷

The Princess adlı uzun şiirinde (m) sesini tekrar ederek, okura arı viziltisini iletiyor. Bu tür bir yanılısamalı anlamın Türkçe'ye kazandırılması zordur.

The moan of the doves in immemorial
And the murmuring of innumerable bees

Anlamın yanılısama olması gerekmiyor. Başka bir biçim veya içerikte de olsa, çeviri zor olacaktır. Ancak imkansız olmayacaktır. Bu zorlukları aşmak için sahip olunması gereken, iç istek de, zorun hemen yapılabileceği imkansızın biraz zaman alabileceği biçiminde olmalıdır. Elbette örnekte olduğu gibi (m) seslerini bir araya toplamak mümkün olmayacaktır. Ama çeviri de zaten, sadece bu değildir. Ahmet Cemal'in ders ve seminerlerinde sıklıkla dile getirdiği gibi, doğru ve yerinde feda edebilme sanatıdır.¹⁸

¹⁷ Mehmet DEMİREZEN, "Çeviride Kayıplar Sorunu", *Çağdaş Çeviri Kuramları ve Uygulamaları Seminerinde Sunulan Bildiriler*, Beytepe Ankara Hacettepe Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Mütercim Tercümanlık Bölümü, 1991,s.115.

¹⁸ 1996 Öğretim Yılında, Ahmet CEMAL'den, Yazın Çevirisi ve Eleştirisi dersi aldım.

İngilizce'deki the artikeli Türkçe de karşılığını yo, yi, yü, sı, si, su, sü, ğı, i, ü gibi seslerde bulmaktadır.

<u>Türkçe</u>	<u>İngilizce</u>
Mutfağı	the kitchen
Hastayı	the patient
Doktoru	the doctor

Önemli olan diller arası bu ses karşılıklarını iyi bilip, doğru kullanmaktır. Doğru bulunan karşılık ise ses de aktarılmış olur. Dilden dile çevirisi gerçekleşmiş olur. Dolayısıyla, büyük titizlik isteyen uğraş alanıdır. Kendi başına bir anlamı bulunmayan herhangi bir bağlaç bile kimi zaman uzun düşünmelere neden olmaktadır. Öyledir ki, hecenin bir sesli harf ile sessiz harften meydana gelmiş olmasında, ünlünün mü yoksa ünsüzün mü önce yer olması dahi üzerinde durulması gereken bir unsur olmaktadır.¹⁹

Almanca'da, bir dize içinde çok (s) sesinin veya dize sonunda (en) seslerinin varlığına sıkça rastlanabilmektedir.²⁰

.....kamen
sehn
Namen
stehn

Uyak ve ahengi dilden dile aktarmak zor olduğu kadar da zevk verici olmaktadır. Var olan kafiye terk edilmeyecek ama öyle bir yapı bulunacak ki, çevrilen dildeki yansıması rahatlıkla görülsün. Bir objeye hangi yönden bakılırsa bakılsın, o yine aynı objedir. Layıkıyla çevrilen bir şiir de çevrildiği dilde aynı şiirdir. Bu olayı bir örnekle somutlaştırmaya çalışalım:²¹

¹⁹ ARISTOTOLES, *Poetika*, (Çev.İsmail TUNALI), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları Nr.14, Fen Ed.Fakültesi Tercüme Serisi No: 1, 1961, s.34.

²⁰ KAYSER, a.g.e., 1969, s.77.

²¹ Christian MORGENSTERN, *Das Mondschaf*, Wiesbaden: Insel Verlag, 1953.s.16-17.

DER WÜRFEL

Ein Würfel sprach zu sich: »Ich bin
mir selbst nicht völlig zum Gewinn!

Denn meines Wesens sechste Seite,
und sei es auch ein Auge bloß,
sieht immerdar, statt in die Weite,
der Erde ewig dunklen Schoß.
Als dies Erde, drauf er ruhte,
vernommén, ward ihr schlimm zumute.

»Du Würfel,« sprach sie, »ich bin dunkel,
weil dein Gesäß mich just bedeckt!
Ich bin so licht wie ein Karfunkel,
sobald du dich hinweggefleckt.«

der Würfel, innerlichts beleidigt,
hat sich nicht weiter drauf verteidigt.

THE DIE

A die was grumbling: »By the light
I cannot profit as I might!

Because a sixth my existence,
And were it but the one pip's doom,
Regards, instead of space and distance,
The Earth-Globe's ever-gloomy womb.«

But Mother Earth, on whom it lay,
Now lost her temper in dismay.

»I'm dark perhaps,« she said, »you booby,
When overshadowed by your rump!
But I am bright as any ruby,
As soon as you have stirred your stump.«

The die, though hot with indignation,

Did not pursue the conversation.

Diller arasındaki ses yapılarının örtüşmemesi, sesbilimsel uyumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Böyle olunca yapılacak çeviri zorlaşmaktadır. Ama imkansız hale gelmemektedir. Yukarıdaki türden örnekler çoğaltılabileceği, Japon haiku şiirlerine ve çevirilerine bakılabilir. Zorlukların nasıl aşılabildiği rahatlıkla görülecektir.

Şiir çevirisinin gayet iyi olabileceği görüşleri elbette ki her çevirinin iyi olacağı anlamına gelmemektedir. Ancak, hiç olamayacağı fikri dünyayı paylaşan insanlar arasındaki iletişim kurma isteğine ters düşebilmektedir. Çeviride temel amaç, eşdeğer etki alanını kurmaktır. A.Göktürk bu konudaki görüşlerine yer veren ifadeler şöyledir.²²

Bir sözcenin değişik dillerde, değiştirilmiş zaman, yer kültür konusunda aynı iletişimsel işlevi gerçekleştirmesiyle sağlandığını söyleyen;Göktürk, bunu öne sürerken, çeviri metnin eşdeğer etki yaratma amacını vurgular.

(Göktürk 1986,52)

Görülüyor ki şiir çevirisinin zorluğunu artırıcı bir etmen olarak uyak ve ahengin eşdeğer aktarım sorununa, aynı zamanda konunun sesle ilişkisi eklenmektedir. Çünkü şiirin her şeyden önce beyin algıları içinde çalan bir müzik olduğu söylenilebilir. Duyulan o sesi de yok saymak olası değildir.

2. 4. Şiir Çevirisinde Sesel Yakınlığı Sağlamanın Ön Koşulu

Bir romanda, “anlatıcı” o romanın baskın sesi olabilmektedir.²³ Şiire bakıldığında da olan seslerin üzerinde bir sesin varlığı belirlenebilmektedir. Kimi zaman bir çok konu içinde bir konu, kimi zaman uyakların içinde uyak

²² Şükriye RUHİ, “Çeviride Kaynak Metin Sesleri ve Yakınlık Olgusu”, *Çeviri Eğitiminde Özgün Metni Yorumlama Çeviri Metni Oluşturma Sürecine Yönelik Yöntem Önerileri, Çeviri Bilim 1*, (Yayına Hazırlayan: Işın BENGİ-ÖNER), Ankara Üniversitesi Tömer Bursa Şubesi, EKİM, 1995, s.56.

²³ RUHİ, a.g.e., 1995, s.62.

biçimi, o şiiri belirleyen özellikle kaynak metni ve seslerini iyi tanıyarak, özümseyerek başlamak, örtüşmeleri arttırabilecektir.

Şiir çevirisinde ses üzerine çalışılırken, ses kavramı; biçemi ve metin dışı bağları incelemek için bir yöntem olarak kullanılabilir. Böylece A.Göktürk'ün eşdeğer etki ilkesi de gözetilmiş olur. Newmark'ın da üzerinde durduğu yazar (şair) odaklı çeviri ilkesinin işlerliği gerçekleştirilmiş olur. Böyle bir çalışmada, metin incelemesinin dural değil, devingen olduğunu gösterebilir.²⁴

Şükriye Ruhi, romandaki seslerle ilgili yaptığı incelemesinde öncelikli olarak kaynak metin incelemesinin önemine değinmektedir. "Bir metnin seslerinin belirlenmesinin çeviri sürecinde kaynak metnin söylem yapısını anlamada ve de amaç dile aktarmada önemli bir aşama oluşturduğunu" vurgulamaktadır²⁵

Şiir çevirilerinden beklenen temel unsur genelde şiirsel biçiminin korunmasıdır. Ancak sadece bu olgu ile başarının sağlanamayacağı vurgulanabilir. Çünkü özellikle şiirde önemli olan sadece düşünsel yan değil, müziğinin başlıca taşıyıcısı olan sestir.²⁶ Ancak incelemeler daha derinleştirildiğinde, uyak konusunun önemli zorluklar çıkardığı görüşlerine rastlanabilmektedir.²⁷ Dolayısıyla araştırmaları yüzeysel bir biçimde bırakmamakta yarar olacaktır. "Herkes bir yüzdeki kasın titremesini görebilir ama nedeni herkesçe farklıdır. Gözlem yorumları görecelidir."²⁸

Sesel yakınlığı sağlamanın ön koşullarından birisi, şairin hedefinden haberdar olup, gerekli incelemeleri yapmak olabilir. Şair, sözcükler arası esrarengiz izdivaçlar kurma amacındadır. Öyle ahenkler kurarlar ki, dizenin gi-

²⁴ RUHİ, a.g.e., 1995, s.60.

²⁵ RUHİ, a.g.e., 1995, s.55.

²⁶ Ernst SANDER, *Sprachkunst und Übersetzung*, (Herausgegeben von Hans Albrecht KOCH), Bern: Peter Lang Verlag AG, 1983,s.53.

²⁷ SANDER, a.g.e., 1983, s.54.

²⁸ RUHİ, a.g.e., 1995, s.61.

dişine uyacak "musiki dalgalanmaları" meydana getirebilirler. Böylece sınırlarının belirlenmesi mümkün görünmeyen bir ifade oluşturabilmektedirler.²⁹

Şiirde kafiye korunacak diye, kötü bir uyak için sözcükler harcanmamalıdır.³⁰ Bir şiiri, sahip olduğu aynı uyak düzeni ile, erek dil dizgesine çevirmek mümkün olmayabilir. Ancak sahip olduğu uyak çeşidi bilmek ve ona göre hareket etmek önemli olabilir. Düz bir uyağın, çevrileceği dildeki karşılığının, ele alınan şiirde, çapraz mı yoksa sarmal mı olacağı, dikkatle incelenmelidir.³¹

Bazı şiirlerde, ifadeler dize sonunda bitmez de, diğer dizede devam eder. Bu olgunun şiirdeki önemi büyüktür. O ölçüde de çeviride özene değerdir.³²

**ES WAR ERDE IN IHNEN,UND
SIE GRUBEN.**

Sie gruben und gruben, so ging
ihr Tag dahin, ihre Nacht. Und sie lobten nicht Gott,
der, so hörten sie, alles dies wollte,
der, so hörten sie, alles dies wußte.

Sie gruben und hörten nichts mehr;
sie wurden nicht weise, erfanden kein Lied,
erdachten sich keinerlei Sprache.

Sie gruben

Es kam eine Stille, es kam auch ein Sturm,
es kamen die Meere alle.
Ich grabe, du gräbst, und es gräbt auch der Wurm,
Und das Singende dort sagt: Die graben.

²⁹ Gülten AKIN, *Şiir Üzerine Notlar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996, a.g.e., s.114.

³⁰ AKIN, 1996, a.g.e., s.132.

³¹ Dieter GUTZEN, *Einführung in die neuere deutsche Literaturwissenschaft*, Berlin: Erich Schmidt Verlag, 1981, s.77.

O einer, o keiner, o niemand, o du:
 Wohin gings, da's nirgendhin ging?
 O du gräbst und ich grab, und ich grab mich dir zu,
 Und am Finger erwacht uns der Ring.

TOPRAK VARDI İÇLERİNDE, VE KAZDILAR.

Kazdılar da kazdılar, öyle geçti
 gitti günleri, geceleri. Ve övmediler Tanrıyı,
 işittiklerine göre, bütün bunları isteyen,
 işittiklerine göre, bütün bunları bilen.

Kazdıklar ve işitmediler başka bir şey;
 bilgeleşmediler, şarkı da bulmadılar hiç,
 kurmadılar kendilerine hiçbir dil.
 Kazdılar.

Bir dinginlik geldi, bir de fırtına,
 geldi bütün denizler.
 Kazdım,kazdın, kazdı kurt da,
 ve şarkı söyleyen orada dedi: Kazmışlar.

Ah biri, ah hiçbiri, ah kimse, ah sen:
 Nereye gitti ki, hiçbir yere gitmediğine göre?
 Ah kazdın, kazdım, ve kazdım kendimi sana,
 ve parmakta uyandı bize yüzük.³³

Romadaki seslerin bir kültürel tarih içinde oluştuğunu ve okurken, sesin dinleniyor olduğu ortadadır. Ancak şiirde bu sesler zaman zaman, çok daha uzun incelemeler sonucu yüzeye çıkarılabilmektedirler. Dolayısıyla hem çok seslilik konusu (polyphonic), hem de disiplinlerin tarihi bağlamından ayrı tutulamayacağı gerçeği göz ardı edilmemelidir.³⁴

³² GUTZEN, a.g.e., 1981, s.73.

³³ Paul CELAN, *Neredeyse Yaşayacaktın, Seçme Şiirler*, (Çev.: Oruç ARUOBA), İstanbul: Metis Yayınevi, 1989, ss.76-77.

³⁴ RUHİ, a.g.e., 1995, s.59.

Eserlerin başlıkları da, ses ile ilgili yapılan incelemelerde, şairin yada çevirmenin izlediği yol hakkında bilgi verebilir. Çevirisi en son gerçekleştirilecek olan unsur, başlık kısmıdır. Önemi de büyüktür. Düz ve yan anlamsal eşdeğerlilik kurma çalışmalarını yoğun bir biçimde içermektedir.³⁵

Ükelere özgü şiir biçimleri vardır. Bunlardan birisi İtalya kökenli, biçimine katı bir şekilde olan sonedir. Çevirisi sırasında sone özelliğine de özen gösterilmelidir. Böyle bir durumda da konu biçim-içerik ilişkisine dayanabilmektedir.³⁶

Tümevarım ve tümdengelim yöntemlerinin karşılıklı kullanılması da gerekebilir. Çünkü, şiire has en küçük biçim ögesi dizedir ve şiir yumak gibi bir bütündür. Parça ile bütün arasında gel gitlerin sınırları kesin değildir. Zaten şiirde tam bir netlikten söz edilmesi olası olmayabilir³⁷

Dize uzunlukları da sesel yakınlığı sağlamanın ön koşulları açısından önemlidirler. Dize uzadıkça “şiirin birliği de bozulabilmektedir. Dolayısıyla uzamaya doğal sınırlar konulmalıdır.³⁸ Böyle bir sınır konuş ise şairin, ardında da şiiri çevirecek olan çevirmenin üzerine dikkatle eğilmesi gereken unsurlardandır.

Şiir çevirisinin çok zor olduğu fikri beyinde terk edilmeden, hiçbir olgu göz ardı edilmemeli; incelemeler zorlukları aşabilme düzeyine gelinceye kadar sürmelidir. Okunuşlardaki tonlamalara kadar her noktaya dikkatle özen gösterilmelidir ki, o şiirin aynısından bir tane daha oluşturma yolu üzerine gelinmiş ve orada ilerleniyor olsun.

Şiirin kendine has çekiciliği seslerin birbirleriyle olan melodik bağlarından ileri gelmektedir.³⁹ Bu bağı anlamak, söz dizimi ağını erek dile aktarma-

³⁵ RUHİ, a.g.e., 1995, s.65.

³⁶ GUTZEN, a.g.e., 1981, s.77.

³⁷ GUTZEN, a.g.e., 1981, s.68.

³⁸ KAYSER, a.g.e., 1969, s.19.

³⁹ SANDER, a.g.e., 1983, s.53.

da yardımcı olabilir. “Şiirin ilk ve gerçek yorumlayıcısı, onu doğrudan algılayan” kimsedir. Kötü bir yorumlayıcının ağzından nitelikli bir şiir sevimsiz kılınabilir.⁴⁰ Dolayısıyla şiir oldukça hassas bir olgudur. Çünkü “algı” beyin ile ilgilidir ve beyin de henüz net çözülemeyen bir yapıdır.

Şairin vurguları hangi sözcüklere yüklediği de önemlidir. M.Yalçın, T.Nejat Gencan örnekleri ile bu önemi belirginleştirmektedir:⁴¹

Ben sizi orada gördüm. (Başkası değil ben)

Ben sizi orada gördüm. (Başkasını değil sizi)

Ben sizi orada gördüm. (Başka yerde değil, orada)

Ben sizi orada gördüm. (Gördüğüme şüphe yok)

Vurgu – tonlama ve ses kavramlarının bir arada incelenmesi yerinde olabilir. Şiir okunduğunda ortaya çıkmaktadır. Okunuştaki önemli olan unsurlar, çeviride de önem kazanabilirler.

“Hemingway’in çevirilerinin kimi yerlerinde eksik değil de fazla bilgi vermekle onun anlatımı yorum eklenerek dile getirilmiş olma konusu şiir çevirisi için mümkün değildir.” Bu imkanları sınırlandıran bir olgudur. Ancak diğer yandan da bu uğraşa bağlı olanlara en büyük zevki verebilir. Çünkü şiir çevirisi, Ahmet Cemal’in cümlesinde çok güzel ifadesini bulduğu gibi, Bir limandan başlayıp, nereye gideceği belli olmayan serüvendir.⁴² “Baktin’in de vurguladığı gibi, dil felsefesi içinde ses, konuşan kişilik, bir konuşan anlıktır.”⁴³ Canlı bir varlık devingen olduğuna göre, onunla ilgili çalışmalar da durağanlığı kabul edemeyebilirler. Büyük bir uğraş gerektirdikleri bir gerçektir. Çünkü nesirdeki seslere bakıldığında, cümle yapıları ve üslup göze çarpmaktadır. Bir şiir incelendiğinde ise konuya ayrıca uyak ve ayrıca iç ahenk eklenmekte-

⁴⁰ YALÇIN, a.g.e., 1991, s.89.

⁴¹ YALÇIN, a.g.e., 1991, s.86.

⁴² Ahmet CEMAL, *Anadolu Üniversitesi Yabancı Diller Bölümü Alman Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı’ndaki Yazın Çevirisi ve Eleştirisi* adlı dersten çıkarılan notlar, Eskişehir, 1995-1996 öğretim yılı. Güz ve Bahar dönemi.

⁴³ RUHİ, a.g.e., 1995, s.59.

dir.⁴⁴ “Ses ve söz dizimi iç içe geçmiş, tekleşmiş, bir görkemli dize yapısı oluşmuştur.”⁴⁵ Bu iç içe oluşa özen göstermek de şiir çevirisinde sesel yakınlığı sağlamanın ön koşullarındandır. Öncelikle kaynak dildeki eseri özümsemek ve amaçlı bir yöntem izlemek, başarı için yararlı olabilir: “Sözcükleri olağan vurgu yerlerine göre seçmek; söz zincirinde istenilen düzende yeni vurgular dizgesi oluşturacak biçimde sıralandırıp kesitlendirmek, amaçlı bir uygulamadır.”⁴⁶

Şiir çevirisinde sesel açıdan yakın eşdeğerliliği kurabilmek, kaynak metni defalarca okumanın temelinde de bulunabilmektedir. Bu uygulama, diğer unsurların en başına getirilebilir. Çünkü iyi özümsememiş bir şiirin, amaç dilde duyurulması mümkün olamayabilir. O halde çeviriyi yapacak olan kişiye çok önemli roller düşmektedir. Böylece şiir çevirisi olgusu dahilinde, mühim bir yer tutan, şair ve şairanelik unsuru söz konusu olabilmektedir.

⁴⁴ RUHİ, a.g.e., 1995, s.61.

⁴⁵ AKIN, a.g.e., 1996 s.132.

⁴⁶ AKIN, a.g.e., 1996, s.85.

Üçüncü Bölüm

SESLERİN EŞDEĞER AKTARILMASINDA ÇEVİRMENİN YERİ

3. 1. Şiir Çevirilerinde Çevirmenin Sanatçılık Rolü

Yaşamın hemen her alanı sanat ile iç içedir. Bir şiirin bil dildeki görünüşünü başka bil dile taşımak ta, sanatsal yönü ağır basan bir unsurdur. Çünkü kaynak metin bir bilimsel yapıt değildir. Böylece bu ustaca ruhu taşıyor olabilmelidir. Ancak “nasıl çevireyim?” sorusunu yanıtlamadan önce, “neden çeviriyorum?” sorusunun yanıtını aramalıdır.⁴⁷ Amacı ve hedefi belirlemeden bir çalışmaya başlamak, kişiyi yüzeyselliğe itebilir. İncelemeyi amaçlı bir biçimde derinleştirmek ise, sanatın kendisi olacaktır. Sanat, ayrıntıda gizli olduğuna göre, çevirmenin konusuna giren, bir dildeki sözcüklerin anlam alanlarını ve düz anlam-yan anlam ilişkilerini inceleme olgusu, kaynak metni çevirecek olan kişinin önemli görevlerinden olacaktır.⁴⁸

Özellikle yan anlam, çevirmen için üzerinde dikkatle durulması gereken bir unsurdur. Akşit Göktürk, “Çeviri: Dillerin Dili” adlı eserinde, konunun önemine ilişkin akılda kalıcı bir örnek vermektedir. İncelemenin gidişatı itiba-

⁴⁷ Armağan ETHEMOĞLU, “Yazınsal Çeviride Sanatsal Eşdeğerlilik Sorunu.” *Çağdaş Çeviri Kuramları ve Uygulamaları Seminerinde Sunulan Bildiriler*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Mütercim Tercümanlık Bölümü, 1991, s.130.

rıyla, buraya da o örneği uygun –düşeceği söylenilebilir. Cümle Hamlet’in son perdesinde kraliçenin, Laertes ile düello yapmakta olan Hamlet’le konuşmasından alınmıştır:

He’s fat and scant of breath
Here, Hamlet take my napkin, rub the brows.

Dizeler Türkçe’ye şöyle aktarılmıştır:

Hamlet, şişman, nefesi kesiliyor. Buraya gel
Hamlet, şu mendili al da terini sil.

Schlegel’in çevirmiş olduğu Almancasında ise,

Er ist fett und kurz von Atem,
Hier, Hamlet, nimm mein Tuch, reib dir die Stirn.

Çevirmen için dikkat gerektiren sözcük, “fat” tir. Genellikle düz anlam taşımaktadır. Ancak Shakespeare döneminde, “terlemiş”, “terden sıırıslıkam” biçiminde kullanımı söz konusu idi. Dolayısıyla, “fat” sözcüğü, bugünkü yaygın anlamı ile, kullanılarak orijinal ile bağlantısız bir aktarım ortaya çıkmış olmaktadır. Yan anlam” çevirmenin özenle inceleme yapması gereken bir unsurdur. Schlegel çevirisinin daha sonraki basımlarında, gerekli düzeltmeler yapılmıştır.⁴⁹

Er ist in Schweiss und ausser Atem.
Hier, Hamlet, nimm mein Tuch, reib die Stirn.

Sanatsal, edebi bir yöne ve kendine özgü kurguya sahip olan şiiri çevirmek sanat adına, sanata bir uygulama için bilimden yararlanan çalışmalardan olabilmektedir. Çevirmen, tüm dilsel yetilerinin farkında olmalıdır. Şiir çevirisi için özellikle önemli olan dil oyunları konusunda yetisinin bilincinde

⁴⁸ Akşit GÖKTÜRK, *Çeviri: Dillerin Dili*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994, s.63.

⁴⁹ GÖKTÜRK, a.g.e., 1994, ss.65-66.

olmasıdır. Bu algılama doğrultusunda, çevirdiği şairin kurgusuna göre kendi dilindeki kurguyu oluşturmalıdır. Hiçbir zaman kişisel yapılandırmasını ortaya çıkarmamalıdır. Yoksa şiir, çevirmenin bir eseri olması tehlikesi içine düşer. Böyle inceleme de yoğun bir dilsel yeti ve onu kullanma gücü gerektirmektedir.⁵⁰

Hugo von Hofmannsthal'in yazmış olduğu bir şiiri inceleyelim. ardından da çevirisi üzerinde duralım. Aktarımın genelde yüzeyde kaldığı açıkça görülecektir. Dolayısıyla bir şiirin dünyasının ne çok içinde olunmalı, ne de uzaktan bir çiçek izler gibi çevirmeli! Yoksa sesel kayıplar kaçınılmaz olabilir.

GESANG DER UNGEBORENEN

Vater, dir drohet nichts,
Siehe, es schwindet schon.
Mutter, das Ängstliche,
Das dich beirrt!
Wäre denn ja ein Fest,
Wären nicht insgeheim.
Wir auch die Wirte?

DOĞMAMIŞ OLANLARIN ŞARKISI

Baba korkma geleceğinden başına bir şey
Bak süzülüp kayboluyor bile.
Seni şaşırtan anne,
O tedirginlik!
Bir bayram olacak da,
Asıl ve gizli
Davetliler olmayacağı mı biz
Ve de ev sahibi?

Şiirleri karşılaştırdığımızda, ayrı dillerde aynı sesleri ileten iki eser görmenin mümkün olduğu söylenemez. “Drohen” fiili ile “başına bir şeyin geleceğinden korkulmaması” gerektiği arasında önemli farklar vardır. Sözdizimsel olduğu gibi, anlamsal kaymalarda, orijinalde işitilen sesin duyulmasını engelleyebilmektedir. Şiirin devamında da bu ve benzeri sesel sorunlarla karşılaşılabilir. “Das dich beirrt!” ile “O tedirginlik!” ifadeleri incelendiğinde, orijinal ses ile çeviri, yine aynı duyumda birleşmemektedirler. Örnek verilen bu iki şiir ve diğer örnekler üzerinde daha geniş boyutlarda elbette durulabilir. Ancak incelemenin konu alanı itibarıyla, olgulara yoğunlukla sesel boyutla yaklaşımaya, bağlantılar bu doğrultuda kurulmaya çalışılacaktır.⁵¹

⁵⁰ SANDER, a.g.e.,1983, s.50.

Bahsedilen dil yetisi gücü ise, yalnız sanat yönüne eğilerek gerçekleştirilemeyeceği gibi, bir şiiri sadece dilbilimsel açıklamalara dayanarak çevirmekle de, yeterli düzeyde kullanılmış olmayabilir. Bütün olanı yine bütünsel bir yeti ile karşılamak örtüşen yönleri arttırmada kullanılabilir, etkin bir güç unsuru olabilir.

Kaynak metnin okuyucusunda uyandırdığı ruh, amaç metin duygusu için de gerçekleştirilmişse, çevirmen kendi içinde varolabilecek sanatsal ruhu kullanmış olabilir.⁵² Şiir çevirisinde aslolan nokta da budur. Çalışmanın temel çıkış noktasıdır. Ardından da dilin bilimi devreye girmektedir. Yakalanan ruhun şablonu üzerine yerleştirilen dil dizgesi Paul Celan'ın şiirinden bir tane daha olması yolunda bir ilerleme oluşturmaktadır.⁵³

SPÄT UND TIEF

Boshaft wie goldene Rede beginnt diese Nacht.

Wir essen die Äpfel der stummen.

Wir tuen ein Werk, das man gern seinem Stern überläßt;
wir stehen im erbst unsrer Linden als sinnendes Fahnenrot,
als brennende Gäste vom Süden.

Wir schwören bei Christus dem Neuen, den Staub zu vermählen dem Staube,
die Vögel, dem wandernden Schuh,
unser Herz einer Stiege im Wasser.

Wir schwören der Welt die heiligen Schwüre des Sandes,
wir schwören sie gern,
wir schwören sie laut von den Dächern des traumlosen Schlafes
und schwenken das Weißhaar der Zeit...

Sie rufen: Ihr lästert'

Wir wissen es längst.

Wir wissen es längst, doch was tuts?

⁵¹ Hugo von HOFMANNSTHAL, *Seçme Şiirler*, (Derl. ve Çev.: Deniz SELEN), İstanbul: BFS Yayınları, Ekim 1989, ss.112-113.

⁵² Werner KOLLER, *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*, Heidelberg: Quelle&Meyer, 1983, s.53.

Ihr mahit in den Mühlen des Todes das weiße Mehl der Verheißung,
ihr setzet es vor unsern Brüdern und Schwestern-
Wir schwenken das Weißhaar der Zeit.

Ihr mahnt uns: Ihr lästert!
Wir wissen es wohl,
es komme die Schuld über uns.
Es komme die Schuld über uns aller warnenden Zeichen,

GEÇ VE DERİN

Altın konuşmalar gibi kötülükü başladı bu gece.
Yedik elmasını dilsizlerin.
Yaptık bir yapıt, kişinin yıldızı yapsın isteyeceği;
duruyoruz güzünde ıhlamurlarımızın, sezinleyen bayrak kırmızısı gibi,
yanan konuklar gibi güneyden gelen.
Andiçiyoruz isa adına yeniye, toza toz öğütmeğe,
kuşlara gezginci ayakkabısı,
yüreğimizde bir merdiven suyun içinde.
Andiçiyoruz dünyaya kumun kutsal andıyla,
andiçiyoruz ona bağırarak düşsüz uykunun damlarından
ve sallıyoruz aksaçları zamanın...

Seslenirler: Günah işliyorsunuz!
Çoktan biliyoruz bunu.
Çoktan biliyoruz bunu, ama ne çıkar ki?
Öğütürsünüz ölümün değirmenlerinden beyaz ununu vaadin,
koyarsınız kardeşlerimizin önüne-

sallıyoruz aksaçlarını zamanın.

Suçlarsanız bizi: Günah işliyorsunuz!
Pekala biliyoruz bunu,
bizim üzerimize gelsin suç.
Bizim üzerimize gelsin suçü bütün yasak işaretlerinin,

⁵³ Paul CELAN, *Nerdeyse Yaşayacaktım, Seçme Şiirler*, (Çev.: Oruç ARUOBA), İstanbul: Metis Yayınevi, Ağustos, 1989, ss.50-51.

Çevirmen, bir metni, yalnızca amaç dile çeviren kişi değildir. Bir uzmandır. Çünkü yetisini uç noktalara kadar kullanıp, neyi nasıl gerçekleştireceği konusunda sürekli kararlan alan, dil içinde yoğrulan ve dil yoğuran bir şahıstır.⁵⁴ Çalışmaları yüzeyde bir uğraş alanı içinde olamamaktadır. “Şiir” yüzeyselliği kabul etmemektedir. Derin yapısına inilmedikçe, çevirisine izin vermemektedir. Böyle bir durumda çevirmenin ilerleme alanı daralmaktadır. Ama ruhu yakalamak ve o ruha sahip olmak engin bir perspektifi önümüze sunabilmektedir. Bunu görmek ise zaman ve uğraş gerektirmektedir. Üç boyutlu resimleri görmeden önce ve sonraki görüntü gibi, uğraş derinleştirilmedikçe, yüzeydeki yapı çerçevesinin dışına çıkılamamaktadır. Çünkü her şiirin bir beyni vardır. O beyin de şiiri var eden şairdir. Şairi beyni ile aynı şiir alanı içinde örtüşmenin de, zorun ötesinde, zevk veren bir çile işi olduğu söylenebilir.

Çeviriyi yönlendiren kısıtlamalar büyük önem taşımaktadırlar. “Bu kısıtlamaları bilmek, uzman olmanın ön koşuludur. En azından çeviri sürecini yönlendiren etmenleri, kısıtlamaları bilmenin uzmanlığa giden yolda önemli bir aşama olduğunu bilmeliyiz.”⁵⁵ Işın Bengi'nin de ifade ettiği gibi, “çeviriyi yönlendiren kısıtlamalar” dahilinde çalışmak, eserin doğru algılandığı yolundaki ilerlemelerde bir ön koşul olma özelliği taşımaktadır.

Çevirisi başarıya ulaşamamış eserlerle karşılaşılabilmektedir. Böyle durumlarda “ ameliyat uygun durumlarda başarılıdır, ama hasta vefat etmiştir.” Dolayısıyla biçem aktarılamamıştır. Üslup aktarımındaki başarı da, eserin kimliğini kavramaya bağlıdır. Bu kimlik kavraması a sanatçı yönü bulunan bir çevirmenin, şairin beyni içindekilere yaklaşabilmesiyle mümkün olabilmektedir.⁵⁶ Çeviride başarı bu iki şahsın beyinlerindeki örtüşmeyle başlamaktadır. Örtüşmeye ulaşmak ise sanatsal bir ruha sahip olmanın yolundan geçmektedir.

⁵⁴ Yurdanur SALMAN, “Çeviri Yapma Süreci”, *Kitap Üzerine Anatomi dersleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993, s.139.

⁵⁵ Işın BENGİ, “Çeviri Yapma Süreci.” *Kitap Üzerine Anatomi dersleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993, s.140.

⁵⁶ KOLLER, a.g.e., 1983, s.153.

2. 2. Şiir Çevirisinin Ayrı Bir Alan Oluşu ile İlgili Olarak Şair - Çevirmen İlişkisi

Şiir sözcüğü ile birlikte anılan bir başka sözcük “duygudur.” Ama, “Bir çalışmanın şiir olabilmesi için duygular yetmiyor. Çünkü her iyi şiir bir yapılanmadan, dilsel anlamda bir olgunlaşma sürecinden geçiyor. “Şiir” dili diye adlandırdığımız özel bir dille arınıyor, yoğunlaşıyor bir uyum kazanıyor.⁵⁷

Mallerme, bir sözünde “Şiir duygulardan değil, sözcüklerden doğar.” diyor Ancak lirik şiir incelendiğinde, duygulardan da şiir yazılabileceği görülmektedir.⁵⁸

Şiirin ayrı bir dili olduğu ortadadır. Bu özgünlüğe olabildiğince bağlı kalmak ve gereğince özgür olmak, şair çevirmen ilişkisindeki bir başka gerekliliktir.⁵⁹

Bir çevirmen, eser üreticisi değildir, onu algılayan kişidir. Algılama sırasında kendi anlambilimsel yaklaşımlarından yola çıkmaktadır.⁶⁰ Ancak kendine ait bu algılamalar yeterli olmayabilir. Çeviri aşamalarının da biliniyor olması gerekmektedir: “ Sanat eserinin bir bütün olarak kavranması, yorumlanıp, çekirdeğinin bulunması sanatsal geçerliliği olan bir dönüştürümün gerçekleştirilmesi.”⁶¹ gibi aşamalar, özellikle şiir çevirisinde öncelikli önem taşıyan unsurlar biçiminde değerlendirilebilir.

Özenle dikkate alınması gereken bir başka konu da, şairin dil alışkanlıklarıdır.⁶² Çevirmen, keline ait dil alışkanlıklarını unutabilmeli, şair ve okur odaklı hareket ermelidir. Dolayısıyla şair-çevirmen ve okur arasında, dilsel örtüşmelerin yoğun olması yolunda ilerleyen, özel bir ilişki vardır. Kaynak metin okuyucusu ile amaç metin okuyucusuna aynı şiir sunma çabaları, derin

⁵⁷ Adil İZCİ, *Şiir Oku, İki Aylık Şiir Yaprağı*, (Yayıma Hazırlayan: Mustafa KÖZ), Ocak-Şubat 1998, On ikinci sayı, yıl:2, sayfa 1.

⁵⁸ İZCİ, 1998, a.g.e.,

⁵⁹ DEMİREZEN, a.g.e., 1991, s.120.

⁶⁰ Wolfram WILLS, *Kognition und Übersetzen*, Tübingen: Niemeyer/ 1988, s.47

⁶¹ KOLLER, a.g.e., 1983, s.75.

⁶² DEMİREZEN, a.g.e., 1991, s.117.

çalışmalar gerektiren süreçlerden geçmektedir. Amaç, iki kitle arasındaki algı farklarını bu bağlamda bu bağlamda en aza indirmektir. Doğaldır ki, bir eser, aynı dil toplumu içinde dahi farklı karşılanacaktır. Ancak bu bireysel başkılıklardan kaynaklanabilmektedir. Oysa, eserin sosyal algılanışında, örtüşme var olacaktır. Bu sosyal algılayıştaki örtüşmeye yaklaşmak, şairin eserini tanımadan önce, şairle çok yakın bir tanışmaya da bağlıdır. Eseri var edeni tanımanın, o şiiri çeviren için önemi büyük olmalıdır.

Sigmund Freud'un Psikanaliz incelemelerine bakıldığında, bir insanı tanımada, çocukluğunu öncelikle tanımanın önemli bir önemli bir faktör olduğu vurgulanmaktadır. Bu ve benzeri psikolojik yaklaşımlarla da eseri çevrilecek şairi tanımak imkanı sağlanabilir. Eser sahibi ile buluşma gerçekleştirilmemişse, o çeviri bir kenara bırakılabilir, ertelenebilir. ne zaman şair çevirmen ve eser arasında iletişim kurulursa, o zaman çalışmaya başlanmalıdır.

Şairin kişiliği, ailesi ile olan ilişkisinin niteliği, gibi, sayısı daha çoğaltılabilecek olgular, şair ile çevirmen arasında kurulacak köprünün temel taşlarından. Ruhsal, beyinsel yaşamımızın akışını değiştiren, yönlendiren olaylar, günlük yaşamımız içerisinde yer almaktadır. Bizi oluşturmaktadır. Bir yazarı, bir şairi oluşturan temel kişilik özelliklerinin bilinmesi, çevirmenin eseri doğru algılayabilmesinin ön koşullarındandır. Nihayetinde başarılı çeviri, kaynak metnin doğru algılanması ile başlayabilmektedir. Yoksa, okurun yanlış algılamalarına kadar uzanan bir yol çizilmiş olunmaktadır ki böyle bir süreç, çeviri için harcanan zamanın boşa geçmiş olması biçiminde değerlendirilebilir.

Yazın çevirisi, şiir çevirisi, tadı çok başka olan ama zor bir uğraştır.⁶³ Bu zorluğun derecesini azaltan bir unsur, yapılan çevirinin ortak kökenli veya gelişimi birbirine yakın diller arasında gerçekleştirilmesi biçiminde değerlendirilebilir. Ortak noktaların az olduğu diller, kültürler arasında yapılacak çeviri-

⁶³ SALMAN, a.g.e.,1983, s.150.

lerde meydana gelebilecek başlıca zorluk aşamalarından birisi, sözcük dağılımı olacaktır.⁶⁴

“Çeviri işleminde kültür, sınırlayıcı bir etkidir. Çevirmene pek çok durumda çelme atabilir.”⁶⁵ Çevirmen, sanatçı ruhu içinde davranarak, oyunu dille oynadığına göre, şairlerin, “sınır ve kalıpların, düzgün eşyayı bozup dağıtıp yeniden kurmak isteminde olduklarının” bilinci içinde çalışmasını gerçekleştirmelidir.⁶⁶ Ancak bir çelişki vardır: “hem özgün metinle özdeşleşecek, iç içe girip onu algılayacaksınız, beyninizle duyarlılığınızla, hem de bunun etkisinden kopup, biçimi yeniden yakalamaya çalışarak yeni bir metin kuracaksınız.”⁶⁷ Bu iki olgu arasındaki iletişimi kurmak çevirmene düşüyor. Şair ile kuracağı bağlantıda ve çevirmenlik uğraşını gerçekleştirmede, çalışmalarını dikkatle özümseyerek ve kuramsal çerçevelerde gerçekleştireyorsa, örtüşme açısından ara kalan boşluklar azalabilir.

Şair ile çevirmen arkadaş, dost gibi olmadırlar. İnsanoğlu yakın bildiğinin söylemindeki anlamı doğru algılamaya konusunda zorlanmaz. Çevirmende şairi kendine dost edinmelidir. Böylece onun ifadelerinin aktarıcısı olmak yolundaki ilerlemeye başlanmış olunabilir.

Edebi çağların, kendi zaman ve koşulları içinde ayrı ayrı stilleri vardır. “Yazar ise çağın stilinden kaynaklanan bireysel bir stil gerçekleştirmiştir.”⁶⁸ Şairlerde ise bu boyut daha derin bir anlam kazanmaktadır. Çünkü şiirde sezgisel ve duyumsal yönler düzyazına göre ağır basmaktadır. “Örneğin Goethe’nin Genç Werther’in Acıları eserinde, derin ve ince duygulu insanların ruhsal durumları öne çıkmaktadır.”⁶⁹ Şiirde ise böyle bir öne çıkışa, dizelerin büyümlü ahengi de eklenmektedir. Dolayısıyla bir şiiri çözümlerken sezgi ve

⁶⁴ DEMİREZEN, a.g.e., 1991, s.117.

⁶⁵ DEMİREZEN, a.g.e., 1991, s.125.

⁶⁶ AKIN, a.g.e., 1996, s.190.

⁶⁷ SALMAN, a.g.e., 1983, s.148.

⁶⁸ ETHEMOĞLU, a.g.e., 1991, s.138.

⁶⁹ Ali GÜLTEKİN-Mustafa ÇAKIR, “Türkçe-Almanca ve Almanca ve Türkçe Mahkeme Metinlerinin Çevirisinde Örtüşebilirlik Sorunu” *Tömer Çeviri Dergisi*, Sayı:10, Sempozyum Bildirileri, Özel Kuram Sayısı, Kış:96, s.81.

yorum kullanmaya özenle dikkat edilmelidir. Çünkü “okuyucu bir eseri orijinal gözüyle okur, çeviri olması itibarıyla değil.”⁷⁰ Esere yabancılaştığı noktalar, kültürel ve dilsel öğelerin çeviri sırasında örtüşmediği noktalar olabilir.

İdeal insan tipi varolmadığına göre, çevirilerdeki örtüşme oranları da ideal olamayabilecektir. “Bir Çinlinin Çince de olduğu gibi, bizim kendimizi Almanca da ifade etme isteğimiz, olanaksız gibidir. Ancak değişik çevirmenler, değişik boyutlarda bu ideal yaklaşılabilmişlerdir.”⁷¹ Eğer tam gerçekleşme olsaydı, yeni bir üretime gerek kalmayacaktır. Oysa yaşam süreci devingen bir süreçtir.

“Georg Trakl’ın kullandığı simgeler, bir ressam için veya resimden anlayan bir okuyucu için tablo oluşturabilecek niteliktedir.”⁷² Orijinal metin okuyucusu ile, amaç metin okuyucusunun gözlerinde canlanan tablolar, bireysel görüş nüansları dışında aynı olmalıdırlar. Bu aynılık, şairin çizmiş olduğu tabloyu, çevirmenin de çizebilmesine ve eseri oluşturan kişiyle meydana getireceği beyinsel örtüşmelerin yoğunluğuna bağlıdır.

“Trakl’ın gördüğü düşler, uyanırken görmüş olduğu imgelerdir. En sevdiği saat, şiirlerinde akşamın çıkıp geldiği saattir. Aydınlığın tam gitmediği ve karanlığın ise henüz egemen olmadığı bir saattir bu!”⁷³ Şairin düş dünyasını, gün içinde hangi zaman dilimini neden sevdiğini özümsemeye başlamak, şiiri yarı yarıya çözmek, böylece de, aktarmaya hazır duruma geliyor olmaktadır. Çünkü şairi tanımayan kişi, eseri de tanımakta güçlük çekebilir.

Georg Trakl’ın akşam olgusunu ve konunu çevirmen ile bağlantısını bir şiir örneği vererek somutlaştırabiliriz.

⁷⁰ KOLLER, a.g.e., 1983, s.65.

⁷¹ KOLLER, a.g.e., 1983, s.270.

⁷² Georg TRAKL, *Akşamları Kalbim*, (Çev.: Gertrude DURUSOY, Ahmet NECDET), İstanbul: Broy Yayınları, Nisan, 1991, s.6.

⁷³ TRAKL, a.g.e., 1991, s.6.

DER GEWITTERABEND

O die roten Abenditunden!
 Flimmernd schwankt am offenen Fenster
 Weinlaub wir ins Blau gewunden,
 Drinnen nisten Angstgespenster.

Staub tanzt im Gestank der Grassen.
 Klirrend stößt der Wind in Scheiben.
 Einen Zug von wilden Rossen
 Blitze grelle Wolken treiben.

Laut zecspringt der Weirherspiegel.
 Növen schrein am Fensterrahmen.
 Feverreiter sprengt vom Hügel.
 Und zerschellt im Tann zu Hammen.

Kranke kreischen im Spitale.
 Bläulich schwirrt der Nacht Getichder.
 Glitzernd braust mit einem Male
 Regen auf die Dächer nieder.

FIRTINA AKŞAMI

Ah kızıl akşam saatleri!
 Titreyerek salınır açık camda
 Asma yaprakları, maviye dolanan dağınık
 İçerde hayaletler yuvalar

Toz dans eder pis kokusunda gerizlerin.
 Titreterek çarpar camlara.
 Vahşi atların sürüsünü,
 Parlak bulutları kamalar şimşekler.

Gürültüye çatlar göl aynası.
 Martılar çığlıklaşır eşiklerinde camların.
 Ateş koşturur tepeden atlı
 Ve parçalanır çamlıkta alev alev.

Hastalar haykırır hastanede.
 Mavimsi uçuşu gecenin tüyleri.
 Ansızın çağlar çatılara.
 Parıldayarak yağmur.⁷⁴

Bahsedilen ilişki bu şekilde kurulmaz ise, akşam olgusunu GeorgTrakl'ın akşam olgusu biçiminde okura ulaştırmakta olası görünmeyebilir. Ancak, bağlantı bir zincirin halkaları gibi kurulabilirse, çeviri işlemi de alışkanlık yapar ve bir defa başladığında bırakılamaz. Dolayısıyla bir çalışmayı zevkle sürdürüyor olmak ta önemli bir faktör olarak rol oynamaktadır. Kurulan bağlantılarda örtüşen noktalar arttıkça, duyulan zevklerin elde edilen başarıların oranı yükselecektir.

3. 3. Şiir Çevirisi Yapan Çevirmenin Şairlik Yönü.

“Şiir, yitiren kazanıyor oyunudur ve gerçek şair, kazanmak için ölünceye dek yitirmeyi seçer.”⁷⁵ P.Sartre'in ifadesinden anlaşılıyor ki tek başına şiir-

⁷⁴ TRAKL, a.g.e., 1991, ss. 22-23.

sel anlatı, şiirsel söylem için yeterli değildir. “Çünkü şiirsel anlatım ile dilsel anlatım, yapısal dizgelerinde birbirleriyle çakışmazlar.”⁷⁶ Şairliğin tadı çok başka olduğu kadar, o derece de zordur.

Şairlik nasıl ise, şiir de öyle derin bir yapıdır. Şairi kimi zaman konuşmalardan anlamayız. Ama bir tek şiiri okuduğumuzda, ruhu içimizde canlanır. Şiir ve şair arasındaki ilişkide de benzer unsurlardan söz edilebilir. elbette ki kolay değildir, kimi zaman bir dize, kimi zaman bir sözcük için günlerce, hatta aylarca o bekleyişin sancısını yaşamak. Aranılan dile dökülüverdiğinde ise şairin şiiri oluşuyor demektir. Yazmak için gerekli beyinsel unsurlar harekete geçiyordur. Çünkü o bütünlüğü duyumsamak önemlidir. Bütünlüğü kurduracak olan resim, müzik gibi unsurlara yakın olunmalıdır. Yaşamdan ayrı olarak düşünülmemelidir.⁷⁷

“Şairin şiirdeki dizeler ve ölçüleri, isteğe göre her içeriğe uygulanabilecek dışsal biçimler değildir.”⁷⁸ Şairi şair yapan asıl unsur, sözcüklerin içerikte kendine özgü dans edişleridir.

Zaten “şiir bir sorun ve bir durum üzerinde ölçülü konuşan, susunca da bizim düşünmemizi bekleyen bir olgunluktur, bir kıvamını bulmadır.”⁷⁹ Dolayısıyla, şair olunamaz şair doğulur, ama şiir tarihi hakkında bilgi sahibi olmak, bu kıvamı bulmak için çok önemli olabilmektedir.

Alman şairi Rilke, Malte Laurids Brigge'nin Notları adlı eseri içerisinde şiir yazımı ile ilgili görüşlerine yer vermektedir. Tecrübe edinmeden, şiir yazılmamasını ifade etmekte, bir dize için çok sayıda insan, şehir, eşya ve de hayvan tanınıp görünmesi, ayrıca bu unsurların yaşam içindeki yerlerinde, onların sezgi gücüyle yakından algılanmaları gerektiğini vurguladığı belirtili-

⁷⁵ J.Paul SARTRE., Adil İZCİ'nin, “Şiir Olgunluğu” ’ndaki alıntı, **Şiir Oku**, İki Aylık Şiir Yaprağı (Yayına Hazırlayan: Mustafa KÖZ), Ocak- Şubat 1998, Onikinci Sayı, Yıl:2 s.1

⁷⁶ AKIN a.g.e., 1996, s.76.

⁷⁷ Adil İZCİ, a.g.e., 1998, s.1.

⁷⁸ KAYSER, a.g.e., 1969, s.22.

⁷⁹ Behçet NECATİGİL, Adil İZCİ'nin, “Şiir Olgunluğu” ’ndaki alıntı, **Şiir Oku**, İki Aylık Şiir Yaprağı (Yayına Hazırlayan: Mustafa KÖZ), Ocak- Şubat 1998, Onikinci Sayı, Yıl:2 s.1.

yor.⁸⁰ Sezgi derinliđi sađlanamadıđında, bir Őiir yazma bűyűsűne de Őair kapılamayabilir. Pierre Reverdy'nin dile getirdiđi gibi: "Orman için ateŐ neyse, yaŐam için de Őiir odur. Őiir yaŐamdan çıkar ve onu deđiŐtirir." Yine Sabahattin Kudret Aksal, Őiirin kuruluŐunu "bűyűlű bir matematik" biçiminde anlatır. Ozanın Őiir oluŐturma sűrecindeki rujsal durumunu ise Őu biçimde ifade eder: "Bir dizeyi kurduđunda ozan, bir elinde o dize űbűr elinde beđeni, evrende yapayalrıdır."⁸¹ űnkű dizesini, űzűnű bilmediđi bir ifadedir űnce Őiiri, sonra onun oluverir. Yalnızlıđı sona erer.

Bu yalnızlıđı ve sezgisi içinde, Őair okuru da unutmamalıdır. űnkű "kimse bir eskimo'nun balık adam giysilerinin, ya da bir kızılderilinin kar kazanması ve buz keskininin olmasını beklememelidir. Okurun dođası geređi edinemeyeceđi donanımlar varsa, onları yol űstűnde bir yere bırakmalıdır Őair"⁸²

Őairi ilgilendirmeyen nokta, diđer dil okurlarıdır. Bu durumda onun gibi yazması gereken, űzerinde űnemli sorumluluklar taŐıyan kiŐi Őiiri evirendir.

R.Kloepfer teorisinde edebi çevirinin edebi olmayanlarda ayrı olarak yorumlama sanatı ve sanatı gibi teorilere ihtiyaç duyduklarını, belirtmektedir.⁸³ Dolayısıyla Őiir çevirisinde bu ifadelere ek olarak, çevirmenin sezgisel, gűcűnűn yođun olması gerektiđi vurgulanabilir. Çevirmen, sezgisel gűcűnű, Őairi tanıma çalıŐmaları ile bir araya getirdiđinde, o derin ruhu kavrayabilir. Georg Trakl için, beyaz rengin uyku veya kuŐ anlamına geldiđini űzűmser. Bűylece eseri, Őairi ve çevirdiđi eser içinde kendisini, yapabileceklerini daha iyi gűrebilir.

⁸⁰ Salah BİRSEL, *Şiirin İlkeleri*, İstanbul: Broy Yayınları, 1994, s.58.

⁸¹ Sabahattin Kudret AKSAL, Adil İZCİ'nin, "Őiir Olgunluđu" 'ndaki alıntı, *Őiir Oku*, İki Aylık Őiir Yaprağı (Yayına Hazırlayan: Mustafa KűZ), Ocak- Őubat 1998, Onikinci Sayı, Yıl:2 s.1

⁸² Gűkenur . Adil İZCİ'nin, "Őiir Olgunluđu" 'ndaki alıntı, *Őiir Oku*, İki Aylık Őiir Yaprağı (Yayına Hazırlayan: Mustafa KűZ), Ocak- Őubat 1998, Onikinci Sayı, Yıl:2 s.1

⁸³ KOLLER, a.g.e., 1969, s.70.

Gözardı edilmemesi gereken bir başka önemli boyut, şairin içinde yaşadığı kültür ortamıdır. Etkilendikleridir çevirmen, eserin nelere bir ayna oluşturduğunu bilmelidir. Böyle bir biliş de eseri oluşturan kadar, onun kültürünü incelemeye bağlıdır.

Şiir, büyük bir özdür. Bazen bir romanın sayfalarca dile getirdiğini, belki iki-üç satırda ifade eder. Dolayısıyla şiirdeki yazıya dökülüşü gerçekleştiren şair özelliklerini özü algılayıp, diğer bir dilde algılabilecek düzeyde taşıyor olmak, çevirmenin şairlik yönünün bir unsuru olarak gösterebilir.

Çevirmen için ifade edilen görüşler, konunun duyuşsal alanı yönünde ağır basmaktadır. Ancak bu duygusallığı bütünleyecek, belki de yararlı hale getirecek olan bilişsel alandır. Bir şarkıyı olması gerektiği gibi icra etmek için güzel ses yeterli olmayabilir, yalnız hissetmek yeterli olmayabilir. Nüansları, senkoplari, vuruş noktalarını vs. bilmek gerekir. O halde bir şiiri çevirebilmek için de, duyumsamak ve şairi tanımak yeterli olmayabilir. Üzerinde çalışılan, dil olduğuna göre, dil ile ilgili kuramsal bilgiye sahip olunmalıdır. Bilmeden duyulmaz, duyulmadan da, bilgiye gitme isteği uyanmaz. Psikolojideki çok basit motivasyon kuralı olan bu görüş, sadece eğitimcilerin değil, çevirmenlerinde yararlanabileceği bir ifadedir. Özellikle şiir çevirisindeki duyumsama ile bilişsel davranışlara sahip olma arasındaki bağlantı çok daha sağlam oluşturulmalıdır.

Şiir çevirisinin, duyumsama ve dilsel kuram bilgisi ile başladığı bu başlangıç noktasının da seslerin aktarılması olduğu söylenebilir. Bir şiirde duyulan o sesi yakalayıp çevirebilmek zaten peşi sıra içerik, biçim ve diğer unsurların aktarımını, dolayısıyla bütünün yeniden bir başka dilde oluşturulmasını sağlayabilir.

3. 4. Amaç Metindeki Seslerin Eşdeğer Aktarılmasında, Çevirmene Düşen Görevler.

Şiir çevirmenin çıkış noktası, ele alacağı eserdir. Ölçüsü de odur. Bağımsız bir biçimde eser üreten bir kimse değil de bir aktarıcıdır. Kendisinin kişisel katkıları da, iyi bir çevirinin ortaya çıkabilmesi için önemlidir. Dolayısıyla çevirmene düşen görev birçok açıdan değerlendirilmelidir.⁸⁴

Bahsedilen alandaki çalışmaları güçleştiren önemli noktalardan bir tanesi anlamdır, çünkü sesi dolaysız etkileyen bir etmendir. Mehmet D'nin bu konudaki bir örnekleme incelendiğinde, şiirdeki sesin, çeviri sırasındaki hemen her unsur ile bağlantılı olabileceği saptanabilir: “Orhan Burhanın çevirdiği, Karaağaçlar Altına adlı oyunda, şöyle bir oluşum var..... “dead spit an image” sözcük öbeğini, “burnundan düşmüş” diye öğretilmiş, bu da eksik öğretilmeye girer. Daha doğrusu, “hık demiş burnundan düşmüş”, ya da “armut dibine düşer” gibi bir karşılık olabilir.⁸⁵ Bu daha iyi karşılıkların çevirmen tarafından bulunabilmesi ve de en uygun düşebilecek yere yerleştirilmesi, üzerine görev olan olgulara dikkatle eğilmesine bağlıdır. Görüldüğü gibi, sözcüklerdeki arttırma veya eksiltme, anlamı etkilediği gibi, şiirdeki müzik ve beste ile güfte arasındaki ilişkiyi de etkileyebilecektir.

Seslerin eşdeğer aktarılabilmesi, çeviri metotlarının biliniyor olması ile de ilişkilidir. Levy'nin bu alan ile ilgili bölümlerine baktığımızda, iki yöntemden bahsetmektedir. Birisi, okurda tamamen orijinal eser hissi uyandırırken, diğesinde, okur, daha çok bir çeviri okuduğunun bilincindedir⁸⁶ Şiirde kendisini, “kulağı rahatsız etme” biçiminde ortaya çıkabilir. Okurun sahip olduğu dil dünyası ile eserdeki arasında örtüşmeyen noktalar olabilir. Böyle bir durum ise okuru şiirin sahibinden uzaklaştırabileceği gibi, çevirmeni de sorguladır.

⁸⁴ Radegundis STOLZE, *Übersetzungswissenschaft eine Neuorientierung*, Tübingen und Basel A. Francke Verlag, 1994 s.137.

⁸⁵ “Sevil BERNA, “Karaağaçlar Altında”, Metis Çeviri Güz, 1989, ss. 129-131” dan aktaran DEMİRREZEN 1990, s.122.

⁸⁶ KOLLER, a.g.e., 1983, s.73.

Çünkü çeviriyi gerçekleştirip, amaç dile gelmesini sağlayan kişi, çevirmendir; eserden de , okurdan da birincil anlamda sorumludur.

Kaynak dil ve amaç dil, çevirmen için iyi bilinen birer dil olmaktan önce, “çevirebilme yetisi” önem taşıyabilmektedir. Çünkü çeviri için dili gerektiği gibi kullanabilme mühimdir. Böyle bir başarı da ancak dil duygusu ile kazanılabilir. Ancak elbette belirgin kuramsal bilgilerin ışığı olmadan da yola çıkılmaz. Varolan kuramsal bilgiye ise doğru yer ve zamanda işlerlik kazandırabilme, çevirmenin uzmanlık alanına girmektedir. Goethe’nin Hırvatça’ya pek de bilmeden bazı ballatları gayet güzel çevirmiş olması, sadece özel bir durumdur. Belirgin kuramsal bilgilere sahip olunmadan da çeviri yapılabileceği görüşüne örnek oluşturmaktadır.⁸⁷

Edebiyatı ve şiiri olduğu kadar dilbilimsel çalışmaların tarihsel süreciyle bugününü takip etmek de şiir çevirmeninin yapması gerekenler arasındadır. Böylece dizeleri, sözcük öbeklerini bölümlenmek ve hatta numaralandırmak, ardından hiç metne bakmadan bunları amaç dile yerleştirmek daha kolay olabilir.⁸⁸ Çevirmenin dilbilimsel bilgileri, şiirsel dil yetisinin tamamlayıcısı olabilir. Çünkü şiirin öncelikle istediği, kendi içinde bütünlüğü olan ahenkli bir ruhtur. Şiirin sadece söz olmadığı, sözden çıkmadığı daha önce vurgulanmıştı. Şimdi ise, belirtilmek istenen, çevirmene düşen görevler arasında şairaneliğini bütünleyecek kuramsal bilgiye sahip olmasıdır. Yoksa, bir şiirin beyinde özümseyip, bir başka dilde var edilmesinin, özel bir uğraş yetisi gerektirdiği bilinmektedir.

Konuyu, sadece bir çeviri etkinliği olarak görmemekte yarar sağlayabilir. Nitekim şiir çevirisi disiplinler arası bir gezintiyi gerektirmektedir. Dolayısıyla “çeviri yapma etkinliğinin düzenekleri ve de “ çeviri öğretimi”, konuya dahil olabilmektedir.⁸⁹ Çeviri üzerine kuramsal bilgi ve bunun öğretimi, kişinin

⁸⁷ SANDER, a.g.e., 1983, s.45.

⁸⁸ Sedat TÖREL, *Çeviri Sanatı*, Ankara: Hacettepe-Taş Kitapçılık Ltd.Şti. Yay., 1981, s.18.

⁸⁹ Mehmet RIFAT (Yay.), *Çeviri ve Çeviri Kuramı Üstüne Söylemler*, İstanbul: Düzlem Yayınları: 23, (Söylem dizisi) 1995 s.56.

yüzeyden derine inebilmesinin, yaklaşımlarını daha sağlıklı hale getirmesinin sağlayabilir.

“Çevirmen, her iki dilin cilvelerini, taklalarını çok iyi bilmelidir, bunları teknik düzeyde ve duyarlılık düzeyinde manipüle edebilmelidir. Kendi çevirmenlik diliyle de istediği doğrultuda oynayabilmesi gerekiyor.”⁹⁰ Sadece bu ifade dahi, çeviri etkinliğinin ne düzeyde devingen olduğunu gösterebilmektedir. Çevirmende bu hıza uyum sağlayabilmelidir.

Çevirmen, amaç dile aktaracağı şiiri saptadıktan sonra önem taşıyan kavram, çevrilebilirlik kavramıdır.⁹¹ Sınırlar bilinmelidir. Şiirdeki bir sesin nereye kadar çevrilebileceği, emin olunan bilgiler ışığında, duyumsanmalıdır. Eser, ne sadece oluştuğu dil arasında kalmalı, ne de amaç dildeki bir orijinal olup çıkmalıdır. Sihirli dengeyi bulabilmek, sesin de aktarılabilmesi için önemlidir. Yapılabilecekleri ve yapılamayacakları önceden belirlemek çalışmaların düzen içinde olmasını sağlayan unsurlara dahil edilebilir. Çünkü asıl hedef, amaç dilde başarıya ulaşabilmektir. “Yapısal açıdan kaynak metne sadık kalmak yerine erek dilde işlevsel amacı ve iletisi aynı olan metnin yapılmasına doğru gidilmesi yararlı olacaktır.”⁹²

Çeviri kuramları ile yakın bağlantı halinde, benzerlik ve farklılıkların bulunması, sesel özdeşliği sağlamada yardımcı olabilir.

Roman çevirisinde, çeviri aşamalarını kuramsal açıdan uygulamak, daha rahat olabilmektedir. Konu şiir çevirisi olduğunda bahsedilecek olan basamakları uygulamadan önce, gerekli uyarlamaları, çevirmen gerçekleştirmelidir.

I. Anlam ve cümlelere ayırma,

II. Aynı sırayla İngilizce'ye çevirme,

⁹⁰ SALMAN, a.g.e., 1993, s.149.

⁹¹ Cengiz TOSUN, “Çeviride Anlam Boyu”, **Çağdaş Çeviri Kuramları ve Uygulamaları Seminerinde Sunulan Bildiriler**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Mütercim Tercümanlık Bölümü, 1991, s.97.

⁹² TOSUN, , a.g.e., s.97.

- III. S.V.O. formülünü uygulama,
- IV. İngilizce'ye çevrilmiş olanı cümleciklere yazıp birleştirme veya yeni düzene sokma işlemi,
- V. Rötüş: Eksik-fazla giderme. Bir cümleyi birkaç cümle olarak yazabilme.⁹³

Alıntısı yapılan aşamalar incelendiğinde; anlam ve cümlelerin şiirde kolayca ayrılamayacağı, henüz başlarken farklılık oluşturmaktadır. Şiirde aslanan cümle değil, anlamın hissettirildiğidir. Dolayısıyla, İngilizce'ye çeviri yaparken uygulanacak olan bu hususları, şiir çevirisi alanına uyarlamak gerekecektir. Rötüş bölümüne baktığımızda, bir cümlenin birkaç ifadesinden bahsedilmektedir. Burada da şiir açısından belki daha sınırlı kalınabilmektedir. Çünkü şiirdeki söylem, bir defa o varolduğu biçimiyle ifade olunur. Çevirisindeki hedefte bunun amaç dilde bir defa nasıl söylenileceğini bulabilmektir. Şiirin kendi içinde bir alan oluşu, çevrilmesi konusundaki kuramları da özel bir duruma getirmektedir.

Kaynak metinden amaç metne doğru seslerin eşdeğer aktarılması tecrübeye çok bağlıdır. Çevirmenin ilerleme yönünü düzenleyebilmesi açısından önemli unsurdur. Özellikle de şiir çevirebilme yetisi, dünden bugüne değil, tecrübelerin gelişim sonucu oluşmaktadır. Aksi olursa çevirmen, ancak aynı çemberde yürüyüp duracak, istenilen amaca ulaşmadaki gerekli dil oyunlarını gerçekleştiremeyecektir. Çünkü yaparak, yaşayarak öğrenme olan tecrübe, beraberinde emin olmayı da getirmektedir. Aynı bütünden amaç dilde oluşturabilme fantezisi de üzerine yerleştirmek, çevirmenin ustalığına kalıyor.⁹⁴

Şiir çevirisi de, hemen hemen diğer çevirilerde olduğu gibi, bir oturuşta gerçekleşebilecek bir olgu değildir. Özellikle de şiir, çevirmeni çok dolaştırır; her yerde onunla yaşamasını ister. Kimi zaman bir kuş sesi, kimi zaman bir manzara, çevirmenin belki de günlerdir üzerinde durduğu dizeyi dile dökebi-

⁹³ TÖREL, a.g.e., 1981, s.18.

⁹⁴ WILSS, a.g.e., 1988, s.49.

lecektir. Dolayısıyla yaşamı çok iyi gözlemleyen bir kişi olması, onda aranan bir özelliktir.

Çevirmen kendisinde varolan özellikleri kullanırken, sınırı da aşmamalıdır. Eğer çevirdiği eserin dili, tamamen amaç diline ait olmuşsa, çok ileri gitmiş ve o eseri çevirmemiş, amaç dilde oluşturmuş olacaktır. Oysa “doğaldır ki bir çeviride, onun çeviri olduğu hissedilebilir kalabilmelidir.”⁹⁵

Sesel açıdan önemli olan noktalardan bir başkası da vurgudur. Gerek sözcük vurgusu; gerekse hece vurgusu, çevrilirken önemle üzerinde durulması gereken bir konudur. Açık ve kapalı heceler incelenmeli, amaç dilde aynı yerde kullanılmaya çalışmalıdır. En çok zorlayıcı unsurlardan bir tanesi de budur. Ama sesel eşdeğerliliğin sağlanabilmesi açısından büyük önem taşıyabilmektedir. Çünkü, kaynak dildeki bir sözcüğün bir hecesi vurgulu iken amaç dilde vurguyu kaybediyorsa, şiirden yitenler çok olabilir. Kaybolanları, öyle bir yoğurmak gerekir ki, farkına bile varılmasın.

Önemle üzerinde durulması gereken bir konu da genel kültür olgusudur. Engin bir genel kültür sahibi olmak, şiir çevirisi için gerekli görülebilen önkoşullar için önem taşıyabilmektedir. Çevirmenin görüş açısı ne kadar geniş ise, yaptığı aktarımlar da bir o kadar rahat olacaktır. Vurgu, tonlama, genel dilbilim ve sözdizimi hakkında bilgi sahibi olan bir çevirmen, kültürünü de giderek artan bir biçimde dağarcığına ekleyebilirse, öncelikle kendisi yaptığı çalışmadan daha çok zevk alacaktır. Bu da başarıyı artırıcı önemli bir etken olabilir. Bir çevirmen, epos konusunda bilgi sahibi olmalıdır. Ölçüsü ve ağırlıklı konuları bakımından tragedyaya benzediğini; aynı ve bir hikaye formu ile ölçüyü kullanmasıyla da ondan ayrıldığını bilmelidir.⁹⁶ Çeviriyi, dili ilgilendiren konuların çevirmenin bilgisi dahilinde olması, yeni seçenekleri daha iyi görmeyi sağlayabilecektir. Çünkü çeviri seçenekler arasında seçim yapmayı da içermektedir. Bu konuda Schleiermacher yapılan çeviriyi bir süre sonra yeniden çevirmenin gerekli olduğu ifadesiyle görüş bildirmektedir.⁹⁷ Seç-

⁹⁵ SANDER, a.g.e., 1983, s.60.

⁹⁶ ARISTOTELES, a.g.e., 1961, s.11.

⁹⁷ KOLLER, a.g.e., 1983, s.52.

nekleri artırmak açısından, böyle bir çalışmanı yararı büyük olabilir. Üzerinden geçen zaman, çevirmenin şiir ve çevirisi üzerinde daha farklı açılardan yaklaşmasını sağlayabilir.

Kaynak dildeki işaretlerin amaç dile dönüştürülmesi açısından çeviri olgusuna bakıldığında A.G.Oettinger, iki dil elementlerinin anlamsal bakımından örtüşmelerinin gerekliliği üzerinde durmaktadır.⁹⁸ Bir şiirin orijinali ve çevirisi okunduğunda, kişide uyandırdıkları aynı ise, bu olgu sağlanmış olabilir. Böylece sözdizimsel örtüşmenin doğal olarak gerçekleşmiş olması mümkündür. Dolayısıyla sesel yakınlık istenilen ölçüler çok yakın bir biçimde kurulmuş olabilir. Daha önce sözü edildiği gibi vurgunun da önemle üzerinde durulması gerekebilir. Çeşitli şiirler ve çevirileri ile ilgili örneklerle konuyu daha da somutlaştırabiliriz.

Alman şiir sanatında (-) vurgulu, (∪) vurgusuz heceyi ifade etmektedir.⁹⁹ Eichendorff'a ait bir şiirdeki dizelere bakıldığında, konunun önemi daha vurgulanabilir.¹⁰⁰

Und rüttelt an dem Baume.

∪-∪-∪-∪

Ancak dinlerken üç değil, iki vurgu yeri işitilmektedir.

Und rüttelt an dem Baume.

Şiir çevirmeni bu gibi unsurları da önemle dikkate almalıdır.

Çevrilecek olan şiirin, öncelikle defalarca okunmasında büyük yarar olabilir. Çevirmen, ele aldığı olguyu bir bütün olarak görerek başlamalıdır.

⁹⁸ KOLLER, a.g.e., 1983, s.109.

⁹⁹ KAYSER, a.g.e., 1969, s.21.

¹⁰⁰ KAYSER, a.g.e., 1969, s.103

eser doğru anlaşılabilir şekilde çeviriye başlanırsa, yerine getirilmesi gereken diğer unsurların yerine getirilmesi kolaylaşabilir.¹⁰¹ Örneklerde de görüldüğü gibi vurgu ve ses ile inceleme başlamaktadır. Çünkü Kloepfer'in çeviri teorisi ile ilgili kapanış ifadelerinde de orijinal bir biçimde ifade edildiği gibi çeviri, örneğin şiir çevirisinde şiirselliğin şiirselliğidir. Yeniden ya da sonradan dönüştürüm değildir. Değindiği gibi, aynı şiirden amaç dilde, aynı sesi yansıtan aynı şiir oluşturmaktır. Novalis'te çevirmenden "şairin şairi" olarak bahsetmektedir.¹⁰² Böylece çevirmenin kimliği, dolayısıyla da görevleri daha çok somutluk kazanmaktadır.

Kimi zaman ise konu farklı boyutlar kazanmaktadır. Nabokov'un despair için hissettiği gibi, bir çevirmen olarak değil de, bir yazar ya da okur gibi buluşulan durumlar ortaya çıkmaktadır. Çevirmen için bu yaklaşımların bilincinde olmak da önem taşıyabilmektedir. Dolayısıyla önemli olan bir başka açı da ortaya çıkmaktadır. Çevirmenlik oluşum sürecini göz ardı etmemek de yarar olacaktır.¹⁰³ "Çevirmeni çevirmen yapan şey belki de çok küçük yaşlardan itibaren dille çok yararlı bir ilişki kurmasının yanı sıra okurken değişik anlatım biçimlerini, bunları yorumlayabilmeyi gerektiriyor. "Yurdanur Salman'ın ifade ettiği gibi, çevirmenlik, sadece eğitimle gerçekleştirilecek bir olgu değildir. Teknik eğitim yeterli değildir. Özellikle konu şiir çevirisi ise, çevirmende bir şairlik gizilgücünün bulunması, şiirsel değerlerin algılanması, yapılan çevirinin sesel kalitesini olduğu kadar, bütünü de etkiler. Evire çevire dili manipüle edebilme yetisi de çevirmende bulunması gereken başlıca unsurlardan kabul edilebilir.¹⁰⁴

Çeviri sürecinin aşamalarının hangi sıra ile gerçekleşeceği, çevirmenin çözeceği başlıca işlemlerdendir. Bütün kavrandıktan sonra oluşan ham bir çeviri vardır. Üzerinde yoğunlaşılacak çeviri ve ardından da basıma hazır çeviri

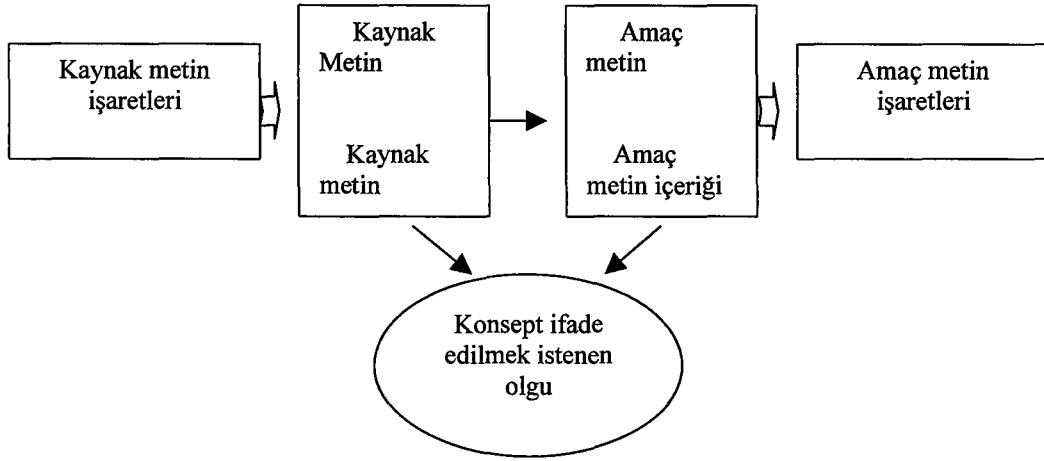
¹⁰¹ TÖREL, a.g.e., 1981, s.6.

¹⁰² KOLLER, a.g.e., 1983, s.72.

¹⁰³ Serdar RIFAT, "Çeviri Yapma Süreci", *Kitap Üzerine Anatomi Dersleri*, a.g.e., 1993, ss.143-144.

¹⁰⁴ SALMAN, a.g.e., 1993, s.145.

meydana gelmektedir.¹⁰⁵ Bir başka incelemede ise, olayın dilbilimsel yönüne ağırlık verilmekte ve aşağıdaki gibi bir tablo oluşturulmaktadır.¹⁰⁶

Göktürk ise, Levy'nin çeviri sürecinde şu aşamaları saptadığının ifade etmektedir:¹⁰⁷

1. Metnin, yazınsal, biçimsel yönden bir sanat yapıtı olarak kavranışı.
2. Metnin anlam çekirdeğinin bulunarak yorumlanması
3. Metnin birtakım dilsel, biçimsel dizgeler arasında karşılıklı bir uygunluk gözetilerek bir sanatsal biçimle aktarımı.

Çeviri sürecine ilişkin yaklaşımlar gösteriyor ki; çevirmen, aşamalar bilmeden; planlamadan, konuya yaklaşmamalıdır. Buradan başlayarak, çevrilen türden alıcı türüne kadar her unsura özenle dikkat edilmelidir. Çünkü, güzel bir örnektir; değişik alıcı türleri için değişik çeviriler yapılmaktadır.¹⁰⁸ Dolayısıyla bir şiirin hissettirdiklerinin aynısını, amaç dilde duyurmak, amaç dildeki alıcı türü tanınırsa kolaylaşabilir. Böyle bir kolaylıkta, öncelikle kaynak metin seslerinin doğru algılanmasıyla mümkün olabilir. Ardından da eseri olabildiğince yadırgatıcı duruma düşürmemek gerekir.¹⁰⁹

¹⁰⁵ KOLLER, a.g.e., 1983, s.93.

¹⁰⁶ KOLLER, a.g.e., 1983, s.115

¹⁰⁷ GÖKTÜRK, a.g.e., 1994, s.41.

¹⁰⁸ GÖKTÜRK, a.g.e., 1994, s.57.

¹⁰⁹ RIFAT, a.g.e., 1993, ss.143-144.

Çevirmeni zor duruma düşüren ve üzerine de görev olan bir başka unsur, sözcüklerin çok anlamlılığıdır. Böyle bir durumda, bütünü doğru algılama büyük önem taşıyabilmektedir.¹¹⁰

“Er hat den Schlüssel im Schloss gelassen.”

Örnek cümledeki “Schloss” sözcüğünün, kendi çok anlamlılığı içinde kilit mi yoksa saray, şato veya köşk anlamını mı taşıdığını ortaya çıkarmak, özellikle şiirlerde ve onların çevirilerinde, ayrı bir uğraş gerektirebilmektedir.

Görülüyor ki, çevirmenin önünde uzunca bir yol vardır. Bu yolun dilbilgisi yetisinin de ilerisine gitmesi gerekmektedir. Yapılan çeviri, onun tecrübe ve birikimine göre şekillenir. Dolayısıyla “bir çevirmende bazı bilişsel davranışların kavrama düzeyinde gelişmiş olması beklenir.” Şiir çevirisi gibi edebi-sanatsal bir alan söz konusu ise, duyuşsal dil becerileri de çevirmenin sahip olması gereken yetilerdendir.¹¹¹ Çevirmen, eğitim bilimleri konusunda da bilgi sahibi olursa, güçlükleri aşmadaki zorlukları daha başarılı bir biçimde yenebilir. Böylece dilsel giriş davranışları konusunda kavrama mı yoksa uygulama düzeyinde mi olduğunun bilincinde olabilir. Aynı konu duyuşsal giriş davranışları içinde geçerli olabilir.

Çevirmen, iki kutup arasında bulunduğu farkında olmalıdır. Hem kaynak metin ruhunu özümseyecek, hem de eseri amaç dilde, kaynak metin şairi ve de amaç metin okuyucusu için algılanabilen biçimde yeniden üretecek durumda olmalıdır.¹¹² Bahsedilen iki kutup arasındaki geçişi sağlayıcı sağlam bir köprü görevini üstlenebilmelidir. Okuyucuya yönelirken, eser sahibini unutmamalıdır. Çünkü o bir şair değil, şairin amaç dildeki gizli sözcüsüdür.

¹¹⁰ KOLLER, a.g.e., 1983, s.29.

¹¹¹ GÜLTEKİN, ÇAKIR, a.g.e., 1996, s.80.

¹¹² WILLS, a.g.e., 1988, s.46.

Şairlerin orijinal eserleri ile değişik dillerdeki çeşitli çevirileri de doğru sesleri duymada önem taşıyabilirler. Nitekim W.Widmer, çeviri eleştirisi boyutundaki görüşlerini belirtirken, birkaç orijinal eser ile çeviri eser incelendiğinde, çok çeşitli olumsuz sonuç ile karşılaşılabilineceğini ifade etmektedir.¹¹³

Çevirinin sadece mekanik bir eylem olmadığı ortadadır. Çevirmen, kararlarını yönlendiren etmenlerin çok iyi farkında olmalıdır. Kendi çeviri kararlarını etkileyen, sadece kaynak dil bilgisi, kaynak metin bilgisi olan, içinde aynı zamanda o şairi ve de şairaneliği taşıyan, usta bir çevirmen olabilir.¹¹⁴ Bu yetileri taşıyan kişi, çevirinin ve dizgeler arası bir aktarım aracı olduğunun, bunların hepsinin de tarihsel süreç içinde geliştiğinin bilincinde olmalıdır.¹¹⁵ Şiir çevirisindeki sesel yakınlığı sağlamada, bu bilincin daha yoğun olması gerektiği söylenebilir. Dillerin karakteristik özelliklerinin neler olduğu saptanmalıdır.¹¹⁶ Wandaruzka'nın, çevirilerin karşılaştırılması açısından belirttiği bu görüş, şiir aktarımlarında özel bir anlam taşıyabilir. Doğal dillerin, şairin ve ona ait kişisel dilin bilgisi, seslerin yakınlık olgusunu oluşturmadaki başarıyı arttırabilir. Zaten bahsedilen tüm bu görev ve yetiler elbette sadece şiir çevirisinde geçerli değildir. Ancak burada, daha çok şiir çevirisindeki sesler için spesifik olanlar incelemeye alınmaya çalışılmaktadır. araştırmaya alınan alan, doğal olarak genel anlamda çevirmene düşen görevlerin alt dalı olma anlamını taşımaktadır. Dolayısıyla bağlantıların da dikkate alınması yararlı olabilecektir.

Bir çevirmenin hem kaynak metne karşı hem de amaç dile ve okuyucusuna karşı, çift yönlü bir sorumluluğu vardır.¹¹⁷ Durum böyle olunca da çevrilen şiiri sınamanın güzel bir yolu, onun özgün dile geri çevrilmesi olabilir.¹¹⁸ Bunun da başka bir çevirmen tarafından, yapılması, seslerin gerektiği gibi algılanması konusundaki yolu daha da aydınlatılabilir. Böylece şiiri amaç dile

¹¹³ KOLLER, a.g.e., 1983, s.29.

¹¹⁴ BENGİ, a.g.e., 1993, ss.134-137.

¹¹⁵ BENGİ, a.g.e., 1993, s.137.

¹¹⁶ KOLLER, a.g.e., 1983, s.196.

¹¹⁷ STOLZE, a.g.e., 1994, s.134.

¹¹⁸ GÖKTÜRK, a.g.e., 1994, s.73.

çevirecek olan asıl kişinin dildeki örgütlemeleri ne derece örtüştürebildiğinin somutluğu artabilir.¹¹⁹ Wilss'in çevirmendeki aktarabilme yetisi açısından üzerinde durduğu "Çeviri dilindeki örgütleme çabaları", bir çevirmenin diğer çevirmenlerin görüş ve uygulamalarından destek almasıyla, sonuca daha çok yaklaşabilir. Bilinmektedir ki, bir şiirin şiir olabilmesi için, yaşama dolu olması gerekmektedir. Bunun koşulu da, şairin yaşamı olabildiğince yoğun duyumsaması olabilir. Aylar, hatta yıllar süren bir zamanın ardından oluşan şiirlerin kısa sürede çevrilmesi düşünülemez. Dolayısıyla "mayalandırma işlemi çok önemlidir. Metinden uzaklaşma, zaman gelince tekrar okuma dinlendirme."¹²⁰ Çevirmen için öncelikli açıdan önem taşıyan bu olgulardan kaynak ses ile erek ses örtüşmesinin yeniden gözden geçirilmesi, şiirin başarıyla amaç dildeki yerini bulması açısından önemli olabilir. Çevrilmiş şiir örnekleri üzerinde yapılacak olan incelemeler de yarar sağlayabilirler. Aşağıda Almandan Türkçeye çevirisi verilmiş olan şiir, çeviri eleştirisi açısından olduğu kadar bir çevirmenin kendisini değerlendirmesi açısından da önem taşıyabilir.¹²¹

SEHNSUCHT NACH DEM TODE

Hinunter in der Erde Schoß,
weg aus des Lichtes Reichen,
Der Schmerzen Wut und wilder Stoß
Ist froher Abfahrt Zeichen.
Wir kommen in dem engen Kahn
Geschwind am Himmelsufer an.

Gelobt sei uns die ewig Nacht,
Gelobt der ewig Schlummer.
Wohl hat der Tag uns warm gemacht
Und welk der lange Kummer.
Die lust der Fremde ging uns aus,
Zum Vater wollen wir nach Haus.
Was sollen wir auf dieser Welt

¹¹⁹ GÖKTÜRK, a.g.e., 1994, s.84

¹²⁰ SALMAN, a.g.e., 1993, s.150.

¹²¹ Robert M.BROWNING, *German Poetry from 1750-1900*, New York, The Continuum Publishing Company, 1984, s, 128-129.

Mit unsrer Lieb und Treue?
 Das Alte wird hintangestellt,
 Was soll uns dann das Neue?
 O! einsam steht und tief betrübt,
 Wer heiß und fromm die Vorzeit liebt.

Die Vorzeit, wo die Sinne licht
 In hohen Flammen brannten,
 Des Vaters Hand und Angesicht
 Die Menschen noch erkannten.
 Und hohen Sinns, einfältiglich
 Noch mancher seinem Urbild glich.

Die Vorzeit, wo noch blütenreich
 Uralte Stämme prangten
 Und Kinder für das Himmelreich
 Nach Qual und Tod verlangten.
 Und wenn auch Lust und Leben sprach,
 Doch manches Herz für Liebe brach.

Die Vorzeit, wo in jugendglut
 Gott selbst sich kundgegeben
 Und frühem Tod in Liebesmut
 Geweiht sein süßes Leben.
 Und Angst und Schmerz nicht von sich trieb,

Mit banger Sehnsucht sehn wir sie
 In dunkle Nacht gehüllet;
 In dieser Zeitlichkeit wird nie
 Der heiße Durst gestillet.
 Wir müssen nach der Heimat gehn,
 Um diese heilige Zeit zu sehn.
 Was hält noch unsre Rückkehr auf,
 Die Liebsten ruhn schon lange.
 Ihr Grab sckließt unsern Lebenslauf,
 Nun wird uns weh und bange.
 Zu suchen haben wir nichts mehr-
 Das Herz ist satt-die Welt ist leer.

Unendlich und geheimnisvoll
 Durchströmt uns süßer Schauer-
 Mir deucht, aus tiefen Fernen scholl
 Ein Echo unsrer Trauer.
 Die Lieben sehnen sich wohl auch
 Und sandten uns der Sehnsucht Hauch.

Hinunter zu der süßen Braut,
 Zu Jesus, dem Geliebten-
 Getrost, die Abenddämmerung graut
 Den Liebenden, Betrübten.
 Ein Traum bricht unsre Banden los
 Und senkt uns in des Vaters Schoß

LONGING FOR DEATH

Now down into the womb of earth,
 Away from this Light's kingdom,
 Our raging pain and sense of dearth
 But hail a new dominion;
 And sailing in our narrow bark
 We'll soon the shores of heaven mark.

Let us now praise eternal Night,
 And praise eternal slumber.
 The heat of day has sapped our might,
 Long sorrows without number.
 To dwell abroad has lost its charms,
 We long for home, our Father's arm.

What good to us a world like this?
 What hope of true Love's sharing?
 What was of yore is now dismissed,
 The new leaves us uncaring.
 Oh sad and lonely evermore
 Whose heart is with the days of yore!

he days of yore, when senses briht

In highest flame were burning,
 And mankind still was sound of sight,
 God's face and hand discerning;
 Then lofty mind and simple hearth
 Still many God's image marked.

The days of yore, when ancient clans
 In fullest bloom still flourished,
 And children, to gain heaven's strand,
 The hope of torment nourished.
 Though worldly joy and life still spake,
 Full many a heart for Love did break.

The days of yore, when God himself
 In prime of youth descended,
 And out of Love his blessed self
 To early death commended;
 And from him drove not fear and pain
 That ours might be the dearer gain.
 With yearning sick those times we see
 In darkest Night concealed.
 This realm of time we sure must flee
 Ere our pain can be healed.
 We must our way straight homeward wend
 To see those holy times again.

What still impedes our swift return?
 Our loved ones long are resting.
 Their grave is our own mortal bourn,
 Our fears grow more distressing.
 We've nothing more to look for here-
 The heart is full-the world is sere

In infinitive and secret wise
 A thrill of awe steals through us-
 I think I heard from distant skies
 An echo of our sadness.
 Our loved ones must feel longing too-
 Their longing keeps our longing true.

So down then to the blessed bride,
 To Jesus, the beloved,
 Take comfort, evening shades abide
 About his grieving lovers.
 A dream will break our bonds apart
 And sink us in the Father's heart.

Çevirmenin bir şiir çevirisinde üstlendiği görev, çok büyük sorumluluk istemektedir. Bir roman çevirisi sesler açısından incelendiğinde bir çok ses kaymasının meydana gelmiş olduğu görülebilmektedir. Hemingway'in "Yaşlı Adam ve Deniz" adlı eserinde "üslubunda yansızmış gibi görünen anlatıcı çeviride yorumlayıcı olacak metinde yer almaktadır."¹²² Şiir gibi çok anlamlılığın daha yoğun olabildiği bir alanda ise, ses kaymalarına rastlamak daha olası görülebilir. Bunu en aza düşürecek olan kişi ise çevirmendir. Yardım alabileceği en yakın kişilerde şairler, edebiyatçılar ve yine çevirmenlerdir.

Sadece içinde yaşanan dil ve kültür değil, amaç dildeki kültürün de tanınıyor olması gerekir. En basit anlamda bir davetiye bile İngiltere de çağrıyla yapanlar evlenen çift iken, ülkemizde aile büyükleri, hatta babalardır.¹²³ Dolayısıyla çevrilen dilin insanıymış gibi düşünüp, yaşayıp çevirmek, sesel eşdeğerliliğe yakınlığı arttırabilir. Böyle olunca da, dipnot biçiminde açıklamalar yapmak yararlı olabilir.¹²⁴ Bu açıklamaların yardımı şiir için olduğu kadar, konuyu ilgilendiren herkes için, yadsınamaz bir durumdadır.

Böyle açıklamaları olduğu kadar, hangi metotları çevirmenin ne zaman nasıl kullanacağı da çeviri teorisi açısından önem taşımaktadır. M.Luther ve Schleiermacher bu konu ile ilgili görüş bildirmişler, bu ifadeleri arasında, çeviri sürecini etkileyen faktörler üzerinde de durmuşlardır.¹²⁵ Gerçekten de bu sürece etki eden etmenler büyük önem taşımaktadırlar. "Yeminli tercümanlar

¹²² RUHİ, a.g.e., 1995, s.68.

¹²³ Gül DURMUŞOĞLU, "Metin Dilbilim, Çeviri Stüreci ve Değerlendirmesi", **Çağdaş Çeviri Kuramları ve Uygulamaları Seminerinde Sunulan Bildiriler**, a.g.e., 1991, s.111.

¹²⁴ Eduard Horst von TSCHARNER, **Das Problem des Übersetzens**, Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1973, s.269.

¹²⁵ KOLLER, a.g.e., 1983, s.55.

da her zaman tam çeviri yapmazlar ve kimi durumlarda bile uzmanlıklarını diller arası, metinler arası aktarımların sınırlarını zorlayarak uygulamaya koyarlar.¹²⁶ Dolayısıyla bir kez daha görülüyor ki, çevirenin, özellikle de şiir çevirisinin sınırları kesin çizilemiyor. Ama bir yandan da matematiksel işlem çözme ustalığı gerektiriyor.

Çevirmen, şairle olan bağlantısının hangi boyutta olduğunu bilmelidir. Şair, roman yazarı ve çevirmen arasında, “yarı kardeş gibi” olma anlamında bir bağın gerekliliğinden söz edilebilir.¹²⁷ Böyle bir bağın varlığı, şair-çevirmen arasındaki ilişkiyi, dolayısıyla şiirin çevirisinin başarısını olumlu yönde etkileyebilir.

Bir şiirin istenilen ölçüde çevrilip çevrilmediği, amaç metindeki oluşunun da çok iyi anlaşılıp, incelenmesine bağlıdır. Böyle bir çalışma, yapılanı sınama için iyi bir yol olabilir.¹²⁸ Öncelikle kaynak ve erek dilin gerekli ölçülerde sahip olunmalıdır. “Sunulan iletiyi çözümleyip ihtiyaçları doğrultusunda erek dile aktarabilmelidir. Zira Orhan Veli'nin şiirlerindeki o yalın söyleyişin ardında, ince bir mizah ve yergi de vardır. Çevirilerindeki bu noktalarda kayma olduğu görülmektedir.¹²⁹

KİTABE-İ SENG-İ MEZAR I

1 Hiçbir şeyden çekmedi dünyada
2 Nasırdan çektiği kadar
3 Hatta çirkin yaratıldığından bile
4 O kadar müteessir değildi
5 Kundurası vurmadiği zamanlarda
6 Anmazdı ama Allah'ın adını,
7 Günahkar da sayılmazdı
8 Yazık oldu Süleyman Efendiye

EPITAPH I

He suffered from nothing in the world
The way he suffered from his corns;
He didn't even feel so badly
About having been created ugly
Though he wouldn't utter the Lord's name
Unless his shoe piched.
He couldn't br considered a sinner either
It is a pity Süleyman Efendi had to die¹³⁰

¹²⁶ BENGİ, a.g.e., 1993, s.139

¹²⁷ SANDER, a.g.e., 1983, s.70.

¹²⁸ WILSS, a.g.e., 1988, s.49.

¹²⁹ DURMUŞOĞLU, a.g.e., s.109-110.

¹³⁰ DURMUŞOĞLU, a.g.e., s.114.

Çevirmen, eseri oluşturan kişinin doğumundan, çevirisinin tamamlanışına kadar olan süreç içinde, problem odaklı bir yorumcu yetisine sahip olabilmelidir. Kendisine ışık tutacak en küçük ayrıntıyı gözden kaçırmamalıdır.¹³¹ Çünkü çevirinin özel bir unsur olma özelliği taşıdığı unutulmamalıdır. Kaynak dil alıcısı ile amaç dil alıcısı, aynı kodlar üzerinde dili kullanmamaktadır. Dolayısıyla kod farklılıklarını incelemek, örtüşmelere dikkat etmek yine çevirmenin görevidir.¹³² Çeviri etkinliği sadece kaynak metne bağlı değildir. Çevirmenin görüş tarzından, mentalitesinden kaynaklanan etmenler de eserin amaç dildeki oluşumunda rol oynamaktadırlar.¹³³ Okuyucu odaklı bakılır ise, kaynak metin dünyası ile okuyucu dünyası arasındaki örtüşmenin derecesi de çevirmen tarafından yüksek tutulması gerekli görülebilen bir olgudur.¹³⁴

Çevirmen, amaç dil odaklı çalışan kişidir. Şiir çevirirken, sesleri eserin ahengi ve de bütününü ilgilendiren her konuyu bilişsel yetileri dahilinde dikkatle algılar. Algılamaların doğruluk derecesi, çevirideki ses kaymalarının oranını etkileyecektir.¹³⁵

“Biçem çevirisine kalkışmak, her çevirmenin gücü dahilinde değildir, sonuçta hem biçem değişir, hem de şiirin aslından biraz uzak olan olumsuz kaydırmayla oluşmuş bir varyantı ortaya çıkar. Daha aşırılığa gidilirse, uyarlama çeviriler ortaya çıkar.”¹³⁶ Dolayısıyla her çevirmenin şiir çevirmesi doğru olmayabilir.

Amaç dil geleneğinin iyi tanınması gerektiği, Fitzgerald’ın Ömer Hayyam’dan çevirdiği “Rubaiyat’ın” başarısızlığı ile de vurgulanabilir. İngiliz edebiyatında olmayan rubai geleneği, çevirmenin önceden gerçekleştirilmiş örnekleri incelemesini koşul olarak öne sürebilir.¹³⁷ Amaç dili tanımak ve edebi açıdan doğru yorumlamak önemlidir. “F.Schleiermacher’dan beri çeviri

¹³¹ WILSS, a.g.e., 1988, s.49

¹³² KOLLER, a.g.e., 1983, s.80

¹³³ WILSS, a.g.e., 1988, s.44.

¹³⁴ RUHİ, a.g.e., 1995, s.71.

¹³⁵ WILSS, a.g.e., 1988, s.44.

¹³⁶ DEMİREZEN, a.g.e., 1991, s.124.

¹³⁷ DEMİREZEN, a.g.e., 1991, s.124.

ile yorumlama sanatı birlikte anılmaktadır. Çeviriye katkıları da yadsınmamaktadır.”¹³⁸

Şiirin sahip olduğu ritmik özelliklere sözcük anlamlarını dahil etmek mümkündür.¹³⁹ Nitekim tek bir sözcük yada hecenin dahi bir şiir içinde ses-teşiyle dahi değiştirilmesi, onun şiirdeki ahengi etkilemektedir. Belki umulmadık biçimde daha güzeli ortaya çıkabilmekte, belki de “o şiir” olma özelliğini yitirebilmektedir. Eserde bir sihir vardır. Onun aslına çok yakın biçimde aktarılması, çevirmenin ustalığına dahil olmalıdır. Şiirdeki sihrin okuyucu tarafından algılanışı toplumdan topluma kültürden kültüre değişiklik gösterebilir.¹⁴⁰ Kaynak metnin kendi okuyucusunda hissettirdiğinin maça dil insanına duyurulması, ancak çevirmenin o eserde şairle ortak hisleri paylaşması ile mümkün olabilir. Yoksa kurulacağı görülen bağlantı daha oluşmadan ortadan kalabilir.¹⁴¹ Bu arada şairin görevlerini yerine getirmiş olduğu bir şiirin çevriliyor olması da önem taşıyabilir. “Yaşamla dolup taşmayan”¹⁴² bir şiiri, her açıdan önce, şiir özelliklerini ağırlıkla yüklenmeyen eseri çevirmeye çalışmak, çevirmenin tüm bu vasıflarını belki de bir anlamda boşa harcaması olarak nitelendirilebilir.

Ahmet Cemal, çevirmenin amaç dilde de gerekli bilgilere çok iyi sahip olması gerektiğini basit ama somut bir örnekle dile getirmektedir. İzlemiş olduğu bir filmin bir sahnesinde, şöyle bir cümle geçmiştir; “Mr Forman kararınızı verdiniz mi?” Bilindiği kadarıyla İngilizce de jüri başkanı anlamına gelen Forman sözcüğü, filmde geçen o cümlede doğrudan şahıs ismi olarak çevrilmiştir.¹⁴³ Film çevirilerinde güdülen ticari amaçlar nedeniyle, yapılan çalışmaların çok acele gerçekleştirildiği görülmektedir. aynı konu kitap çevirileri için de geçerlidir. Ancak ne kadar aceleye de getirilmek istense, o iş ya yapılmamalıdır yada çok belirgin yanlışlara düşülmemeye çalışılmamalıdır.

¹³⁸ KOLLER, a.g.e., 1983, s.52.

¹³⁹ GUTZEN, a.g.e., 1981, s.69.

¹⁴⁰ ETHEMOĞLU, a.g.e., 1991, ss.135-136.

¹⁴¹ TOSUN, a.g.e., s.103.

¹⁴² BİRSEL, a.g.e., 1994, s.58.

¹⁴³ CEMAL, a.g.e., 1995-1996, s.140.

“Çevirmen kendi duyarlılığı, kendi bilgisi çerçevesinde algılaması sonucu elde ettiği bu yan anlamlayan öğeleri varış diline aktarırken, varış dilinde, yine kendi sınırlarından kaynaklanacak olan anlamsal bir döküm yapmak, bunları iki kutup arasında, negatiften pozitifte doğru sıralamak zorundadır, içlerinden en uygununu seçmek için. Bu nedenledir ki, çevirmenin kaynak dilden çok, varış dilinde güçlü olması gerekmektedir.¹⁴⁴

Amaç dildeki gerekliliklerin ardından, kaynak metin konusundaki çalışmalar önem taşıyabilmektedir. “Çevirmenin kaynak metni hangi metin dışı ilişkiler bağlamında aktardığı” da, seslerin eşdeğer aktarımı açısından dikkate değer olabilmektedir.¹⁴⁵

Çevirmen, bir anlamda “kuliste” yer alan kişidir. “Ulysses’i Almanca da okuyan birisi, sadece Hans Wollschläger’in bir eserini değil, bilakis James Joyce’un da bir eserini bilincine yerleştiriyor demektir.”¹⁴⁶ Çevirmen bu aralarda, gizli bir yerdedir. Ancak fonksiyonu da tam tersine bir o kadar belirgin önemdedir. “Tanımadığı bir kitleye, kendisine ait olmayan düşünceleri aktarıcı” rolünü üstlenmenin zor olduğu bir gerçektir.¹⁴⁷ İşte o zaman, bahsi geçen görev ve sorumluluklar kendisini beklemektedir. Çeviri sorunlarının ne olduğu da iyi tanınmalıdır.¹⁴⁸ Çünkü tanınan olgunun üstesinden rahat gelinebilir.

Yapılmakta olan çeviriyi dikkatle, bütün biçimde algılayıp ve birimleri iyi değerlendirip, bireysel anlam kaymalarına izin vermeden gerçekleştirmeye çalışmakta yarar vardır. Çünkü dikkat, başarının yarısıdır.¹⁴⁹

¹⁴⁴ Semiramis KANTEL, “Yananlam ve Çeviri.” **Çağdaş Çeviri Kuramları ve Uygulamaları Seminerinde Sunulan Bildiriler**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Mütercim Tercümanlık Bölümü, 1991 s.92.

¹⁴⁵ RUHİ, a.g.e., 1995, s.65.

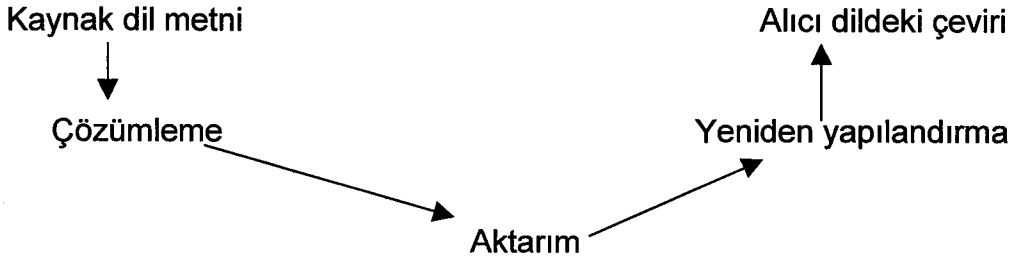
¹⁴⁶ WILSS, a.g.e., 1988, s.46.

¹⁴⁷ WILSS, a.g.e., 1988, s.47.

¹⁴⁸ GÜLTEKİN, ÇAKIR, a.g.e., 1996, s.82.

¹⁴⁹ DEMİREZEN, a.g.e., 1991, s.121.

Şiir çevirilerindeki sürece, yalnız dilbilimsel açıdan yaklaşılammamaktadır. Ancak yoğun biçimde yararlanılmaktadır. Eugene Nida'nın çeviri süreci ile ilgili şablonu, çevirmene yol gösterici unsurlardan sadece birisidir.¹⁵⁰

Amaç dilin yanlış örgütlenmesi, orijinal eserle karşılaştırma yapmadan ortaya çıkarılabilecek bir durumdur.¹⁵¹ Zaten öncelikle incelenmesi gereken, amaç dilde işe yarar bir eserin ortaya çıkıp çıkmadığıdır. Daha sonra geri dönüp kaynak metin ile olan bağı irdelemeye alınır. Böyle bir çalışmayı gerçekleştirebilmek için iki dil arasındaki ilişkiyi çok iyi bilmek gerekir.¹⁵² Ancak, dil bilmek ile çevirebilmek arasında her zaman bir bağ yoktur. Dili iyi bilen, iyi çevirebilecek diye bir koşul olduğu söylenemez.

“Her çevirmen sonunda dille, dilsel düşüncesiyle ilgilenen biridir; ama dar anlamda bir dilbilgini, dilbilimci göstergebilimci yada çeviri Bilimci olmak zorunda da değildir. Genellikle çevirmenin kullandığı dilleri tanıması yada bilmesi yeterli bir önkoşul olarak ileri sürülür.”¹⁵³

Şiir çevirisinde sesel eşdeğerliliği sağlamada, mesajın amaç dile aktarılması ile ilgili olarak, alıcıyı fazla zorlamaması, başarının yüksek olduğunun göstergesi olabilir. Kodlar deşifre edilirken, çevirmen tüm benliğini bu çalışmaya adeta adanmalıdır.

Şiir çevirisinde sesel eşdeğerliliğin sağlanması açısından çevirmene düşen görevler, konunun belki de özünü oluşturmaktadır. Çünkü şiiri amaç

¹⁵⁰ BENGİ, a.g.e., 1993, s.134.

¹⁵¹ KOLLER, a.g.e., 1983, s.19.

¹⁵² GÜLTEKİN, ÇAKIR, a.g.e., 1996, s.79

dile çevirecek olan, kişi çevirmendir. Taşınması gereken sorumlulukların bilincini iyi kavramalıdır. Neyi niçin ve de nasıl yapacağı konusunda bir uzman niteliğinde davranabilmelidir. Son işlem olan “rötuş” bölümü üzerinde titizlikle durmalı, daha uygun düşebilecek dize yada sözcükler var ise, bunu hissettiyse, gerekli değişiklikleri yapabilir vasıfta olmalıdır.¹⁵⁴ Dolayısıyla şu bir gerçektir ki, şiir çevirisi sıradanlığı kabul etmemektedir. Çünkü, şiir sıradan değildir.

¹⁵³ RIFAT, a.g.e., 1995, s.57.

¹⁵⁴ TÖREL, a.g.e., 1981, s.8.

Dördüncü Bölüm

ŞİİR ÇEVİRİSİNDE SESLER VE EŞDEĞERLİLİK İLİŞKİLERİ

4. 1. İçerik ve Ses Bağlamında Şiir Çevirisi

Bir şiir kişiyi öncelikle, okunduğunda etkiler. Bu ilk etkileniş de henüz içerik ile ilgili net düşünceler oluşmaz. Şiirin bütünü insanı sarar. Sıklıkla şiir okuyanlara bakıldığında, genelde bir hoşnutluk duyuyor olmaları, ilk nedenlerden oluyor. “Şiir okumaktan maksatları, şiirin verdiği hazdan kaynaklanıyor.”¹⁵⁵ İçerikle ilgili düşünceler sonra başlıyor. Önce duyulan, şiirdeki sesler oluyor. Ardından da görülüyor ki, ses ve içerik, bir insanın bedeni ile psikolojisi gibi, bir bütünlük oluşturuyor. Bu birliğin çevirmen tarafından aktarılabilmesi, içerik ve ses bağlamında şiir çevirisinin özümsemesi ile yakından ilgilidir.

Çevrilecek olan şiiri çevirmen zorlayarak çevirmelidir. Mutlaka eşdeğerlilik aramak uğruna şiiri bunaltmamalıdır. Kendisine ve esere zaman tanımalıdır. Duyulan sesin içerikle olan bağlantısını yaşamadan, “evet işte bu, aranan eşdeğerlilik” diye, deşifre yapmadan, aktarım hemen oluşturulmaya

¹⁵⁵ Theodore SAVORY, *Tercüme Sanatı* (Çev.: Hamit DERELİ) İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1994 s.102.

çalışılmamalıdır. Herhangi bir an, herhangi bir yerde, o şiirin çevrilme zamanı gelmiş olacaktır. Bu bir oluşum sürecidir.¹⁵⁶

“İzlenen çeviri yöntemleri gösteriyor ki, seçilen sözcük, okuyucu ile eser kişisi-sesi arasındaki mesafeyi açarken, artırırken azaltabiliyor da. Yapılmış olan çeviri örneklerini Şükriye RUHİ'nin alıntılarında yola çıkarak incelemeye aldığımızda, örneklerin sayısının çoğaltılabileceği görülecektir. Şiir olgusu içinde bu konunun ciddi bir önem taşıdığı söylenilebilir.¹⁵⁷

I'm a strange old man.(s.6)

Ben yabansı yaşlı bir adamım.¹⁵⁸

Sen bana bakma, ben bir garip ihtiyarım.¹⁵⁹

Ben garip ihtiyarın biriyim.(s.11)

Ben garip bir adamcağızım.(s.13)

Bu cümlelerden hangisinin en uygun olduğuna dair, amaç dil duygusu dahilinde şairin düşündüğü dil içine, çevirmen kendisini alabilmelidir. Daha önce bu incelemede de dile getirildiği gibi, erek dil ruhu kavranabilmelidir.¹⁶⁰

Cümle düzeyinde görülen sesel eşdeğerlilik unsurları sözcük düzeyinde de görülebilmektedir. Bir bağlaç kullanımındaki farklılık, dahi sesel değişimle birlikte, içeriksel aktarım kaymalarına neden olabilmektedir. İngilizce deki “sad too'nun” çevirmenlerce ne kadar farklı aktarıldığının ve ses bağlamında anlamın kaydırılabildiğinin bir göstergesi olabilir.¹⁶¹

da çok

bile

da üzölmüştü

da olaydan üzüntü duymuştu.

¹⁵⁶ SALMAN, ön.ver, 1993, s. 148.

¹⁵⁷ RUHİ, a.g.e., 1995, s. 67.

¹⁵⁸ “Ernest HEMINGWAY, **Yaşlı Adam ve Deniz**, (çev.Anjel SELVER) İstanbul: Oda Yayınları, 1981, s.9” den aktaran RUHİ, 1995, s. 67.

¹⁵⁹ “Ernest HEMINGWAY, **İhtiyar Balıkçı**, (çev.Orhan AZİZOĞLU) Ankara: Bilgi Yayınları, 1956, 1983, s.11” den aktaran RUHİ 1995, s. 67.

¹⁶⁰ KOLLER, a.g.e., 1983, s. 52.

Şükriye Ruhi'nin incelemelerine bakıldığında, nesir açısından verdiği örneklerin, rahatlıkla nazım boyutunda da görülebileceğini düşündürmektedir. "Çeviride biçim ve içerik bütünlüğünün önemi büyüktür."¹⁶² Şiir çevirilerinde bu unsurlar incelendiğinde, "metinler arası ilişkiler" boyutunda da irdelenmelidir. Çünkü çeviri zaten başlı başına bir ilişkiyi içermektedir.¹⁶³

Bir şair belki de o güne kadar kullanımı görülmemiş bir üslubu, bir çok anlamlılığı eserinde yansıtır.¹⁶⁴ O zaman çevirmenin, sesi doğru algılaması da yeterli olmayabilir. Çevirmenin üzerine düşen görevler bölümünde de geniş bir boyutta incelenmeye çalışıldığı gibi, şairin yaşamı ile yakın bağlantı kurulabilmelidir. "E.V. Rieu'nun *Odyssea* tercümesinin önsözünde dediği gibi: Homeros'da bütün büyük yazarlar da olduğu gibi, mana ve üslup birbiriyle ayrılmaz şekilde karışmıştır. Eğer Homeros'u doğrudan doğruya İngilizce kelimelere geçirirsek ne mana nede üslup kalır."¹⁶⁵ Dolayısıyla asıl olan prensip, erek dildeki etkinin, amaç dile de eşdeğer aktarılabilmesi çabalarıdır.¹⁶⁶

Çalışmaların aşama aşama sınırlandırılarak devam ettirilmesi önem taşıyabilmektedir. Ses nedir? İçerik nedir? İki kavram arasındaki bağlantı nedir? Bu gibi soruların eser bağlamında öncelikli cevaplanması gerektiği söylenilebilir. Cevaplanan bu aşamaların ardından, konuyu çeviri ile bağlantısı şair-çevirmen-okuyucu arasında incelenebilir. Dolayısıyla tümdengelim ve tümevarım yaklaşımları seçilebilir. Ancak böyle bir olgunun gerçekleştirilmesi esnasında, çevirmen alternatifler arasında en uygun olanına ulaşmaya çalışırken, bir takım sorunların meydana gelmesi de aktarım süreci içinde doğal görülebilmektedir.

¹⁶¹ RUHİ, ön.ver, 1995, s.68.

¹⁶² RUHİ, ön.ver, 1995, s.57.

¹⁶³ RUHİ, ön.ver, 1995, s.57.

¹⁶⁴ RUHİ, ön.ver, 1995, s.56.

¹⁶⁵ SAVORY, a.g.e., 1994, s.65.

¹⁶⁶ KOLLER, a.g.e., 1983, s.54.

4. 2. Kaynak Metindeki Seslerin Eşdeğer Aktarılmasında Ortaya Çıkan Problemler

Kültürlerin kendilerine özgü özellikleri vardır. “Değerlerinde sözcüklerin içinde saklarlar.”¹⁶⁷ Örneğin “İngiliz dilinde, sağlık olsun, geçmiş olsun gibi deyişler bulunmaz. Bu tür sözcüklerin çeviride özel bir işlem görmesi gerekir, yoksa anlam örtük kalır.”¹⁶⁸ Bir dilde var olan bir kullanımın, başka dilde karşılığı çok anlamlı olabilir. Böyle durumların da özel inceleme gerektirdiği söylenilebilir. Diller arasındaki farklılıklar nedeniyle ortaya çıkan problemlerden bazısı da şu nedenle ortaya çıkabilir. Örneğin: “Türkçe hece zamanlı bir dildir. İngilizce ise vurgu zamanlıdır.” Dikkat edilmesi gerekir ki, “her dilin kendi vurgu, ritim ve harmonisi, ses bilimsel çeviri yolunu doğal olarak kapatır.”¹⁶⁹ Bir şiirin sahip olduğu ses, amaç dilde elbette değişimler yaşayacaktır. Ancak, şiirde öyle bir içsellik vardır ki onun aktarılabilirdiği bir çeviride, sesel eşdeğerliliğin de sağlanabileceği ifade edilebilir.

Sesel eşdeğerlilik açısından ortaya çıkan problemlerin, diğer bir çıkış noktası ise, çevirmenin beyninde “iki dilin buluşmasıdır.”¹⁷⁰ Çevirmen, amaç dile aktaracağı şiirin “biçem titreşimlerini algılayabilecek ve bunları yeniden yaratabilecek bir dil yetkinliğine sahip olmalıdır.”¹⁷¹ Çünkü yapılan çevirinin tamamından sorumlu olan kişi, çevirmendir.

Çeviride kurulacak olan eşdeğerliliğin, Koller’in de sınıflamasına göre, değişik boyutları vardır: “Düz anlamsal, yan anlamsal, metin türü gelenekleriyle ilgili, dil kullanımsal ve biçimsel eşdeğerlilik.”¹⁷² Hangi tür eşdeğerliliğin ne zaman nasıl kurulacağı, temel sorunlardandır. Örneğin: Yan anlam çeviriye adım adım direnmektedir. Ve ardından da sorunsallaşmaktadır. Şiir çevirisinde çevirmeni en çok zorlayan unsurlardan olan yan anlam ve biçimsel eş-

¹⁶⁷ DEMİREZEN, a.g.e., 1991, s.124.

¹⁶⁸ DEMİREZEN, a.g.e., 1991, s.124.

¹⁶⁹ DEMİREZEN, a.g.e., 1991, s.116.

¹⁷⁰ KANTEL, a.g.e., 1991, s.87.

¹⁷¹ SALMAN, a.g.e., 1993, s.146.

¹⁷² GÖKTÜRK, a.g.e., 1994, s.60.

değerlilik, sesel açıdan da önem taşımaktadır. Meydana gelen engeller, çevirmeni, çeşitli, belki bir anlamda, kolaylıkları denemeye itebilmektedir. Ancak örneğin uyarılama yoluna gitme, “çeviri yapamamanın ya da çeviriyle yeterince uğraşamamanın bir özrü olarak kullanılmamalıdır.”¹⁷³

Şiirlerde var olan bir uyak düzeni vardır. Çeviri esnasında çıkardığı zorluklar nedeniyle onu tamamen kaldırmak, belki, şiiri de ortadan kaldırıp, çevirisini değil de uzaktan benzerini yazmak biçiminde değerlendirilebilir. Oysa aynı uyak düzeni ile olmasa dahi, bir başka düzene ölçü yerleştirilebilir. Çünkü “İngiliz şiir Fransız ve Alman şiiri gibi, kafiyelerdir. Latin ve Grek şiiri kafiyeli değildir. Bunun neticesi olarak Fransızca veya Almanca bir şiiri çevirirken, mütercim kafiyeli bir çeviri yapmaya çalışacaktır.”¹⁷⁴

Çevirmenin şiirin bütünlüğünden sorumlu olduğu dile getirildi. Ancak öyle şiirler mevcuttur ki, bütünlüğün yeniden amaç dilde oluşturulması daha da güçleşir. Bağlam, eserin birtakım yerlerinde ortadan kalkar.¹⁷⁵ Yan anlamlar ve şairin kişisel ayrımları çevirmeni zorlar. Bunun gibi durumlarda, zorlayan eser ise, eser ve sahibi çok iyi incelenmelidir. Çevirmenden kaynaklanan sorunlar var ise, çevirmen kendisini daha tanıma ve geliştirme yoluna gidebilmelidir. Öncelikle sorunun nasıl çözüleceğinin değil, kaynağının ele alınmasının yararlı olacağı belirtilebilir.

Eşdeğerlilik kurulması esnasında, başlıca sorun dilsel farklılıklardan kaynaklanabilmektedir. Çeşitli etkenler rol oynayabilmektedir: Çevirinin amacı, yorum farklılıkları ve çok anlamlılıklar. Görülen odur ki, ortaya çıkan problemlerin kaynağı genelde çevirmen kökenli olabilmektedir. Kaynak metinden başladığı gibi, amaç metnin kaynak metinden çok uzak bir oluşumu ile de ortaya çıkabilir.¹⁷⁶

¹⁷³ SALMAN, a.g.e., 1993, s.149.

¹⁷⁴ SAVORY, a.g.e.,1994, s.103.

¹⁷⁵ KANTEL, a.g.e., 1991, s.89.

¹⁷⁶ KOLLER, a.g.e., 1983, s.93.

Bir şair yetiştiği ortamın, aldığı eğitimin ve de kültürün diline sahip olacaktır. Kendisini etkileyen ne olursa olsun, bunu dışa vurma biçimi şiirleri ile olacaksa, sahip olduğu dili kullanacaktır. Dolayısıyla yalnız amaç dilin bilgisi yeterli olmayabiliyor. Yıllarca Almanya’da yaşamış, ama Türk olup Türkçe şiir yazan şairin şiiri çevrilecekse, esere yansiyacak olası kültürlerin her ikisinin de ele alınması yarar sağlayabilir.¹⁷⁷ Dil denilince aynı zamanda sözcük dağarcığı akla gelmektedir. Çeviri ve çevirmen açısından problem oluşturabilen yanları bulunabilmektedir.¹⁷⁸ Sözcük dağarcığının yanı sıra, kaynak dil ve amaç dil edebiyatı da çeviri ile bağlantılıdır.¹⁷⁹ Çünkü edebiyat müzik içeren bir sanat dalıdır ve şiir edebiyatın içeriğinde yer almaktadır. Çeviri eleştirisi alanındaki çalışmalar da bu bağlantılar üzerinde inceleme yapmaktadırlar. Bir yan anlamsal eşdeğerliliğin kurulması esnasında, çevirmenin edebi bilgileri sorgulanacaktır. Çünkü “yan anlamsal eşdeğerlilik, özgün bir dilsel yapı gösteren metinler için geçerli olmaktadır.”¹⁸⁰

Çevirmen bir şiiri çevirirken, özgünündeki aynı etkinin, çeviri dil okuyucusuna aktarılması konusundaki düşüncelerini yoğunlaştırmalıdır.¹⁸¹ Çeviri bilimi dahilinde büyük önem taşıyan bu kavramın uygulaması ile ilgili sorunların şiir çevirisindeki yansıması, psikolojik ve felsefi yaklaşımları da gerektirdiği kadar, objektifliğe ve çevirini iletişimsel etkisinin yoğunluğuna da ihtiyaç duymaktadır.¹⁸² Ancak orijinal metnin kendi içinde dize tekrarının getirdiği bir tekdüzelik var ise¹⁸³ ve çevirmen büyük bir ustalıklarla şiiri aynı tekdüzeliği ile verebildiyse, o ustalıklarla tezat teşkil edebilen bir tehlike çeviriyi beklemektedir. Okuyucu orijinali tanımiyorsa, şiirdeki monotonluğa dair, çevirmeni eleştirebilir. Meydana gelebilecek sorunlara geniş boyutlu bir bakış açısı gerektirmektedir. Çünkü problemlerin, eleştirilerin çıkış noktaları çok farklı olabilmektedir.

¹⁷⁷ Maria Fernanda Quintano PORTELA, “ Schwierigkeiten der Übersetzung von Fitzgerald Kuzs Gedichte ins Portugiesische.” **Beiträge zu den Fortbildungskursen für ausländische Deutschlehrer an Schulen und Hochschulen, Sondernummer zum Thema “Übersetzen”**, (Goethe Institut), 1977-1978, s.76.

¹⁷⁸ Hans-Martin GAUGER, **Wort und Sprache, Sprachwissenschaftliche Grundfragen**, Tübingen: Max Niemeyer Verlag 1970., s.1.

¹⁷⁹ KOLLER, a.g.e., 1983, s.197.

¹⁸⁰ GÖKTÜRK, a.g.e., 1994, s.62.

¹⁸¹ GÖKTÜRK, a.g.e., 1994, s.55.

¹⁸² KOLLER, a.g.e., 1983, s.59. ve s.197.

Edebi bir eserin kendine özgü özellikleri vardır. Her unsurun iyi özüm-
senmeden amaç dile aktarılması; sözü edildiği gibi “sözcük dağarcığı, söz
dizimi, kullanım normları” açısından, problemleri beraberinde getirmektedir.¹⁸⁴ Kaynak metni çok iyi özümseyebilecek ustalıkta olan kişi, çeviriyi ger-
çekleştirmelidir.

Şiir çevirisinin sesle olan bağlantısının en yoğun olduğu alan söz dizi-
midir (Syntax). Dolayısıyla bu bölümde özellikle biçimin sesle ilişkisi ve içerik
ile olan bağlantısı irdelenmeye çalışılacaktır.

4. 3. Sesel Eşdeğerliliğin Şiir Çevirisindeki Önemi ve Bu Eşde- ğerliliğin Biçimle İlişkisi.

Şiir olgusundaki ahengin bir bütünlük oluşturmasını sağlayan şairane
duygulardır. İnsanlar arasındaki iletişim yollarından birisi de şiirdir, çeviridir.
Kimi zaman şiir için çeviri imkansız gibi görünse de, insanlar arası iletişim
kurma isteğinden olabilecek nedenlerden dolayı, bir çözüm yolu bulunabil-
mektedir.

Dil kullanımsal farklılıkları yoğun olan iki dil arasında yapılan şiir çevi-
rileri incelendiğinde, ritmik düzyazıya yakın bir biçim aldıkları görülebilmekte-
dir.¹⁸⁵ Böyle durumları çevirmenin büyük bir zorunluluk olarak başvurduğu
çözümler olmaktadır. Biçim korunarak aktarılmaya çalışıldığında, “nakledilen
bir organın diğer organlarca reddi”¹⁸⁶ gibi durumlar meydana gelebilmektedir.
Biçimsel kaymalardaki eksikler, içeriğe de yansıyabilmektedir. “Çünkü, dil
düşüncenin hem dayanağı, hem de taşıyıcısıdır. Dayanağıdır, çünkü işleyiş
biçimiyle düşünceyi anlamlandırır; taşıyıcısıdır, çünkü düşünceyi gönderici-
den alıcıya iletecek bir dizge olarak seçilmiştir.”¹⁸⁷ Bir çevirmenin şiirdeki sesi

¹⁸³ KAYSER, a.g.e., 1969, s.107.

¹⁸⁴ KOLLER, a.g.e., 1969, s.213.

¹⁸⁵ TSCHARNER, a.g.e., 1973, s.261.

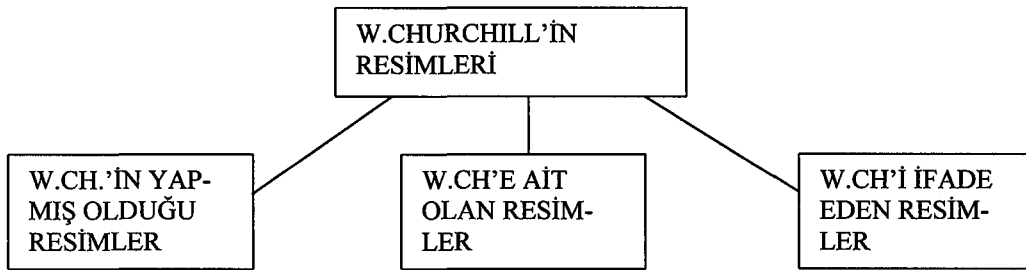
¹⁸⁶ TÖREL, a.g.e. 1981, s.48.

¹⁸⁷ AKIN, a.g.e., 1996, s.69.

doğru algılayıp aktarabilmesi de işte bu dil-düşünce-duygu bağlamı açısından önem taşıyabilmektedir. İnsanları birbirine bağlayan unsur dildir.¹⁸⁸

Bazı şiirler çeviri esnasında bir yeniden yapılandırma yaşayabilmektedir. Uyak düzenleri, biçimsel birçoğu değişime uğramaktadır.¹⁸⁹ Ancak iletilen sesleri korumak adına bu yeniden yapılandırma başarı ile gerçekleşebildiyse, çevirmen ustalığını gösterdiği ifade edilebilir.

Çevirmenin aktarım anındaki ruh hali, sesel eşdeğerlilik ile bağlantılı olarak çok önemlidir. Anlamsal yüklemeleri yoğun olan bir sözcüğün, hangi anlamının şair tarafından kastedilmiş olduğunu öğrenmek çevirmenin ciddi görevlerindedir. Bunu bir örnek ile somutlaştırmaya çalışalım.¹⁹⁰

Koller'in çeviri bilimiyle ilgili çalışmasından alınan ve çevrilen bu örnek çok anlamlılığın, ne gibi anlamsal kaymalara yol açabileceğini sergilemektedir. Çince yazılmış şiirler de çok anlamlılığa en çok açık olan dildeki eserler olabilmektedirler.¹⁹¹

Bir şiirin sözlü dile dökülüş biçimi, eserin sesiyle yakından ilgilidir. Almanca incelendiğinde, sözcük başlangıçlarının oldukça söylendiği dikkat çekmektedir. Latin dillerinden birisine sahip bir kişi, sözcük başlangıçları ile ilgili zorluk çekecektir.¹⁹² Aynı ve benzer zorluklar şiir çevirmeni ve amaç dil okuyucusunu bekleyebilmektedir.

¹⁸⁸ GAUGER, a.g.e. 1970, s.6.

¹⁸⁹ TSCHARNER, a.g.e., 1973, s.257.

¹⁹⁰ KOLLER, a.g.e., 1983, s.33

¹⁹¹ TSCHARNER, a.g.e., 1973, s.244.

¹⁹² KAYSER, a.g.e., 1969, s.3.

Kullanılan harflerin niteliklerinin de önemi ve biçimle ilişkisi, yakından incelenmesi gereken unsurlardan olabilmektedirler. Ötümlü (Örneğin b), veya ötümsüz (Örneğin p)¹⁹³ bir harfin kullanılması, çeviriye aktarılması konusunda amaç dil ile bağlantılı olduğundan, önem taşıyabilmektedir.

Şiir çevirisindeki sesel eşdeğerliliğin kurulması ile ilgili, sözlük kullanımının bilgisi de var olmalıdır. Çünkü çoğu zaman onların yetersizliği veya tehlikesi göze çarpabilmektedir. Konu ile ilgili B. Malinowski'de görüş bildirmiştir.¹⁹⁴

Açıklamalardan da somutluk getirilmeye çalışıldığı gibi, çevir tamamen dilsel-kültürel bir etkinlik olmakla kalmayıp bilimin olduğu kadar sanatın da çeşitli alt dalları ile bağlantı kurulmasını gerektirmektedir. Ama öncelikli olanı, çevirinin "diller arasında işlem gördüğüdür."¹⁹⁵ Şiirde biçim de dışsal bir görüntü değildir. İfadeyi tamamlayan, içeriğin tamamlayıcısı olan bir unsurdur. Dolayısıyla biçimsel öğeler iyi analiz edilmelidirler. İçeriği konuşur hale getiren biçimdir. İşlevsel yanları ağırlıktadır. O yüzden şiirdeki biçime yüzeysel açıdan bakmakta yarar vardır.¹⁹⁶ Şiirin sesiyle biçimi bir bütünlük arz eder. Örneğin Türk sanat müziğinde göze çarpan beste güfte arasındaki bağlama benzer bir ilişkinin şiirde gözlemlendiği ifade edilebilir. TRT repertuarından geçmiş eserler bunlara örnek teşkil edebilirler.

Şiir çevirisinde, sesel kayıpların meydana gelmesi kaçınılmazdır. Çünkü yapılan bu açıdan örtüşmemektedir. "Bu yüzden ses benzeşmeleri yoluyla anlama ulaşma, kolay kolay başarılamaz."¹⁹⁷ Ancak şiir çevirisinin de tadı buradadır. Çeviri kültürler arası bir bilgi dönüştürme olayı olduğundan, derin yapılarda incelemelere gidilmelidir. Çünkü kültür ve dil yüzeysel olgular değildirler. Konunun özünde, "çabayla amaç dilde yeniden yapılandırma uğraşı

¹⁹³ AKIN, a.g.e., 1996, s.73.

¹⁹⁴ KOLLER, a.g.e., 1983, s.58.

¹⁹⁵ RIFAT, a.g.e., 1995, s.55.

¹⁹⁶ GUTZEN, a.g.e., 1981, s.68. ve s.72.

¹⁹⁷ DEMİREZEN, a.g.e., 1991, s.115.

yatmaktadır.”¹⁹⁸ Burada dinamik eşdeğerlilikten söz etmek mümkün olabilir: ”Amaç dilde eser tamamen doğal bir etki bırakmalıdır. Dolaysız anlaşılabilir olmalıdır. Bunun anlamı ise, çevirinin orijinal bir eser gibi okunabilir olmasıdır.”¹⁹⁹ Çeviri işlemi sırasında genelde okuyucuda bırakacağı etkiden yola çıkılması, aktarımın etkisi; dolayısıyla sesel eşdeğerliliği ve biçimsel yapısı açısından önem taşıyabilmektedir.

Belirgin bir ölçüsü olan şiirler kadar, serbest ritimli şiirler de mevcuttur. Çoğunlukla genel kurallar dışında kaldıkları gözlenebilmektedir. Almanca’dan kısa bir örnekle konuya açıklık getirilebilir.²⁰⁰

Einer
Wird den Ball
Aus der Hand der furchtbar
Spielenden nehmen

Serbest ritimler incelendiğinde, eşdeğerlilik açısından sesel ve biçimsel yönlerin içerik ile birlikte ele alınıp çevrilmesinde yarar olabilir. Dil kullanımsal farklılıklardan kaynaklanan güçlükler, şiir çevirisinde doğal olduğu kadar, aşılması gereken önemli engeldir.²⁰¹

Sesin dile yansıyış biçimleri, metin dilbilimsel açılara da bağlı olarak işlevlerini yürütmektedirler.²⁰²

Biçim ile olan ilişkiler incelendiğinde dikkat çeken bir unsur da, İtalyan ve İngiliz sonelerinin karakteristik özelliklerinin biçimleri olduğudur. Bununla ilgili belirlenen bir görüş bağlantının boyutuna dikkat çekebilmektedir. Belirgin bir ifadenin dışı vurma olarak sone biçimi kullanılabilir. Dolayısıyla içerik yazılan ifadelerden ayrı tutulamıyor. Çünkü çeviri için olduğu kadar,

¹⁹⁸ SANDER, a.g.e., 1983, s.47.

¹⁹⁹ KOLLER a.g.e., 1983, ss.51-52.

²⁰⁰ GUTZEN, a.g.e., 1981, s.76.

²⁰¹ DURMUŞOĞLU, a.g.e., 1991, s.111.

²⁰² RUHİ, a.g.e., 1995, s.59.

çeviri dışında da metin ve çeviri birbirine bağlıdır. Bağlı olduğu kadar da “aynı ifadenin çeşitli yansımalarıdır.”²⁰³

Şiirin bir söz sanatı olduğu da unutulmamalıdır. “Denilebilir ki “dil meselesi” hiçbir meslek ve ihtisas bölümünde şiir de olduğu kadar önemli ve baş bir konu teşkil etmez.—Gerçekten lisan, şair için yalnız bir vasıta olmaktan çok daha fazla bir şeydir.”²⁰⁴ İletişimin en doğal simgesi, dolayısıyla belki de barışçıl duyguların yardımcısıdır. Bütünlük arz eden şiir, bütünlüğe götürebilmektedir. Sahip olduğu bir ölçüsü, kafiyesi var ise, taşıdığı duygularla bu biçim özellikleri uyum sağlayabilmelidir. Ancak biçimsel eşdeğerlilik kurma çabaları, çevirmen açısından önemlidir. Arayışı içeren süreçler sırasında, çevirmenin çok önemli sorumluluklar yüklendiği, ama sadece bir aracı olduğu unutulmamalıdır. Bir çevirmenin, aktarım sırasında kullandığı yetileri taktire şayandır. Şiirdeki ses ve biçim arasındaki bağlantıyı koparmadan bu işlemi yapabilmesi ciddi çalışmalar gerektirebilmektedir.

Çeviri Bilimsel kuramlar üzerinde durulduğunda “sözcüğü sözcüğüne çevirinin aynı dil tipolojisi yada aynı dil ailesi içinde yer alan veya benzer kültürleri paylaşan diller arasında çok sık görülen çeviri türü olduğu”²⁰⁵ belirtilmektedir. Ancak farklı diller arasında da bunun gerçekleşebileceğinin bir doğru olduğu belirtilebilir.

O. Kade, çevrilebilirliğin varlığını kanıtlar görüşlerini belirtirken, bilgi içeriği korunduğu halde her metnin çevrilebileceğini dile getirmektedir. Her dile kodlamalar mümkün olabildiğine göre, kodların deşifre edilip, aktarımların gerçekleşebileceği görüşü, şiir çevirisinin devamlılığının güdülenmesi açısından da önem taşıyabilmektedir. İletişim süreçlerini bozmadan yer değiştirme ve yerine koyma işlemlerinin uygulanabilirliğini savunan ifadeleri bulunmaktadır. Bu ifadelerinin de rasyonel ve ampirik alanlara dayandırmaktadır.²⁰⁶

²⁰³ STOLZE, a.g.e., 1994, s.136.

²⁰⁴ NAYIR, a.g.e., 1969, s.35.

²⁰⁵ RIFAT, a.g.e., 1995,s.59.

²⁰⁶ KOLLER, a.g.e., 1983, s.135.

Orijinali kadar ona benzeyen şiir çevirileri var olduğuna göre, bu alanda eş-değerlilik kurmanın mümkün olduğu söylenilebilir.

Şiirdeki ana sesler ve yan sesler, yani temelde duyurduğu ile yan öğeler olarak hissettirdiği sıkı bağıntının benzerinin, biçimle bu sesler arasında kurulu olduğu ifade edilebilir. Bu görüş için, şiirin bütünlük teşkil eden varlığından yola çıkılabilir. Erek dildeki sesin, amaç dile aktarımı sırasında başka bir dile dönüştürülmemesi,²⁰⁷ sesin korunması uğruna da biçimin yüzeysel irdelenmemesi, çevirinin başarısı açısından önemli görülebilir.

Sesel eşdeğerliliğin, biçimle birlikte bütünsel bir eşdeğerliliğe ulaştırılmasının, söz dizimindeki uyumu da oldukça yakın şekilde içerdiği ifade edilebilir. Yalnız başına bir anlam taşımayan, ancak cümle içinde anlamı olan bir edatın dizide yerinin hafifçe değiştirilmesi dahi, eşdeğerlilik kurmaktan uzaklaştırmaya neden olabilir. Dolayısıyla bu konunun ayrı bir Başlık altında incelemeye alınması, kaynak metin seslerinin yakınlık olguları ile ilgili somutlukları artırabilir.

4. 4. Şiirde Söz Diziminin Önemi

Şiirde dize uzunluğu ne kadar artarsa, birliğinin de o ölçüde yitildiği söylenilebilir. O yüzden dize uzunluğunun artışı konusuna bir sınır getirilmesi gerektiği söylenilebilir.²⁰⁸ Şiir, anlık ifadelerin dışa vurma olarak da varlığını bulmaktadır. Beyinden gelen anlık ifadelerin ise fazla uzun olmayacağı bir doğrudur. Kendi içinde uyumu olan bir bütünlüğe yapılan dışsal bir ekleme, o ahenge ait olmadığını hissettirir. Dolayısıyla hem dize uzunluğu açısından, hem de sözdizimi açısından, sözcük seçiminin zorlamadan gerçekleştirilmesinde yarar vardır.

²⁰⁷ RUHİ, a.g.e., 1995, s.70.

²⁰⁸ KAYSER, a.g.e., 1969, s.19.

Şiirdeki iç ahengin iskeleti olan söz diziminin, dilbilgisel alan ile bağlantısı; şiir çevirileriyle ilgili analizler açısından önemli görülmektedir.²⁰⁹

Yazar eserlerinin sahip olduğu biçem açısından, genel bir yaklaşım ile de, tümünden gelim yöntemiyle, şiirdeki sözcüklerin kullanımı üzerine kuramsal ve pratik yönden ifadeler aktarılabilir. Çünkü bahsedilecek olan unsurlar arasında çok ayrı yönler yoktur. Ancak konumuz şiirde söz dizimi olduğundan, bu alan ile ilgili ayrıntıya girilmeyecektir. Unutulmaması gereken, şiir çevirisinin disiplinler arası bir unsur olduğudur.

Sözcükleri, şiir oluşturacak biçimde ard arda dile dökebilmenin özel bir yeti olduğu doğrudur. “Yazın çevirmenliğinin temelini oluşturan dilsel yapılaştırma yetisi (İng. Structuration competence), çeviri dilinde düzenli tutarlı sözdizimsel, anlamsal yapılar üretebilmektir.²¹⁰ İfade edilen dilsel yapılaştırma, şair de şiir üretebilme, çevirmende orijinalin en benzerini oluşturabilme açısından gerekli görülebilen yetilerdir. Çevirebilme kabiliyetinin, aktarıcı için öncelikli gereklerden olduğu belirtilebilir. Aktarabilmek, ancak kaynak metindeki söz diziminin dile getirdiği seslerin, olabildiğince aynısını çevirecek amaç metinsel söz dizimini oluşturabilmek.

Şiirde söz diziminin önemi, yine şair ve çevirmen arasındaki ilişkiye olduğu kadar, artık daha çok dilsel kullanım birikimlerini de daha bir yakından ilgilendirmektedir. Daha önce ifade edilen başlıklarda da bu unsur önemliken burada en spesifik biçimde değer taşıdığı belirtilebilir. Dolayısıyla bağlamla ilgili, insanın sahip olduğu dil üzerine kuramsal bilgilerden yola çıkmak yararlı olacaktır. “ Chomsky’ye göre derin yapıda depolanan bilgi edinç(competence), kullanım esnasında yüzeysel yapıya sahip çıkan bilgi ise edim (performance) dir. Bu kurumdan yola çıkarsak, vardığımız sonuç şöyle özetlenebilir. Bir bireyin dilsel bilgisi, o bireyin dili kullanımı esnasında ortaya çıkıyor. Bir başka deyişle, derin yapı yüzey yapıyı yönlendiriliyor. Yani dil in-

²⁰⁹ KOLLER, a.g.e. 1983, s.186.

²¹⁰ GÖKTÜRK, a.g.e., 1994, s.54.

sana zihninin derin yapısından yüzey yapısına transfer ediliyor.”²¹¹ Bir çevirmen veya şairin oluşturmaları'nın niteliği, oldukları edinç e bağlı oluyor. Edim ile de dizim gerçekleştiriliyor.

W.Wills, amaç dile yönelik çalışmasından yana olduğunu belirtmektedir.²¹² Bir şiirde var olan söz dizimi ele alındığında ise, çevirmen de kaynak dil çıkışlı, amaç dil hedefli bir aktarım gerçekleştirebilmelidir. Sözcüklerin arasındaki ilişkiler bağlamını algılama yönünde eksiklik bırakmamalıdır. Bahsedilen, sözcükler arası ilişkiler içinde, söz dizimsel çok anlamlılık gündeme gelmektedir. Dilsel birliklerin bağlantısı beyinsel anlamda da farklı farklı kurulabildiğinden, söz dizimsel çok anlamlılık, şiir de büyük önem taşımaktadır. Çünkü sözcükler arası ilişkiler bu konuda oldukça önemli olabilmektedir.²¹³

Söz dizimsel ilişkiler bağlamında oluşan çok anlamlılık kadar, çevirmen için tehlike de arz eden böyle bir olgunun doğru farkına varılması ve anlamı ifade edecek sözcüklerin dizimlerinin, orijinde en yakın biçimde oluşturulması için, şiirin bütünü hakkında ipuçları veren dilsel öğelerin ve kültürün desteğinin gerekli olduğu belirtilebilir.²¹⁴ Çevirmen hangi alandaki bilgi ve yetilerinin ne zaman kullanacağı konusunda, sözcüklerin sıralanışı ile ilgili ustaca davranabilmelidir. Aktarımı orijinalin çok benzeri bir kıvama getirebilmesinin koşullarından bir tanesi de budur.

K. Reiss , sanat eserinin kendine özgü karakteri üzerinde durmaktadır. Çevirinin öncelikle bu yönde odaklandığı görüşündedir. Şiir çevirisi bağlamına da yerleştirilebilecek sözcük dağarcığı ve söz dizimi ile ilgili görüş bildirmektedir. Şiirin kişiselliğinden yola çıkılarak, çevirisinde estetik bir etki uandırılabilir. Böylece söz diziminin, eşdeğerlilik kurma çabaları dahilinde önemli olduğu, değişik boyutlarda görülebilmektedir.²¹⁵ Söz dizimine verilecek

²¹¹ Muhlise COŞKUN, “Çeviri Metinlerinde Yüzey Yapı-Derin Yapı Hataları”, TÖMER Çeviri Dergisi, Sempozyum Bildirileri, Bursa: Özel Kuram Sayısı, Sayı 10, Kış 96, s.44.

²¹² KOLLER, a.g.e., 1983, s.197-198.

²¹³ KOLLER, a.g.e., 1983, s.31-32.

²¹⁴ KOLLER, a.g.e., 1983, s.36.

²¹⁵ KOLLER, a.g.e., 1983, s.190.

ehemniyet ile ilgili görüşler daha da genişletilebilir. Ancak konu alanı sınırları olabildiğince aşılmadan, ele alınan başlıkların asıl amacı olan sesel bağlantılar dahilinde inceleme sürdürülmeye çalışılacaktır. Böylece, araştırmayı özü olan problemler üzerinde durulmaya gayret gösterilecektir. Bu arada konunun metin dilbilim ile olan yakın bağlantısına da dikkat çekilmeye çalışılacaktır.

4. 5. Söz Dizimi ve Ses İlişkisi.

Şiirdeki söz diziminin sesel bağlantısı incelenirken, dilbilimsel yaklaşımların yanı sıra, sanatsal yönler de ağırlık verilmesi yararlı olacaktır. Şair, amaç dildeki göstergeleri kullanarak, yazı diline resimler aktarabilmektedir. Kurguladığı bütünlük, aynı dil içerisinde herhangi bir değişime açık olmaktadır. Ancak bir amaç dile çevrilirken, konu uluslararası bir boyut kazanmakta ve diller arasındaki iletişimsel işlev harekete geçmektedir. Düz yazı için bu unsurların önem derecesinin daha farklı olduğu belirtilebilir. Ancak vurgu konusundaki ayrımların, benzer etkiler oluşturduğu görülmektedir.

Dün İstanbul'a gittim.

İstanbul'a gittim dün.

Örnekteki “dün” sözcüğünün vurgusal kullanım farkı, eser sahibinin amaçladığı algısal, duyuşsal hedeflere sapmalara neden olabilir.²¹⁶ Söz diziminde yapılan bir değişiklik, eserin sahip olduğu sesi de ritmi de çok başka boyutlara taşıyabilir. Dolayısıyla söz ve ses arasında birbirine bağımlı bir bağ vardır. İlişkinin böyle olmasında da kuşkusuz bir çok etken rol oynayabilmektedir.

Bir insanın sahip olduğu ana dilin yapısı, oluşturacağı söz dizimi açısından temel teşkil eden öğelerden kabul edilebilir. Anne ve babadan edinilen farklı farklı dil unsurlarını, kişi çok küçük yaşlarda almıştır. Bu “ ana

²¹⁶ TÖREL, a.g.e., 1981, s.8.

dilsel çok dillilik²¹⁷ sıkça rastlanılabilecek bir olgudur. Annenin kırsal kesimden, babanı ise daha kentsel ortamdan yetişip bir araya geldiği ailedeki çocukların bu tip bir çok dilliliğe sahip olmaları doğaldır. Dilsel yapısı böyle vb.. biçimdeki oluşum aşamalarından geçmiş olan bir şairin, yazarın eserlerine bu kullanımlar yansiyacaktır. Çünkü, bunlar bir anlamda mizacı özelliklerdir.

Sahip olunan toplumsal kültürün de söz dizimi ve ses arasındaki bağlantıyı koşullandırdığı ifade edilebilir. Yaşamsal öğelerin ülkeler arası farklılıkları, sürekli gözlenebilmektedir. Örneğin Çince'nin çekimsiz oluşu ve söz dizimsel açıdan esnekliği, o ülkenin kültürüyle de yakından bağlantılı olan bir unsurdur. Konuyla ilgili kurulmuş olan ilginç bir bağlantı da şöyledir: Çince'nin bu özelliklerinin, o ülkenin manzara resimlerine de yansıdığı ifade edilmektedir. Şiir ve resmin Çin'de çok yakın bir varlık sürdüğü dile getirilmektedir.²¹⁸ Dolayısıyla, ülke içindeki diğer bilimsel ve sanatsal alanlarla olan ilişkilerin iç içeliği, bu konudaki incelemelerin ne kadar derinleştirilebileceğinin, göstergesi olabilmektedir. Mehmet Akif Ersoy'un Sadi'den çevirmiş olduğu, aşağıya aktarılan rubai incelendiğinde, bir şiirin söz dizimindeki ahengin sese nasıl yansıdığına bir örnek teşkil edebilir.²¹⁹

Bahar olmuş çiçekler laleler güller hep açmış
Gülüm bir sensin hala bitmeyen şu topraktan
Rebii bir bulut gibi ağlarken mezarında
Nihayet öyle yaş döksem ki artık sen de fişkir.

Görüldüğü gibi, söz dizimi ve ses ilişkisi üzerinde belirtilmiş ifadeler, oldukça geniş boyutlardan ele alınabilir. Ancak incelemenin ana konusu bu unsurların amaç dil ile olan bağlantıları boyutunda temellenmektedir. Dolayısıyla, bu giriş ifadelerinin ardından, kaynak metin seslerinin yakınlık olgusu yönünde çalışmanın sürdürülmesinde yarar olacağı düşünülmektedir.

²¹⁷ Mario WANDRUSKA "Die muttersprachliche Mehrsprachigkeit." **Beiträge zu den Fortbildungskursen für ausländische Deutschlehrer an Schulen und Hochschulen, Sondernummer zum Thema "Übersetzen"**, München: Goethe Institut, 1977-1978, s.78.

²¹⁸ TSCHARNER, a.g.e., 1973, s.245.

4. 6. Seslerin Eşdeğer Aktarılmasında Söz Dizimsel Açıdan Biçim ve İçerik İlişkisi.

Seslerin eşdeğer aktarılmasında ki biçim ve içerik ilişkisinin incelenmesinde, baştaki kavramların öncelikle ayrı ayrı ele alınmasında yarar olabilir. Eşdeğerlilik kurulmaya çalışılırken, bilinmesi gereken temel kuramsal bilgilerin, çevirmende varolması, sesel açıdan böyle bir örtüşmenin sağlanmasında önemli bir etkidir. “ Koller çeviride her düzeyde optimal eşdeğerliliğin sağlanmasından yanadır. Ona göre çevirmen, her metin veya metin parçası için, sonradan bir eşdeğerlilik aşamalaşması türetebilmek amacıyla çeviride elde edilen değeri not etmelidir.”²²⁰ Nedret Kuran’ın ifadesinin çevirinin metin dilbilimsel ilişkilerine de işaret ettiği belirtilebilir. Doğaldır ki, cümlelerin metin ile olan bağlantısı, söz dizimsel ve anlamsal bir bağlantıya da işaret etmektedir. Bir araya gelmiş olan cümlelerin oluşturduğu bütün içinde, çevirilere ışık tutabilecek bir çok bağlantılar vardır. Özellikle de eşdeğerlilik kavramı dilbilim ve anlam bilimi, daha başka öğeleri de kapsayabilmektedir. Örneğin; “Düz anlamsal eşdeğerlilik, metin doğrudan doğruya nesnel konusuyla, metin dışı göndermesel anlamıyla ilgilidir.”²²¹ Dilsel anlamlar dilbilgisel ve söz dizimsel temellerden ortaya çıktıklarından, bunlara bağlı olarak eşdeğerlilik kavramı da içerik, biçim, üslup ve işlev bağlamında daha çok önem kazanabilmektedir. Çalışmaların sesel yönü ise böylece, geniş bir boyut içinde incelenebilmektedir. Çevirmenin biçimsel, ses biçimsel, yan anlamsal dolayısıyla söz biliminin hakkındaki bilgisi, şiirlerin bu disiplinler arasında bir amaç dile çevrilme başarısına etki etmektedir.²²² Eserin hangi dizesinde ne zaman bir değiştirme (dilbilgisel biçim değiştirme), veya öyküntü (sözcüğü sözcüğüne çeviri) yapılacağı bahsi geçen ilişkilerin bilgisi dahilinde gerçekleşirse, eşdeğer unsurların artış göstereceği ifade edilebilir.²²³

²¹⁹ Atilla İLHAN, *Tutkununun Günlüğü, Bütün Şiirleri*: 7, İstanbul, Bilgi Yayınevi, ?, ?, s.134.

²²⁰ RIFAT, a.g.e., 1995, s.44.

²²¹ GÖKTÜRK, a.g.e., 1994, s.60.

²²² KANTEL, a.g.e., 1991, s.91

²²³ RIFAT, a.g.e., 1995, s.60.

Diller arası yapısal, söz dizimsel ayrımlar, çevirmen açısından önem taşımaktadır. Ancak benzerlik yada farkların, tehlikeli durumlar oluşturabilecekleri de gözden kaçırılmamalıdır. “Örneğin Almanca’da da Türkçe’de de edilgen çatı var, o zaman Türkçe’ye yapılacak çeviride edilgen çatıda olacak diyemeyiz.”²²⁴ Türkçe ile İngilizce’nin cümle öğeleri açısından özellikleri incelendiğinde, orada da farklılıklar hemen göze çarpabilmektedir. Dizilişlere dikkat etmeyen çevirmenler, yanlış yere yanlış öğeler aktarabilirler. Çünkü Türkçe özne-nesne-eylem, İngilizce ise özne-eylem-nesne yapısındadır. Dil içi düzenlerin, sesel eşdeğerlilik ile olan bağlantısı, dilbilimsel dolayısıyla da söz dizimsel açıdan incelenebilir. Çünkü Ferdinand de Saussure’de ifadesini bulduğu gibi: “Dil, toplumsal bildirişmeyi sağlayan, tek zamanlı çift eklemli, saymaca bir göstergeler dizgesidir.”²²⁵

Eşdeğer ölçütlerde gerçekleştirilmek istene çevirilerde, birtakım biçimsel ve içeriksel değişiklikler kendiliğinden oluşabilmektedir. Böyle bir akıcılığın sağlanabilmesi, şiirin göndermelerinin doğru algılanabilmiş olmasıyla da yakından ilgilidir. Biçimsel değişikliklerin içerikle, dolayısıyla da sesel özelliklerle iç içe bir ilişkiye sahip olduğunun, cümlesel örneklerle açıklamaya çalışalım:²²⁶

Istanbul’a varır varmaz Beyoğlu’na gittik.

Istanbul’a varır varmaz kahvaltı için Beyoğlu’na gittik.

- a) As soon as we arrived in Istanbul,
- b) In order to have breakfast,
- c) We went to Beyoğlu

We went to Beyoğlu / in order to have breakfast / as soon as we arrived.

Türkçe ve İngilizce çok ayrı dilsel özelliklere sahiptirler. İngilizce, Fransızca ve Almanca ile birlikte Hint Avrupa ailesine, Türkçe ise Türk dil grubuna

²²⁴ DEMİREZEN, a.g.e., 1991, s.118.

²²⁵ AKIN, a.g.e., 1996, s.114.

²²⁶ TÖREL, a.g.e., 1981, s.10.

aittir. Dolayısıyla Fransızca ve Almanca'dan çevirmek daha kolay olacakken, Türkçe'den İngilizce'ye çeviri yapmak daha büyük görevler düşürecektir. Örtüşmeyi sağlamak için çevirmen, gerekli dilsel göstergeleri kullanarak, amaç dilde bir bütün oluşturmaya çalışacaktır. Kültür ile de çok bağlantılı olan çeviri olgusunda, çevirmenin içinde yetiştiği ortam ve tanıdığı ortamlar, çalışmaya yardımcı olabilecektir. Gerekli üretimler için yorumsal yaklaşımlar da devreye girecektir.²²⁷

Diller arası var olan ses, söz dizimi ve içerik düzeyindeki farklılıkların eşdeğerlilik kurma da, girişikliği oldukça yoğun çalışmalara ihtiyaç duydukları ortadadır. "Çevirmen, yorumlama ve yeniden üretim süreçlerini, yapıp bozma ve yeniden yapılandırma olarak yöntemli bir biçimde düzenlerken, aynen göstergebilimcinin çalışmasını sürdürür: Göstergebilimci bir konu dili kendi üst diline dönüştürürken, çevirmen de bir metni önce kendi bilişsel diline, sonra da yeniden bir başka doğal dile dönüştürür."²²⁸ Bir Japon şiiri çevrilirken, eksiltili söyleyişler de dikkate alınır. Amaç dile yine eksiltili biçimde dönüştürülmeye çalışılır. Böyle bir uğraş, geniş bir alana yayılan anlambilimsel ve dilbilimsel yaklaşımları gerektirir. Sağlanmaya çalışılacak olan çözümleyici ve dönüştürücü incelemeler, kaynak metin ile amaç metin sesleri arasında kurulacak eşdeğerliliğin önemli destekleyicileri olabilirler. Sahip olunan anlambilimsel bilgiler, içeriğe dayalı dönüştürümlerde etkili olabileceklerinin yanı sıra, söz dizimine yansıyan bağlantıları da iç içe olacaktır. Bir şiirin biçimi, içeriği ile bir bütün oluşturmaktadır. Biçimsel öğelerin yakın ilişkide olduğu bir başka unsur da söz dizimidir. Şiirde ki söz diziminin ise önce sesel öğelere yansıdığı ifade edilebilir. Eşdeğerlilik açısından ise en çok uğraş gerektiren unsurlardan bir tanesi, uyak sorunudur. İncelemeler sonucu görülen odur ki, yaklaşımlar derinleştirilmedikçe, başka alanlarla olan bağlantıları ortaya çıkabilmektedir.

Die Luft ist kühl und es dunkelt
Und ruhig fließt der Rhein,

²²⁷ RIFAT, a.g.e., 1995, s.49.

²²⁸ RIFAT, a.g.e., 1995, s.68.

Die Gipfel des Burges funkelt
In Abendsonnenschein

Chilly the air and darkling,
Soft the Rine flows,
The peak of the mountain, sparkling
In sunset, glows.

“İngiliz şiiri, Fransız ve Alman şiiri gibi, kafiyelidir. Latin ve Grek şiiri kafiyeli değildir.”²²⁹ Bu özelliklerin bilgisine sahip bir çevirmen, uzmanlık yetileri ile birlikte, bağlantılar üzerinde daha rahat çalışabilecektir. Artan bilgi ile birlikte uygulamalar da derinleştirilebilecektir. Bir çevirmenin sadece okumuş olduğu şiir sayısının dahi bağlantıların algılanmasındaki pratik yaklaşımların sağlanmasına yararı olacağı ifade edilebilir. Doğal ortam içinde gelişen böyle bir şiir kültürünün, kavramsal bilgi ile pekiştirilmesi, dönüştürümsel algılama yolundaki yetilerin gelişimine destek olabilir. Sesel açıdan ve diğer açılardan öğelerin çokluğu için böyle bir desteğin aynı zamanda ihtiyaç olduğu da bir doğrudur. Çünkü şiire bağlı bu ilişkilerin kendi içinde bir gizemi de vardır. Ses, söz ve anlam arasındaki sınırların çizilmesi oldukça zordur. Şiir, kaynak dilde de şiirdir, amaç dilde de şiirdir. Şiirsel özellikler iki yönde de mevcuttur. Dillerin mevcut olduğu söz dizimsel öğeler, sesel özellikler ve yüklenen anlamlar, var oldukları eserler içinde doğru algılanıp bilgi boyutundan kavrama ve uygulama düzeyine çıkarılabildiğinde, eşdeğerlilik kaçınılmaz olabilir. Ancak dikkat edilmesi gereken yan anlamlayan öğelere, gereken önem verilmelidir. Çünkü çevrilen bir cümle, bir dize, dilbilgisel açıdan doğru görünebilir, ama içerik ve biçim yönünden incelendiğinde, kaynak metin ile arasında örtüşmeyen noktaların sayısı çok olabilir. Böyle bir oluşumun sebeplerinden olan yan anlam konusu, öncelikle içeriği, dolayısıyla bu başlık altında incelenen diğer kavramları etkileyebilmektedir. Üslupsal özelliklere de dikkat edilmesi gerekmektedir.²³⁰ Çevrilecek eserin şairi ile ilgili edinilen bilgilerin çokluğu onun edindiği dil yada diller içinde hangi yan anlamlayan öğelere ağırlık vereceği konusunda ip ucu verebilir. Yine de şiir çevirisi yapacak kişiye çok

²²⁹ SAVORY, a.g.e., 1994, s.103.

önemli görevler düşmektedir. Çünkü, “şiir apayrı bir göstergeler dizgesi olduğu için, onun anlatım ve içerik bağlantısını dilsel öğeler göre açıklayamayız.”²³¹ Şiirdeki içeriğin, kendine özgü bir biçimi vardır. İncelemelerin temeli söze değil ama söz ötesi, müzik ile bağlantılı öğelere yakın alanlara dayanabilmektedir. Dolayısıyla, şiirin içeriksel yapısı, dilin içeriksel yapısından ayrılmaktadır.²³² Dilin söz dizimi de, anlamsal örgüsü de, şiirin sahip olduğundan birçok nokta da ayrılmaktadır. Dolayısıyla konu şiir çevirisi bağlamında ele alındığında, farklı boyutlarla ilişkiye geçilmektedir.

Şiirdeki şekil ve anlam, yansıttığı içsel ses ile ayrı düşünülmez. Bir unsurun dahi tek başına ele alınması, peşi sıra resmi de, heykeli de, müziği de getirebilir. İçerdiği özellikler ile düşündürdükleri, bir çevirmen yada okurun sadece hissettikleri değildir. Bu kıpırdanışları, o şiir kendisi sağlar. Yok olursa, sesel aktarımının amaç dildeki başarısında sıkıntılar var demektir. Amaç uyak düzenlerinde olduğu gibi, amaç dil örgüsüne yerleştirilebilirse, içerikte, biçimde tehlikeye girmez. Eğer bir sanat eserini beğeniyorsak, bizde uyardırdığı etkiler nedeniyledir. Bunu sağlayan da, eserin kendisidir.²³³ “Bir bestecinin manası, siz o besteyi dinlerken duyduğunuz, düşündüğünüz şeydir, şeylerdir.”²³⁴ Özellikle şiirdeki yan anlamlayan öğeler, böyle bir zihinsel hareketi sağlayabilmektedir. Anlamın temeli bütün içindeki seste, bağlamda yer almaktadır. Bir dize içinde kullanılan sözcüğün ifadesi bulunduğu o dize içinde kendisini bulabilmektedir. Yan anlamlayan kavramı üzerinde yapılan incelemelerde ilk kez Bloomfield yer almıştır. Özellikle de sözcüğün bağlam içindeki varlığı ve bu varlığın anlam ile olan ilişkisine dikkat çekmiştir.²³⁵ Sözcüğün bağlam içindeki anlamını oluşturan söz diziminde ayrı bir konumda olduğu böylece daha somut hale gelebilmektedir. Çünkü, bir şiirdeki dizede hissedilen, başka biçimde aynı düşünceleri uyandırmıyorsa, o biçim incelemeye alınmalıdır. Gizil gücün var olduğu temel oluşumlardan birisi, sözcükle-

²³⁰ DEMİREZEN, a.g.e., 1991, s.118.

²³¹ AKIN, a.g.e., 1996, s.77.

²³² AKIN, 1996, s.77.

²³³ NAYIR, a.g.e., 1969, s.81.

²³⁴ NAYIR, 1969, s.82.

²³⁵ KANTELE, a.g.e., 1991, ss.88-89.

rin ne şekilde bir araya geldiği olgusudur. Çevirmenin mimari duyguları da yoğun olabilmelidir. Mimarların yetisinde var olan dizayn olgusuna benzer özellikler, şiir çevirisi için gerekli olabilmektedir.

I bought a book
1 2 3

Kitap satın aldım.
3 2 1

İngilizce'den yapılacak bir çeviriye yukarıdaki örnek cümleden yola çıkarak, birleştirmeler, dönüştürümler uygulanacak olursa; Türkçe'ye çeviri yapıldığında "nesne" den başladığı görülür. Kaynak ve amaç dilin sözdizimsel yapı farkları sesel öğeler olduğu kadar, genelde edebi eserlerde daha çok itina isteyen yönüyle, içeriğe de yansımakta ve hüner gerektirmektedir. Çevirmenin yapacağı çalışmanın, yalnızca dilsel bir çalışma olmadığı, gözlenebilen bir olgunluktur.²³⁶

Yan anlamlayan öğelerin kuramsal boyuttaki bölümlenmeleri de, şiirdeki sesi amaç metne aktarımını etkileyebilmektedir:

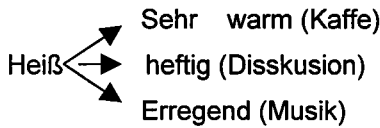
- a) Sözcükten küçük,
- b) Sözcük boyutunda,
- c) Sözcükten büyük yan anlamlayan öğeler.

Somut örnekler yardımıyla bu öğeleri açacak olursak; Sesel anlamda ciddi bir önem taşıdıkları, bir kez daha gözle önüne serilebilmektedir. Sözcükten küçük yan anlamlayan öğelerde, Batı Anadolu insanının e'leri kapalı seslendirdiği, eski İstanbul Türkçe'sinde "gelicim" biçimindeki kullanımların varlığı belirtilebilir. Sözcük boyutunda, "ev" yerine "fakirhane", sözcükten büyük yan anlamlayan öğe anlamında ise, "öldü" yerine "öbür dünyayı boyladı" gibi kullanımlar, sözcük, biçim ve özellikle de anlam açısından, bu çalışma

²³⁶ TÖREL, a.g.e., 1981, s.8.

altında dile getirilmeye değer unsurlar olabilir.²³⁷ Kaynak metin için bu derece yoğun önemi olan yan anlam konusu, elbette ki oluşturulacak amaç metin içinde, çok dikkatle örülmüş bağlantılar kurgusuna ihtiyaç duymaktadır. Kaynak dil ile amaç dil arasındaki farklılıklar arttıkça, çevirmenin sorumluluk alanı genişlemektedir. Bir Çin şiirini, Alman diline çevirmek çok geniş bir yetiler zincirine sahip olmayı gerektirebilmektedir.²³⁸ Çünkü kültürel, içeriksel ve de dilsel bağlamda birbirinden çok farklı varlıkları vardır. Onları olabildiğince örtüştürebilmek için çok çalışmak gerekmektedir. Nida'nın ayrımını yaptığı iki tür eşdeğerliliğin bilgisi dahilinde de çalışılmalıdır. Biçim ve içeriğin amaç metindeki yansımaları daha çok amaçlayan "formül" eşdeğerlilik ile; içeriksel, çevirisel anlamda doğallığa ağırlık veren dinamik eşdeğerlilik dikkate alınmalıdır. Eserin hangi boyutunda, ne tür bir eşdeğerliliğin kurulacağı, ya da kurulamayacağı, çevirinin ileteceği sesi dolaysı etkileyebilir.²³⁹ Çünkü oluşan bir amaç metin çeviriye bağlıdır, hatta bir anlamda bağımlıdır. Kimi aktarımların kaynak metinden daha uzun oluşlarının bir nedeni de, çevirmenin amaç metni anlaşılır kılabilmek uğraşları içinde, açıklamalar yapmış olmasıdır.²⁴⁰

Sözcüklerin sahip oldukları çok anlamlılıklar, özellikle de şiir dili içinde çok dikkat gerektiren, ses ile yakın bağlantısı olabilen bir olgudur.

Almanca'daki sıcak sözcüğünün; kahve ile birlikte, bir içeceğin ısı, tartışma ile birlikte konuşmanın yoğun temposu, müzik yanında ise hareketlendirici anlamlar yüklendiği, örnekte de görülmektedir. Dolayısıyla bağlam, anlam için büyük önem taşıyabilmektedir. Ancak bir bütünlük içinde çok anlamlı boyuttan tek anlamlılığa geçebilmektedir. (disambiguit)²⁴¹

²³⁷ KANTEL, a.g.e., s.92.

²³⁸ TSCHARNER, a.g.e., 1973, s.242.

²³⁹ KOLLER, a.g.e., 1983, s.85.

²⁴⁰ KOLLER, a.g.e., 1983, s.86.

²⁴¹ KOLLER, a.g.e. 1983, s.29.

Çeviri başarısı için gerekli olan kuramsal bilgi kadar, doğal hislerinde öneminin geniş bir boyutu vardır. Doğal bir dilin konuşulabilmesi için dilbilimsel yaklaşımların bilgisi nasıl çok ta gerekmiyorsa; çeviri içinde çevirinin kuramsal olgularını her durumda bilmek gerekemeyebilir. Uzun yıllardır yapılmış çeviriler bu görüşün bir kanıtı olarak verilebilir.²⁴² Ancak bu ifade konunun daha çok ruhsal, duygusal yönünü ilgilendirebilmektedir. Şairde var olan düşüncesele hareketlenmelerin, şiir olacak biçimde ortaya çıkışı sözcükler ile sağlanabilmektedir. Bu koşullu ilişki, dilbilimde önemli çığırılar açan Ferdinand de Saussure tarafından ortaya atılarak, dilbilgisel çalışmalara yapısalci anlamda yeni bir yön vermede güçlü bir etken olmuştur.²⁴³ Dolayısıyla şiir çevirisinin ses ile olan bağlantıları ele alındığında olduğu gibi, şiirin başka inceleme alanları içindede dilbilim ve ruhsal bilim arasında gidip gelen koşullu bir ilişkinin varlığından söz edilebilir.

Şiir dilinin, ayrı bir yapısı, içeriği ve de sesi olduğu dile getirilmektedir. Sebeplerinden birisi olarak ta şiirin iletişim amaçlı bir unsur olmadığı varsayılmaktadır. Ancak şairin dilsel öğeler yardımıyla, diğer insanlara özgün ifadelerini anlatabildiği de göz önünde tutulduğunda, iletişimsel bir boyutun varlığı da devreye girebilmektedir. Görülen odur ki, şiir, oluşumu itibariyle, sesi, yapısı itibariyle, dilbilimin konusu olabilmektedir.²⁴⁴ Özellikle de biçim bilim temeli üzerindeki sesbilimsel bağlantılar, şiirin diğer bilim ve de sanat alanlarıyla olan ilişkisine birer kaynak niteliği taşımaktadır.

Şiirlerin ve çevirilerin ses, içerik ve biçim ilişkilerine F. Hüsnü Dağlarca'nın, "Çocukların Dedikleri" isimli şiiri örnek gösterilebilir.... biçim-öz ilişkisi ve yine yinelemeler açısından ilginç bir nitelik taşımaktadır. Şair, bu şiiri üçer dizeden oluşan ve üçüncü dizesi "Bu bomba.....'a karşı yinelemesiyle biten bir kuruluş içinde düzenlenmiştir. Aşağıda görüleceği gibi, şiirini sunuluşundan anlatıma belli bir sınırlama getirilmiş ancak kısa ve içten anlatımla oluştu-

²⁴² RIFAT, a.g.e., 1995, s.56.

²⁴³ Nevin SELEN, *Linguistik und Methodik (Dil Bilimi ve Dil Öğretimi)*, (Editör: Mustafa ÇAKIR), Eskişehir: Etam A.Ş. Web-Ofset, Temmuz 1993 , s.13.

²⁴⁴ Doğan AKSAN, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili (Dilbilim Açısından Bakış)*, Ankara: Engin Yayınevi, Aralık, 1995, S.18.

ruhan bir şiirde yinelemelerin de yardımıyla belirgin bir etki gücü meydana gelmiştir. Denilebilir ki bu şiir, biçimiyle ayrı bir güç kazanmıştır.:

“Çocukların Dedikleri

Eiko diyordu ki anaların babaların yarısı öldü işte
Çocuklar şimdi ne yapacak?
Bu bomba çocuklara karşı.

Şintarcı diyordu ki öğrencilerin yarısı öldü işte
Analar babalar şimdi ne yapacak?
Bu bomba analara babalara karşı.

Kenyi diyordu ki analar babalar çocuklar öldü işte
Dün gece dua etmemiş miydik göklere karşı biz
Bu bomba Tanrıya karşı”²⁴⁵

(Hiroşima,8)

Dizeler biçim açısından incelendiğinde, yinelemelerin ve uzun dizelerin, ritmik bağlamda çeviri bakımından da önem taşıdığı bir doğrudur.

Sesbilim ile yakından ilgili bir kavramdan söz edilecek olursa, şiirdeki dizeleri, hece sayısı ve ses yapısı bakımından inceleyen metrik alanı burada konu edilebilir.²⁴⁶ Ritim ile de iç içe olabilen bu kavram alanı altında Almanca’da “Pentaneter” adını taşıyan, karakteristik özelliği dizedeki 3. ve 4. Vurgunun birbirini ard arda takip etmesi olan terimden söz edilebilir. Şiirin sesi, ve biçimsel yapısı açısından önemli görülebilen, klasik şiir incelemeleri dönemine ait bu kavrama, yine Almanca bir dize örnek teşkil edebilir.²⁴⁷

Strassen, redet ein Wort! Genius, regst du dich nicht?

Dizelerdeki 3. ve 4. Vurguların birbirini takibine tipik bir örnek olan bu dizede, ilk cümlenin son sözcüğü “wort” ile, ikinci cümlenin ilk sözcüğü

²⁴⁵ AKSAN, 1995, s.244.-245.

²⁴⁶ AKSAN, a.g.e., 1995, s.233.

“Genius” bu olayı gerçekleştirmiş görünmektedirler. Böyle oluşumların da söz dizimi ve onu takip eden ses ile içerik arasındaki bağın varlığını somutlaştırdığı gözlenebilir. Çevirmen, bu gibi durumlarda, sahip olduğu dilbilgisel bilgiyi yetileri ile birleştirip, gerekli unsurları doğru yerde bir araya getirebilmelidir. Yoksa, örneğin anlambilim ile sesbilim arasında var olan yakın bir ilişkiyi amaç dilde uzaklaştırmış olabilir. Böyle bir durum, örtüşme oranının azalması anlamına da gelebilir. Yaşama değişik yönler kazandırabilen edebi yapıtların biçimine çeviri esnasında dikkat etmek, çevirmenin önemli sorumlulukları arasındadır.²⁴⁸

Sahip olunan bir dilin bilgisi yoğun ise, bu bilgiler ışığında, ikinci bir dil öğrenimi kolaylaşabilir. Bilişsel giriş davranışları belirgin bir düzeye gelmiştir. Elbette ki devinimsel ve duyuşsal anlamda da kişilerin hazır olması gerekliliği söz konusudur. Bu durumun tam tersi düşünülürse, o zaman da ikinci dile engel teşkil eden unsurların ağır bastığı ifade edilebilmektedir.²⁴⁹ Dil öğreniminin sistemi bir kez algılandı mı, çalışmalar hız kazanabilmektedirler. Çeviri açısından ele alınacak olursa, şiir çevirisi ile ilgili yöntem olasılıkları üzerinde uygulamalı çalışmalarını kavramsal öğeler ile pekiştirmiş olan bir çevirmenin uğraşları yoğun bir işlerlik kazanmaya başlayabilir. Burada yazı dilinin olduğu kadar konuşma dilinin de önemi büyüktür. Çünkü, şair bir çok dilsel yapıyı kullanmakta özgür davranabilen, hatta var olan kalıpları yıkan sanatçılardandır. Dolayısıyla bir şiirin çevirisi, işlevsel, metin dilbilimsel yorum bilimsel gibi yaklaşımlar boyutunda ele alınabilmelidir.²⁵⁰ Bir şiirin genel ve çeviri bilimsel yaklaşımlar açısından gerektiği gibi anlaşılıp anlatılabilmesinde, metin dilbilimin yoğun katkıları olduğu ifade edilebilir.²⁵¹ Özellikle de, bir kaynak metnin yüzey yapısı ile derin yapısı arasındaki bağlantılar ve amaç metinde aynı ör-ğünün kurulması yönünde, araştırmaların böyle bir alanı da içine alması, ge-

²⁴⁷ GUTZEN, a.g.e., 1981, s.74.

²⁴⁸ TOSUN, a.g.e., s.96.

²⁴⁹ Ernst APELTAUER, “Mehrsprachigkeit in einer Gesellschaft der Zukunft”, *Dil Dergisi, Language Journal*, Sayı 13, 1993, s.65.

²⁵⁰ RIFAT, a.g.e., 1995, s.39.

²⁵¹ AKSAN, a.g.e., 1995, s.271.

rekli görülebilir.²⁵² Orijinal metin “yorumlaması”²⁵³ diğer bir deyişle çözümlenmesi dahilinde bu görüşler önem taşıyabilmektedir. Çeviri etkinliğinin bir anlamda tanımına ilişkin olan ifadeler de, konu alanının genişliğine dikkat çekmektedir. “Çeviri etkinliği, anlamlama göstergelimi açısından öncelikle bilişsel (kognitiv) bir etkinliktir. Gerçekten de bir metni çevirmek, öncelikle bir dizi bilişsel işlemi, belli bir sıra izleyen düzenli bir işlemler bütünüdür yaşamak demektir. Bir başka deyişle, çeviri düşünsel boyutta yaşanan programlı bir etkinliktir; zihinsel bir dönüş(tür)ümün amaçlandığı işlemler bütünüdür.”²⁵⁴

Buraya kadar, ses, söz dizimi ve içerik açısından ele alınmaya çalışılan unsurlar, bu üç kavram arasındaki sıkı bağlantıya işaret edebilmektedir. Bağlantının şiirdeki ses ve bu olgunun çeviri ile olan yakınlığı açısından öneminin büyük olduğu vurgulanabilir. Dolayısıyla inceleme içerisinde böyle bir başlık altındaki konu açılımı yararlı görülmüştür.

²⁵² Angelika LİNKE, Markus NUSSBAUMER, v.d., **Studienbuch Linguistik**, Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1991, ss.226-227

²⁵³ RIFAT, a.g.e., 1995, s.67.

²⁵⁴ RIFAT, a.g.e., 1995, s.66.

Beşinci Bölüm

V. Kaynak Metnin (şiiirin) Bir Bütün Olarak Önemi ve Doğru Çözümlemesi.

5. 1. Bir Şiirin Tek Oluşunun Kaynakları.

Şiirin ifadesinin bir kez olacağına dair görüşler mevcuttur ama onun tek oluşu içinde, çevrilebilirliği de çevrilemezliği kadar devam edebilmektedir.

Bir şiirin tek oluşunun nedenleri insan kaynaklarıdır. Lirikmin taşıdığı özellikler, dizelerin özgünlüğünü oluşturmaktadır. Bir örnek ile konuyu genişletmeye çalışalım:

Sevdiğim kırmızı, kırmızı bir güle benzer²⁵⁵

Dizedeki sözcüklerin temel anlamlarıyla kullanılmadıkları görülmektedir. Zihinsel imgede benzetmeli çağrışımlar oluşmaktadır. Bu ifade aşağıdaki gibi dile getirilmiş olsaydı şiir oluş özelliğini yitireceği gibi, doğal olarak özgünlüğü ile ilgili unsurları da yitirecektir:

²⁵⁵ Christopher CAUDWELL, *Yanılsama ve Gerçeklik, Şiirin Kaynakları Üzerine Bir İnceleme*, (Çev: Mehmet H. DOĞAN), İstanbul: Payel Yayınevi, 1974, s.160.

Nişanım, gülgillerden kırmızı renkli bir çiçektir.²⁵⁶ Dolayısıyla, kaynaklardan önemli görülebilecekler arasında, şiirin yananlamlayan öğelere sahip oluşu yer alabilir.

Felsefenin kendine ait bir dil üslubu vardır. Bunun gibi diğer alanların da kendine özgü biçimleri söz konusudur. Şiir de, bir çok ifadenin sustuğu yerde başlayan dışa vurumları içermektedir. Duygunun konuşurulduğu, ses bulunduğu alanlardan, müzik ve roman gibi bir sanattır. Üzerinde belki de artık sözcüklerle konuşulamayacak olanı konuşuracak bir gücü olduğu doğrudur. Çünkü, ifade bulunamamış ise, uzun uzun cümlelerin belirtmediğini, kimi zaman bir dizenin dile getirilebildiğine dair çok sayıda örnek gösterilebilir. Günlük dile ait kullanımlarda deşifre edilemeyen düşünceler, bir şiirin içinde açılımlarını bulabilirler. O zaman şiire ait düşünce dünyasının ayrı bir tılsımına sahip olduğu belirtilebilir. Dolayısıyla da, Wittgenstein'in ifadesinin tersine konuşamadığımız olgular üzerine susmak zorunda kalmayız.²⁵⁷ Ancak, yalnız bir dizenin çok sayıda ifadeyi saklı tutacağı savunulurken, diğer dizelerle olan bağlantısının önemi unutulmamalıdır. Aşağıdaki örnekte görüldüğü gibi, bunu taşıyabilen dizeler, çok önemli yetiler gerektirmektedir.

Varsın gönül aşkınla harap olsun efendim²⁵⁸

Şaire bağlı olan dil yeteneğinin şiir aracılığıyla okuyucunun beyninde bir resim oluşturduğu doğrudur.

Şiirlerin kendilerine ait özellikleri arasında şair kaynaklı olanlardan, içeriği çok az sözcükle yansıtmanın ve o yansımının beyinde büyük boyutlu resimler oluşturmasının, kendine has oluşa yardımcı bir unsur olduğu söylenebilir.²⁵⁹ Çünkü romanda da bu mevcuttur. Şiirdeki resmediş ile arasında şekilsel ve söz dizimsel farklar vardır. Ama şiirin sahip olduğu ritim, şiir olu-

²⁵⁶ CAUDWELL, a.g.e.,1974, s.160.

²⁵⁷ CAUDWELL, a.g.e., 1974, s.290.

²⁵⁸ BİRSEL, a.g.e., 1994, 1994, s.24.

²⁵⁹ KAYSER, a.g.e., 1969, s.108.

şunun temelleri arasında yer almaktadır. “Onun müziği tektir, kişiseldir, sadece ona aittir.”²⁶⁰

Eserin sahip olduğu dil, dizelerini oluşturan kişiden ayrı var olmamaktadır. Orijinalliği, şairden ileri gelmektedir. Her insan beyni tüm benzerliklerine rağmen ayrı özellikler taşıyabildiğine göre, her şiirin diğerinden farklı bir mizacı olduğu ifade edilebilir.²⁶¹

Şiir, bölünmez bir bütünlüğe sahiptir. Sözcüklerini, kafiyesini, dize sayısını, ölçüsünü ve daha bir çok özelliğini birlikte incelemek gerekmektedir. “Varolduğu dil içinde” artık başka ifade seçeneği yoktur. Ancak kaynak metin olarak kabul edilip, başka dillerdeki insanlar ile paylaşılmak istendiğinde, aynı bütünlüğün amaç dilde nasıl bir ifade bulacağı ile ilgili seçeneklere, orijinalini üreten şairin ruhuna en benzer ruha sahip bir şairden görüş alarak, yeni boyutlar kazandırabilir. Bu arada yapılacak çalışmada “yeniden aktarım” tehlikesi içine girilmemeye dikkat edilmelidir.

Coşku kavramı, şiir için önemli bir unsurdur. Ona ayrıcalık katmaktadır. Kişideki imgelem ile ilgili yaşamsal faaliyetler şiirde çok çabuk harekete geçebilir. Bu hızlı oluşumların bir nedeni de, usa aykırı oluşu ile bağlantı kurularak açıklanabilir. Öyle ifadelerle karşılaşmaktadır ki, akıl ve mantık sınırlarına dahil edilemez ama hiç söylenilemeyi söyler. Şiir budur.²⁶² Kişide ne düşündürdüğü önemlidir. Sözcükler değil de çağrışımların ön planda olduğu ifade edilebilir.²⁶³

Şiirin tek oluş kaynaklarını incelemede yardımcı olarak seçilmeye çalışılan eserlerden “Yanılsama ve Gerçeklik” adlı kitabın, şiirin temel özelliklerine yer veren bölümü, adeta bu başlığı açıklar gibidir. Yoğun etkilenmelerin şiire özgü etkilenmeler olduğu belirtilmektedir. Estetik olgusuyla da birleştirerek çeşitli örneklerle yer vermektedir. Şiirin sahip olduğu estetik taşıyan un-

²⁶⁰ KAYSER, a.g.e., 1969, s.102.

²⁶¹ GAUGER, a.g.e., 1970, s.5.

²⁶² CAUDWELL, a.g.e., 1974, s.154.

surların, onun tılsımlı varlığını oluşturan temel öğelerden olduğu belirtilebilir. Dizenin kendine özgü yapısının gizemliliği vardır.²⁶⁴ Onda ifade bulan bir dışa vurumun çağrıştırdıkları, olabilecek en az sayıda imgeyle anlatıldığı görülmektedir.

Şiirdeki “sözcük” kavramının farklı boyutlarda olduğu Dağlarca’nın bir ifadesiyle somutluk kazanmaktadır: “Şiir sözcükle yazılamaz, sözcükleri yok ederek yazılır.”²⁶⁵ Sözcüklerin, çağrışım ve imgelem içinde varlığını bulduğu ifade edilebilir. Sözcük, şiirdeki bütün içinde kaybolmaktadır. Çünkü, tek sözcüğün şiirde adı okunmaz.²⁶⁶ Süleymaniye Camii’nin tek başına bir minare olarak öncelikli bir anlam taşıdığı ifade edilemeyebilir. Ancak bütünlüğü içinde dikkat çekecektir.²⁶⁷ Buradan yola çıkarak, şiirdeki “güzel” kavramı üzerine görüş bildirilebilir. Onun gelişi güzel olmayan büyüklüğü yadsınamaz. Güzel, bir düzenin varlığından kaynaklanır. “Bundan ötürü ne küçük bir şey güzel olabilir, zira kavrayışımız algılanamayacak kadar küçük olanın sınırlarına da dağılır; ne de çok büyük bir şey güzel olabilir, zira o bir defa kavranamaz ve bakanda birliği ve bütünlük kaybolur.”²⁶⁸ Dolayısıyla şiirdeki güzelin de böylesine ölçütlere sahip olduğu bir doğrudur.

Bütününde hüznün duygusu uyandıran bir şiirin taşıdığı bu durum konudan ayrı değerdedir. Çünkü çoğu zaman neşeli konuları içeren şiirlerin bir hüznün ortamından doğabildiği de ifade edilebilir. Okunduğunda şen görünür ama içimizi hafif bir ürperti, o şen duygularla aynı anda bizi kaplar.²⁶⁹

Şiir sadece sıra dışı özellikler taşıyan bir edebi tür değildir. Bu biçimde düşünülmesi onu sınırlar. Oysa sınırları pekte kabul etmeyen bir olgu olduğu ifade edilebilir. Ancak unutulmamalıdır ki, şiir sanatsal dışa vurumlardan biri-

²⁶³ CAUDWELL, a.g.e., 1974, s.283.

²⁶⁴ KAYSER, a.g.e., 1969, s.10.

²⁶⁵ AKIN, a.g.e., 1996, s.190.

²⁶⁶ BİRSEL, a.g.e., 1994, s.49.

²⁶⁷ BİRSEL, a.g.e., 1994, s.40.

²⁶⁸ ARİSTOTELES, 1961, a.g.e., s.17.

²⁶⁹ BİRSEL, a.g.e., 1994, s.16.

sidir. “Sanatın da gerçek yaşam dünyasından ayrı bir dünyası vardır.”²⁷⁰ Jean Cocteau güzelin sırları konusundaki görüşlerini belirtirken, şiirin tarif edilemez bir unsur olduğu dile getirmektedir. ²⁷¹ Dolayısıyla tanımının net biçiminde yapılamıyor olmasının şiirin gizemini arttırdığı ifade edilebilir.

Şiirdeki dize olgusunun kendi içinde öyle bir varlığı mevcuttur ki, onu düzyazıdan oldukça farklı kılar.²⁷² Şiire ait bu ve benzeri görüşlerin sayısı az değildir. Üstün özelliklere sahip olduğu da ifadeler arasındadır. Örneğin; “tarih eserlerine göre şiirin daha felsefi ve üstün olduğu” belirtilmektedir. Sebep olarak da, tarih yazan kişinin genelde gerçekleri, şairin ise olası durumları yansıttığı dile getirilmektedir.²⁷³ Elbette ki burada genel bir durumdan söz edilmektedir. Önemli yaşam gerçeklerini yansıtan şiirlerin sayısı da az değildir. Ancak şiirdeki yansıtış biçimsel olduğu kadar, içeriksel açıdan da düzyazı ile farklılıklar taşımaktadır. “Söz şiirden açılmışken, unutmadan şu noktayı hemen vurgulayalım. Yazınsal yapılarda şiirle diğer türler kesinlikle ayrılmalıdır birbirinden, çünkü şiirde karşıtları, birinci elden dilsel göstergeler temsil ederler. Diğerlerinde ise, araya kahramanlar, olaylar ve diğer kurgu ve öğeler girmiştir.”²⁷⁴ Daha temel unsurları itibariyle bile şiirin ayrı bir yapı olduğu görülmektedir.

İnsan beyni büyük bir mucizedir. Varlığımızdaki düşünce olgusunun sınırları çok geniştir. Bu geniş boyutlar içinde sanat olmadan yaşamının benliğimize ne katacağı oldukça şüphelidir.²⁷⁵ Bir şairin yazmış olduğu eserindeki oluşum aşamaları esnasında kimden nasıl etkilendiğini bilmek; bir resmin hangi döneme ait olduğunu bilmek, sanatı derinden yaşamamızı sağlar. Ama bilgiyi doğru zamanlama da kullanabilmeliyiz.

²⁷⁰ AKIN, a.g.e.,1996, s.65-66.

²⁷¹ Orhan VELİ, *Çeviri Şiirler*, İstanbul: Adam Yayınları, Eylül, 1990, s.9.

²⁷² KAYSER, a.g.e., 1969, s.10.

²⁷³ ARİSTOTELES, a.g.e., 1961, s.17.

²⁷⁴ ETHEMOĞLU, a.g.e., 1991, s.136.

²⁷⁵ ETHEMOĞLU, a.g.e., 1991, s.130

Bir yapının şiir olarak adlandırılması için, temel bazı özellikleri taşıması gerekmektedir. Bu özellikler ise, diğer yazın yapıtları için daha farklı boyutlarda geçerli oldukları için, şiirin ayrı değerler konumunda incelenmesine neden olmaktadır. Örneğin, bir şiir imgelemi çalıştırabilmelidir. Böyle bir gereklilik, onun özgünlüğüne bir başka kaynak teşkil etmektedir.²⁷⁶

Kullanılan sözcükler, amaç ve tarz bakımından değerlendirilirse, taklit öğelerinin de şiirde, bir tragedya veya komedyadaki kullanıldığı görüşü ifade edilebilir.²⁷⁷ Şair düşünce dünyasını, görsellik sağlayan renkli imgelerle dışa vurmaktadır. Bu esnada ise doğaldır ki birtakım yöntemler kullanacaktır.

Alışılmış dil kullanımsal yapıları değiştirip, yeni ve farklı olanını en yoğun biçimde üretenlerin şairler olduğu belirtilebilir. Belki de hiçbir arada görülemeyecek dilsel öğeler şiirde aynı birim içinde kullanılabilir.²⁷⁸ Bunun sanatsal bir uğraş olduğu ortadadır. Zaten sanat yaşamımızdan çıkarsa, özgünlüklerin varlığını sürdürebileceği şüphelidir. Konuya, Ahmet Cemal'in Ingeborg Bachmann'dan çevirmiş olduğu "ERTELENMİŞ ZAMAN" ve orijinal metni ile birlikte daha somut boyutlar kazandırmaya çalışalım:

"DIE GESTUNDETE ZEIT

Es kommen härtere Tage.
 Die auf Widerruf gestundete Zeit
 Wird sichtbar am Horizont.
 Balt mußst du den Schuh schnüren
 Und die Hunde zurückjagen in die Marschhöefe.
 Denn die Eingewede der Fische
 Sind kalt geworden im Wind.
 Ärmlich brennt das Licht der Lupinen.
 Dein Blick spurt im Nebel:
 Die auf Widerruf gestundete Zeit
 Wird sichtbar am Horizont.

²⁷⁶ AKIN, a.g.e., 1996, s.113.

²⁷⁷ ARİSTOTELES, a.g.e., 1961, s.5.

Drüben versinkt dir die Geliebte im Sand.
 Er steigt um ihr wehendes Haar,
 Er fällt ihr ins Wort,
 Er befiehlt ihr zu schweigen,
 Er findet sie sterblich
 Und willig dem Abschied
 Nach jeder Umarmung.

Sieh dich nicht um.
 Schnür deinen Schuh.
 Jag die Hunde zurück.
 Wirf die Fische ins Meer.
 Lösch die Lupinen!
 Es kommen härtere Tage.

ERTELENMİŞ ZAMAN

Daha çetin günler gelmekte.
 Geri çağrılmak üzere ertelenmiş zaman
 görünüyor oluyor ufukta.
 Bağlamalısın artık neredeyse pabuçlarını
 ve kovmalısın köpekleri yine toplanma yerlerine.
 Çünkü balıkların barsakları
 soğumuş artık rüzgarda.
 Titrek yanmakta kandillerin ışığı.
 Bakışların izler bırakmakta siste:
 geri çağrılmak üzere ertelenmiş zaman
 görünür oluyor ufukta.

Ötelerde sevgilin kumlara gömülmekte,
 dalgalanan saçlarına yükselmiş kum,
 sözünü kesiyor,
 susmasını buyrukluyor,
 ölümlü buluyor onu
 ve ayrılmaya gönüllü
 her kucaklayışın ardından.

²⁷⁸ AKIN, a.g.e., 1996, s.190.

Bakınma çevrene.
 Bağla pabuçlarını.
 At balıkları denize.
 Söndür kandilleri!
 Daha çetin günler gelmekte."²⁷⁹

Çevirmen bu şiiri 1995 yılında bir kez daha çevirmiştir. Aşağıda verilen bu örnek dikkatle incelendiğinde görülen odur ki bir şiirin oluşumunda gerçekleşen süreç, çevirisinde de kendini gösterebilmektedir.

ERTELENMİŞ ZAMAN

Daha çetin günler gelmekte.
 Bir zaman ki geri çağrılmak üzere
 ertelenmiş, görünüyor şimdi ufukta.
 Bağlamalısın artık neredeyse pabuçlarını,
 köpekleri de kovalamalısın toplanma yerlerine.
 Çünkü balıkların bağırsakları
 Buz kesmiş rüzgar altında.
 Yoksul bir ışık vermekte kandiller.
 Bakışların bir hayalet olmuş sisler denizinde:
 Bir zaman ki geri çağrılmak üzere
 ertelenmiş, görünüyor şimdi ufukta.

Ötelerde sevgilin gömülmekte yavaş yavaş,
 dalgalanan saçlarına kadar yükselmiş kum,
 sözünü kesiyor konuştuğunda,
 susması için emir vererek,
 ölümlüdür nasılsa sevgilin kumlara göre
 ve ayrılışlara da gönüllü,
 her kucaklaşmanın ardından.

Bakma etrafına
 Bağla pabuçlarını.
 Geri kovala köpekleri.
 Dök balıkları denize.
 Söndür kandilleri.

Daha çetin günler gelmekte²⁸⁰

Şiirin temel dizesi, "daha çetin günler gelmekte;" bile, insan beyninde geniş bir imgeler dünyası oluşturabilmektedir. Eserin tamamı ise bunu şekillendirmede yardımcı olan bir varlık biçiminde görünüm kazanabilmektedir.

Daha bir çok örnek irdelenebilir. Şiirin tek oluşu ile ilgili kaynaklar ortaya çıkarılabilir. Ancak çeviri incelemeyi asıl anlamda ilgilendiren, konunun çeviri yönündeki bağlantılarıdır. Bahsedilen kaynaklar, özgünlüğün aktarımı ile ilgili sorunlara temel teşkil edeceklerdir.

5. 2. Kaynak Metindeki "Özgünlüğü" Amaç Metne Taşımanın Zorluğu

Şair, düşüncelerini dilsel öğelere aktarırken, bir tür çeviri yapmaktadır. Daha eserin oluşumu sırasında aktarımlar başlamaktadır. Okuyucusu ve çözümlenici ile olan mesafesi açılmaktadır. Çünkü insan üründür. Özellikle yazınsal sanatta düz anlam kadar, yan anlamlayan öğelerin çok yer aldığı görülmektedir. Böylece esere yaklaşmak, zorlaşmaktadır.

Diller arası kullanımsal ayrılıklardan belirgin olan bir tanesi Türkçe'nin, içinde çok fazla anlam taşımasıdır. Başka dilde 4-5 sözcükle karşılanabilen bir anlam, Türkçe'de tek sözcükle ifade edilebilmektedir. Başka birtakım diller arasında da bu örtüşmeme durumları söz konusu olabilmektedir.²⁸¹ Türkçede ise genelde sözcük hamallığının yapılmadığı doğrudur.

Çevirinin kendisi dahi, kaynak metnin yeni bir kavrama biçimi olması itibarıyla yan anlamsal öğelere yakınlaşarak aktarımı güçleştirmektedir. Amaç metin ile biçimsel ve dilsel farklılıklar yoğun ise, çeviri sanatının önemli kişile-

²⁷⁹ Ingeborg BACHMANN. "Şiirler", *Dün ve Bugün Çeviri Dizisi: 1* (Çev.: Ahmet CEMAL) İstanbul: Kavram Yayınları, 1995, ss.52-53.

²⁸⁰ Ingeborg BACHMANN. *Bütün Şiirleri*, Çev.: Ahmet CEMAL. İstanbul: Kavram Yayınları, 1995, s.46.

²⁸¹ DEMİREZEN, a.g.e., s.116.

rinden olan Stefan George'nin dahi uyak konusunda zorlandığı gibi, ustaların bile fazlaca üzerinde çalışması gereken öğeler artabilmektedir.²⁸²

Bir çevirinin önemli araştırmalar gerektiriyor olması, onun sadece kiplara bağlı bir çalışma olduğunun göstergesi olmayabilir. Konunun ruhunu ve içeriksel duygusunu hissettirecek unsurları bulmada yardımcı olacak araştırmaların yapılması daha faydalı olabilir. Buna, daha önce değinildiği gibi, çevirmenin eser sahibi ile veya şairlerle görüşmelerde bulunması örnek gösterilebilir. Çünkü çevir, kimi zaman dil dışına çıkan işlevler taşıdığını, bunları dilsel öğeler ile birleştirdiğini bir çok kez göstermiştir.²⁸³ Estetik unsurları yoğun olan eserlerin aktarımı için düzenli ve aralıksız bir uğraş gerektiği doğrudur. Doğaldır ki böyle gerekli olan bir çalışma için rahat bir ortamın varlığı önemlidir.²⁸⁴ Yanı sıra iyi bir uzmanlık çevirmenin zorlukları aşmasında yardımcı olabilir.

Kültürel ayrılıkların kaynak metin aktarımlarında önemli incelemeler gerektirdiği de, İngilizce'deki "fish and chips" için "köfte ekmek" kullanımının seçilmesinden ortadadır. Kültürümüzde o kullanım düz anlam çevirisi olan "balık ile patates" yoktur. Daha da özelleştirirsek, bu konu yemek kültürleri ile ilgilidir. Böylece bir çevirmenin ne düzeyde engin bir bilgi dağarcığına açık olması gerektiği daha da somutlaşmaktadır.²⁸⁵ Uzmanca davranmak, başarıyı da beraberinde getirebilmektedir.²⁸⁶

Her dilin kendi içinde bir mantığı vardır. İnsanların iletişim aracı olarak kullandıkları diller arasındaki kültüre bağlı ayrımların azlığı, aktarım sırasındaki yitimleri de azaltabilmektedir. Dillerin sahip oldukları bilmek, zorlukları iyi tanıyabilmede yararlı olabilir.²⁸⁷

²⁸² SANDER, a.g.e., 1983, s.55.

²⁸³ WILSS, a.g.e., 1988, s.49.

²⁸⁴ Georg LUKACS, *Estetik I*, (Almanca aslından çeviren: Ahmet CEMAL), İstanbul: Payel Yayınları, 1985, s.15.

²⁸⁵ DEMİREZEN, a.g.e., 1991, s.125.

²⁸⁶ BENĞİ, a.g.e., 1993, s.139.

²⁸⁷ DEMİREZEN, a.g.e., 1991, s.124.

Şiir çevirisi esnasında, şairin biçeminden uzaklaşmak, aktarımcı için büyük bir tehlikedir. Ancak bu tehlikeyi aşabilmek, eserin aktarımını sağladaki başarıyı arttırabilir. Ancak kaynak metinden gereğinden fazla uzaklaştırabilir.²⁸⁸ Dengeyi kumanın zorluğu ortadadır. Fakat dengenin var olduğu yerde estetik yoğun biçimde yer aldığından; kurulan dengeler kadar, eserin çevirisine olan yaklaşımın artacağı ifade edilebilir. Bir yandan özgün metinden uzaklaşılması gerekirken, diğer yandan onun yapısı ve doğasının kavranılması koşulu, bir doğrudur. Ancak, kurulacak dengelere rağmen, kayıplar olacaktır. Bu durumda da yitimleri en aza düşürme çabasının yöntemleri gözden geçirilmelidir. Çünkü yapılan yanlışların asıl nedenleri arasında yer alan bu unsurların önemle dikkate alınmasında yarar görülebilir.²⁸⁹

Edebi unsurları yoğun olan şiir konusundaki çeviride yöntem zenginliğine yer vermek çoğu zaman bir zorunluluk haline gelmektedir. Aktarımın sustuğu bölümlerde, Anton Popoviç'in de ifade etmiş olduğu gibi "deyiş kaydırmaları" (shift of expression) gibi seçenekler üzerinde çalışmak, çevirmeni oluşacak olan amaç metne ulaştırmada ciddi bir ilerleme biçiminde değerlendirilebilir. Yalnız aktarım yapmanın, şiir çevirisi için yeterli olduğunun belirtmek zordur.²⁹⁰ Sanatsal eşdeğerliliğe ulaşamamış bir çeviri üzerinde daha çok çalışılması gerektiği ifade edilebilir. Özgünlüğünün korunması için, bu eşdeğerliliğin kurulması adeta bir ön koşuldur.²⁹¹

Şairin sahip olduğu ana dil ile ilgili özelliklerin bilgisi, çevirmen açısından önemlidir. Beynin sinir sistemi içinde yer alan unsurlar, gerek bilinç yoluyla, gerekse bilinç dışı yollarla, dil kullanımsal öğeler dönüşmektedirler. Zorlukların başlangıç noktasının buradan kaynaklandığı belirtilebilir.²⁹² Birden fazla dil bilen bir şair için de benzer olguların geçerliliği söz konusu olabilir.

²⁸⁸ DEMİREZEN, a.g.e., 1991, s.123.

²⁸⁹ DEMİREZEN, a.g.e., 1991, s.118.

²⁹⁰ DEMİREZEN, a.g.e., 1991, s.123.

²⁹¹ ETHEMOĞLU, a.g.e., 1991, s.129.

²⁹² WANDRUZSKA, a.g.e., s.77.

Kaynak metin bilgilerinin amaç metne aktarımı, çeviri yoluyla dil öğreniminin pekiştirilmesini sağlayabilir. Sahip olunan duygusal ağırlıklı düşünceler, yan anlamlara ortam hazırlamaktadırlar. Dolayısıyla çevirmenin öğrenmeye açık bir kişiliğe sahip olup olmaması da, aktarıma etki eden etmenlerdendir. Aristoteles'in "Poetika" adlı eseri incelendiğinde, özellikle estetik ile ilgili görüşler açısından günümüz çevirmeni için de önemli bir kaynak eser olma niteliği taşıdığı belirtilebilir.²⁹³ Hatta umulmadık bir yazı, beklenmedik bir an, uzun zamandır üzerinde çalışılan çevirinin devamı için yeni fikirlerin üretilmesini sağlayabilir. Ancak bunca parça ve ayrıntı üzerine inceleme yaparken; bütünden de uzaklaşmadan aktarımı sürdürmek gibi bir yeti gerekmektedir. Böyle bir çalışmanın zor olduğu ve özveri istediği ortadadır. "Jase Ortega Y. Gasset'ten Ahmet Cemal'in çevirdiği "Çevirinin Görkemi ve Yetersizliği" adlı yazıda deniliyor ki (...) çeviri, çevrilen yapıyla aynı yazınsal türü bile paylaşmaz. Burada vurgulanması gereken, çevirinin kendine özgü kuralları ve erekleriyle ötekilerden başka, özel yazınsal tür olduğudur. Çünkü çeviri yapının kendisi değil, yapıya götüren bir yoldur."²⁹⁴

Çevirinin yaratıcı yanı ağır basmaktadır. Aktarıcının dil oyunları sayesinde amaç metin oluşturulmaya çalıştırılmaktadır. Ancak kaynak metnin mantıksal varlığına bağlantı kurular unutulmamalıdır. Çünkü özgünlüğü kadar, bir birim içinde yer alışı da mevcuttur. Sadece duyuşsal değil, bilişsel anlamda da yaklaşım göstermek, aktarımı tamamlama yolunda çevirmenin kuracağı dengeler açısından önemlidir.²⁹⁵ Güçlü bir sezgiye sahip olunmalıdır. Çünkü bir metni anlayabilmek, sezgisel bir süreci de içermektedir. Bunu canlı tutabilmek ise dinç bir ruha bağlı görünmektedir.

Kaynak metindeki özgünlüğü amaç metne aktarırken yaşanan zorlukların aşılmasına çalışılması esnasında ve sonrasında eseri ve çevirmeni bekleyen tehlikelerden bir kısmı da şunlardır: Özgün yapıya bağlı kalmak uğruna aktarım yüzeysel kalır veya öyle güzel olmuştur ki, özgününden daha

²⁹³ ARİSTOTELES, a.g.e., 1961, s.2-3.

²⁹⁴ TOSUN, a.g.e., s.102.

²⁹⁵ STOLZE, a.g.e., 1994, s.137.

güzel. Bu kez ise kaynak metin ile olan bağlantılardan çok fazla uzaklaşmış, çeviri olma özelliği yitirilmiştir.²⁹⁶

Güzel sanatların hiçbir dalının basit uğraşlar içerdiği söylenemez. Üreticiliğin doruklarını en belirgin biçimde bir resimde, heykelde görmek olasıdır. Şiirde bu alana oldukça yakın unsurlara sahiptir. “Tıpkı bir anda şiirin «Ben»ine kayışımız gibi bir anda ressamın bakış açısı içine kayarız. Dünyayı hem şairin hem de ressamın durup baktığı yerden görürüz.”²⁹⁷ Bu kaygan zemin üzerinde, çevirmenin bilişsel, sezgisel yetilerinin harekete geçirilmesi gerektiğinin vurgulanması yararlı olabilir. Disiplinler arası ilişkileri yoğun biçimde içiren şiir çevirisi alanı dahilinde sabit yargılara varmak zordur. Yel pazeyi geniş tutmak ve nereye kadar açılması gerektiğinin bilgisine sahip olmak, bu konunun gereklerindedir. Çeviri alanı içinde, yöntem açısından en çok incelenileni yazın çevirisidir. Çünkü içerdiği üslup olgusu aktarımcıyı kimi zaman eseri üreten kişinin çocukluğuna kadar götürebilmektedir. Genel kurallar ötesinde özgün kullanımlar yazın eserlerinin çevirilerinde ağır bastığı sıklıkla yaşanmaktadır. Dolayısıyla çevirinin genelde kültürel bir olgu olduğu görüşü yaygınlaşmaktadır.²⁹⁸

Şiir çevirisinin kendine özgü bir zorluğu vardır. Ancak bir çok alanda olduğu gibi, bu alanda da sorunlara rağmen önemli başarılar gözlenmektedir. Çevirmen, önceden gidişatı yönlendirilmiş bir fantezi ile hareket etmek zorunda kaldığı halde, yapılan çalışmalar göstermektedir ki, “şiirin çevirisi oluyor.” Her ne kadar çeviri, Heinrich Heine’nin ifade etmiş olduğu gibi “zincir lenmiş biçimde dans etmek”²⁹⁹ ise de, zincirleri kıran çevirmenlerin sayısının az olmadığı bir doğrudur. Bu başarıların da, doğal olarak kaynakları vardır.

²⁹⁶ GÖKTÜRK, a.g.e., 1994, s.80.

²⁹⁷ CAUDWELL, a.g.e., 1974, s.295.

²⁹⁸ GÖKTÜRK, a.g.e., 1994, s.15.

5. 3. Özgünlükteki Sesel Eşdeğerliliği Sağlamanın Zorluğuna Rağmen Şiir Çevirisindeki Başarıların Kaynağı

Yeryüzünde nedensiz bir olgu yoktur. Şiirin varlığının da sebepleri ve gereklilik gösteren yanları vardır. Hayal gücünün sınırlarını olabildiğince zorlayan başka bir unsurun daha şiirle karşılaştırılmaya tutulmasının söz konusu olduğu tartışmalıdır. Şiirin olmadığı yerde düşüncelerin alanı daralır. Çünkü sezgisel duyguların ortadan kalkacağı kaçınılmaz olacaktır. Şiiri ortaya çıkaran, düşünceden önce sezgidir, çağrışımdır ve bunlara bağlı diğer duyuşsal özelliklerdir.³⁰⁰ İnsandaki bu gizil güçlerin varlığı şiiri, doğal olarak ta çevirisini meydana getirebilmektedir. Çevirmen, büyük olasılık ile düşünceden önce sezgilerinden yola çıkacaktır. Nitekim şiir çevirilerinde başarı gösteren kişiler, genelde şiire önemli bir yakınlık duyanlar arasından çalışmalarını gerçekleştiriyorlar. M.C. Anday'ın konu ile ilgili yazmış olduğu bir anı, bahsedilen görüşleri daha somut hale getirmeye yardımcı olabilir. Fransız şairlerinden Philippe Soupault 1949'da Ankara'ya gelmiş. Bir toplantıda Orhan Veli Kanık, ondan çevirdiği "Şarkı'nın" Türkçe'sini kendi şiir gibi okumuş. Şiirin çevirisi yapıcı aslına çok benziyormuş. Soupault ilgiyle dinlemiş, işin iç yüzünü öğrenince de çok sevinmiş. Şaşırtıcı gelecek ama şiirin çok doğru, çok iyi çevrildiğini belirtmiş, sestem anlamış bunu. Sonra da şunu söylemiş: "Şiir gerçi bir söz sanatıdır, ama bir öz sanatıdır da. Bu bakımdan, başka bir dile çevrilebilmelidir. Ben şiirin çevrilebileceğine inanıyorum. Dünya ulusları birbirlerini belki her şeyden önce şiirle anlayacaklardır."³⁰¹ Böyle oluşumların sayısının şiir çevirisi alanı içinde çok olduğunu belirtmek zordur. Ama bir tane başarı örneğinin dahi bulunması, bu konudaki kaynakların varlığına işaret edebilmektedir. Baudelaire, Velaire, Rossetti ya da Rilke gibi şairlerden yapılmış çevirilerin de böyle başarılarla örnek teşkil ettiği, dile getirilmektedir.³⁰²

²⁹⁹ WILSS, a.g.e., 1988, s.46.

³⁰⁰ Sabahattin Kudret AKSAL, *Geçmişle Gelecek*, (Şairin Atölyesi, Divan 4), İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1987, s.6.

³⁰¹ Melih Cevdet ANDAY, "Bir Ağırılama", *Cumhuriyet*'ten aktaran Asım BEZİRCİ, *Orhan Veli BÜTÜN ÇEVİRİ ŞİİRLERİ*, İstanbul: Can Yayınları, 1984, s.7.

³⁰² SANDER, a.g.e., 1983, s.54.

Çeviri kültürler arası bir alışveriş olarak da nitelendirilmektedir. Bu iletişim sırasında meydana gelen bildirişmenin en önemli aracısının dil olduğu bir doğrudur. Bu amaçla en yoğun biçimde kullanıldığı alan ise çeviridir.³⁰³ İnsanlar arasındaki iletişim ihtiyacı ve isteği, meydana gelecek aktarımların başarısını arttırmada önemli bir etken olma özelliğini taşıyabilmektedir. Şiirin sahip olduğu değerlerin temelinde, konu değil de öz, duyuş ve ses gibi unsurların bulunması, çevirisini zorlaştırdığı kadar, gizemli bir duruma da getirebilmektedir. Gizil hedefe ulaşmada azmeden çevirmen, yetilerini harekete geçirmektedir. Şiir çevirisinin serüven olma özelliği bunu sağlayabilmektedir. Dolayısıyla böyle bir çalışmada bulunan kişi, "imkanlarının başka hiçbir suretle genişletilemeyecek bir şekilde genişlediğini"³⁰⁴ gözlemleyebilecektir. Şu da bir doğrudur ki, "çevirinin olanaksız olduğunu" savunanlar, bildirişmenin olanaksız olduğunu savunan karamsarlardır. Böylesine geniş bilgi alanlarını içine alan bir konuda imkansızlıktan söz etmek, zorla sınırlarını daraltmak olarak değerlendirilebilir. "İnsan düşünce ve duygularını yine insan anlar. Kültürleri oluşturan kavramları geliştiren yine insanlardır. Öyleyse bir insanın ötekini anlaması, onun duygu, düşünce, görüş ileti ve sentezini algılaması, çözümlemesi ve yorumlaması mümkündür."³⁰⁵ Mümkün olanın da zorluklarına rağmen gerçekleştirilmesi, beraberinde çok özel başarıları getirebilir. Çünkü şiir özel bir olgudur. Kendi içinde kuralları vardır.

Güzel dolayısıyla da başarılı şiir çevirilerinin ardında önemli nedenlerin bulunduğu bilinmektedir. Bilişsel düzeydeki yetilerin, uygulama ile bir sentez haline getirilebilmesi, hem bir özellik, hem de bir gereklilik ve başarı kaynağıdır. Yoksa bilginin sadece hatırlama yada kavrama düzeyinde kalması, şiir çevirisi için yeterli olmamaktadır. Hatta bahsedilen sentez düzeyinin de üzerine çıkıp, değerlendirme basamağına kadar ilerleyebilmek, azımsanacak bir verim değildir. Böylece görüş açısı daha da genişleyecek, boyutlar artacaktır. Araştırma derinleşecek ve alınan keyif artacaktır. Zevk veren bir çalışmanın sürdürülmesi ise çevirmenin azminin artmasını sağlayabilecektir. Kendine en

³⁰³ COŞKUN, a.g.e.,1996, s.43.

³⁰⁴ BEZİRCİ, a.g.e., 1984, s.6.

³⁰⁵ TOSUN, a.g.e., 1991, s.102.

yakın gördüğü şairi seçmiş olan bir çevirmen, uğraşlarını derinleştirdikçe, kendisi ile olan tanışıklığını da doğal olarak arttıracaktır. Böylece kaynak metin ile amaç metin arasındaki mesafe azalacak, örtüşen noktalar aynadaki bir görüntü gibi yansıyacaklardır.³⁰⁶

Dil olgusunun sınırlarının dar tutmakta yarar vardır. İletişime eşlik etmesinin yanında, kişinin dünya görüşünü de simgeleyebilecek bir özelliği vardır. Humboldt'un ifadelerinde yer aldığı gibi, dil düşünceyi kendine bağımlı kılmaktadır.³⁰⁷ Sözcüklerde bunun önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Şiirdeki özgünlüğü aktarabilmenin bu sınırlamalar nedeniyle bir sıkıntı yaşattığı doğrudur. Ancak çeviri ise kendi içindeki özellikleri yoğun olan bir olgudur. Dilin sınırladığının tamamlanabileceği ortamları hazırlayabilmektedir. Çünkü, çevirmen yapacağı çalışmaya ilgiyle eğilmektedir. Şu da bir doğrudur ki, bir kez başlanılan bir çeviri, eğer atmosferi yakalandıysa, çevirmenin peşini tamamlanıncaya kadar bırakmamaktadır. Çünkü şiirin, şairden kaynaklanan bir kişiliği vardır. O kişilik birçok birikimi yansıtabilmektedir. Okunmaya başlanılan bir polisiye romanının düğümü çözümlenmeden bir kenara bırakılmasının, bu tür roman tutkunları için pek mümkün olmayacağı gibi, çevirmenin de, içine girdiği problemler bütününden çözmeden çıkması genelde olası değildir. Çünkü sadece materyale karşı duyulan sevgi dahi, üretim için gereken iç isteği kişide sağlayabilmektedir.³⁰⁸ Yoksa, bir şairin, yazarın nereden, kimlerden nasıl esinlendiğini öğrenmek, hissettiklerini duymak, çevirinin önünde önemli bir engel olarak kalmaya devam edebilmektedir. Örneğin Lucacs, sahip olduğu kuramsal bilgiler ile ilgili alt yapıyı Kant ve Hegel'den edindikleri ile oluşturmuştur. Estetik ile ilgili konular üzerinde duruşunun da oldukça genç yaşlardan itibaren başladığını, eserlerinin kimi yerlerinde belirtmiş bulunmaktadır.³⁰⁹

Dilin canlılığının, yaşamın devingenliğinden ileri geldiği ifade edilebilir. Bu canlılıklar içinde bulunan oluşumlardan birisi olan şiiri bir kaynak dilden,

³⁰⁶ BEZİRCİ, a.g.e., 1984, s.7.

³⁰⁷ TOSUN, a.g.e., 1991, s.99.

³⁰⁸ SANDER, a.g.e., 1983, s.65.

amaç dili oluşturan diğer bir dile aktarmak mümkündür. Çünkü onu var eden de yine bir insandır. "Descartes "cogito ergo sum" diyor. Düşünüyorum, öyleyse varım. Düşüncenin dile bağlı olduğunu, dilinse bir matematik düzeniyle kurulu en kesin biçiminin şiir olduğunu göz önünde tutarak, şöyle diyemez miyiz? Şiir söylüyorum, öyleyse varım, yada şiirle varım."³¹⁰ Şiir olgusuna ait bu ve benzeri ifadeler, dışa vurulmak ile bitmemekte belki de tam tersine artarak, yeni ufuklar açmaktadırlar. Bu ufuklarının gösterilmesinin bir seçeneğinin de çeviri olduğunun vurgulanması, geniş boyutlu düşünmeye büyük katkıları olan bir olgu için sanırım yanlış olmaz. Çeviri ve ona ait başarılar mümkün olmasaydı, Ahmet Cemal'in ifadesinde belirtildiği gibi, "Beethoven'in 9. Senfonisi de hiçbir zaman onun bestelediği biçimde çalınamazdı."³¹¹ Zaten "bir çeviri eksikse, tamamlanmamışsa, okurun elinde tamamlanıyor."³¹²

Şiirdeki sesel özgünlükte eşdeğerlilik sağlamak zordur. Ancak birçok disiplin ile olan bağlantısının, aslında incelemeleri derinleştirip genişletmede yardımcı olduğu ifade edilebilir. Örneğin "resim, simgelerin izdüşümsel yapısınca düzenlenen duygulara sahip olma niteliğini şiir ile bölüşür."³¹³ Çevirinin ilerletilmesinde güçlük çekilen önemli yerlerde resim, heykel, tiyatro gibi alanlar devreye alınabilmektedirler. Bir cenaze olgusu hikayelerde başka, romanda başka kullanılabilir. Şiirde bu kullanım ile ilgili duygusal çağrışımlar çok farklı biçimde yer alabilir: umutlarımın cenaze töreni.³¹⁴ Dolayısıyla şiir ve resmin, şiir ve matematikte olduğu gibi yakın, hatta iç içe olan bir bağlantısı söz konusudur. Bu disiplinler arası ilişkilerin bilgisi dahilinde yapılan çevirilerde de, olumlu sonuçlara ulaşmak kolaylaşabilmektedir.

Belirgin bir düzeyde kuramsal bilgiye sahip olmadan şiirin çevirisini gerçekleştirebilmek, yüzeysel bir sonuç getirebilir. Ancak kuramsal bilgiyi tamamlayan olgunun da, öncelikle çalışmaya olan ilgi ve sevginin yoğunluğu adı altında değerlendirilmesinin yanlış bir ifade olmayacağı doğrudur. İsviçreli

³⁰⁹ LUKACS, a.g.e., 1985, s.10-11.

³¹⁰ AKSAL, a.g.e., 1987, s.7.

³¹¹ CEMAL, a.g.e., 1995-1996, s.161.

³¹² SALMAN, a.g.e., 1993, s.146.

³¹³ CAUDWELL, a.g.e., 1974, s.293.

³¹⁴ CAUDWELL, a.g.e., 1974, s.294.

insanların, insanların ülkelerine karşı duydukları sevginin yurtlarının gelişmişliğinde önemli bir payı olduğu gibi, çevirmenlerinde böylesine geniş boyutlu ruhlar içermeleri, bir anlamda belli bir paylaşım istendiğinden ortaya çıkan çalışmaların başarısına olumlu etki edebilir. İsviçre'nin bu konu alanı içinde örnek verilmesinin nedeni ortadadır: Üretim adına yapılan başarılarla sıkı sızıya bağlı olan önemli ülkelerden birisidir. “zenginler İsviçre’yi sevdikleri için, İsviçre zengindi. Fakirler zengin olmak istedikleri için İsviçre’yi seviyorlardı.”³¹⁵ Sonuçta ağırlığı ülkesi adına bilinçli bir vatandaş olma yoluna veren insanlar, genelde mutlu ve başarılı oluyorlar. Çevirmen de beyinsel buluşmayı sağlayabileceği eserler ile doğru seçimler yapabilir ve konuya öncelikle gönülden eğilirse, kuramsal bilgisini aktif duruma dönüştürebilir. Dolayısıyla yaşamın her alanında olduğu gibi, şiir çevirilerinde de, gerçekleşen başarıların önemli kaynakları vardır. Çünkü bu alandaki zorlukları aşabilmek kolay değildir. Yine de devamlılığı ve sürekliliği için birçok neden vardır.

5. 4. Tüm Güçlüklere Rağmen Şiir Çevirisinin Nedenleri ve Gerekliliği

Şiir çevirisinin çevirmenden okuyucusuna uzanan inceleme süreci içinde önemli etkiler bıraktığı görülebilmektedir. Dolayısıyla edebiyatın gelişmesine de katkıları vardır. Hatta yapılan çeviriler üzerine yazılan eleştiri yazıları bu çalışmalar ile yeni boyutlar kazanabilmektedir. Çevirmenlerin dil kullanımsal yönleri gelişebilmektedir. Sadece bu nedenler dahi, şiir çevirisinin varlığı için önemli anlamlar yüklemektedirler. Ama sebepler elbette çoktur. Çünkü şiir bir iletişim biçimidir. İletişim de kendi konusu içinde geniş bir alandır.

“Bilinç, üzerinde dilin yaşadığı bir zemindir.”³¹⁶ Şiir okurken hissedilenler kişiyi bilincin derinlerine götürebilmektedir. Güçlü yeteneği olan ve eserle önce kendi içinde, örtüşen çevirmen, duyulan hazzı bir amaç dile taşı-

³¹⁵ Peter BICHSEL, *Schweizer Reise, Ein literarischer Reiseführer durch die heutige Schweiz*, (Editör: Alice VOLLENWEIDER), Berlin: Klaus Wagenbach Verlag, 1993, s.17.

³¹⁶ GAUGER, a.g.e., 1970, s.6.

mak ister. Çevirmenin çevirmen olma özelliği de bu gibi unsurlara bağlı olabilmektedir. İletişim kurabileceği eserin çevirisi sonuçlanıncaya kadar, onu terk etmez. Ancak eserin ruhu ile çeviri açısından bağdaşmaz unsurlar yoğun olduğunda eserin okuyucusu olmaya devam edebilir. Belki henüz zamanı değildir. Belki de o şiir bir başka çevirmeni beklemektedir.

Şiirin oluşumu içinde var olan ilham kavramı, diğer bilimsel ve sanatsal alanlara da ışık tutar bir özellik taşıyabilmektedir. Bilim ile şiirin bağlantıları doğrultusunda birbirinden ayırmamakta yarar vardır. Her iki disiplinin gelişimi açısından bunun öneminin büyük olduğu vurgulanabilir.³¹⁷ Bir erek dilde var olan şiirin birtakım amaç dillere çevrilebilmesi, evrensellik boyutlarının gelişebilmesi açısından önemlidir.

İnsanlararası ilişkilerin kalitesinin, kurulan iletişimin düzeyi ile belirlenebildiği, yaşam içinde görülmektedir. Çevirinin de iletişimsel yönü, önemli bir anlam yüklenmektedir: insanların sahip olduğu yetileri dil ötesi boyutlarda genişleyebilmektedir; olabildiğince evrensel bir zemine taşınabilmektedir.³¹⁸ Göz ardı edilmemesi gereken bir işlevi vardır.

“Şiirin kullanıldığı dil, gündelik bir dil değildir.”³¹⁹ Daha önce kullanılmamış öğelerin sıra dışı biçimde yer alışı, şiir için doğaldır. Böyle özellikler de her şiirde farklı biçimde dışa vurulduğuna göre, sadece ilk var olduğu dil içinde kalması, 4 engin boyutlu şiir alanı için bir daraltma sayılabilir. Dolayısıyla düşünce dünyasının gelişimine engel konmuş sayılabilir.

Çeviri, bir eser oluşturma işlemi kadar önemlidir. “Sonuçta her edebi eser bir çeviridir.”³²⁰ Dolayısıyla bu alanı yadsımanın doğru olmayacağı belirtilebilir. Susanne Rademacher, yazmaktan hoşlandığını, ancak bu konudaki üretim ile ilgili içsel hareketlenmelerin ise kendisinde pek olmadığını dile getirmektedir. Bu nedenle ilgisini yabancı yazarlara ve onların eserlerine yönelt-

³¹⁷ NAYIR, a.g.e., 1969, s.21.

³¹⁸ WILSS, a.g.e., 1988, s.48.

³¹⁹ AKIN, a.g.e., 1996, s.65.

tiğini o dillerde yazılmış olanı, kendi diline taşımaya çalıştığını ifade etmektedir. İfadesinin bir yerinde, yazıya olan ilgisini, "başka dillerdeki yazarların hizmetine sunduğunu"³²¹ belirtmektedir.

Şiirde ifade bulan duygusalılıkların, dilin yapısına bağlı olarak, romanda ise dış gerçekliğe bağlı olarak düzenlenebiliyor olması, düzyazı ile nazım arasındaki farklılıklardan yalnızca birisidir. Bu ayırımların varlığı, şiirin kendine özgü yapısının içinde, var olduğu dil ile yetinmeyip, bilişsel ve duyuşsal paylaşımların dil ile yetinmeyip, bilişsel ve duyuşsal paylaşımların birtakım amaç diller ile paylaşılmasını gerekli kılabilmektedir. İlerlemenin, var olanı olduğu gibi, geliştirmeden devam ettirmekle sağlanabileceği pek söylene-
mez.³²² "Bir şiirde duygular doğrudan doğruya sözcüklerin çağrışımlarına bağlıdır."³²³ Bu çağrışım özelliğidir ki insanın düşünsel dünyasına zenginlik katabilir. Böylece gelişim adına yeni adımlar farklı boyutlarda atılabilir. Başka başka dillerin eserleri içinde tanışılan ifadeler, sahip olunan fikirsel unsurların yeni boyutlar kazanmasını sağlayabilir. Kişisel özelliklerin gelişimine de yan-sıyabilecek olan bu gelişimler, çevirmene, şaire, okuyucuya ve de okuyucu-nun çevresine, ilerleme önemli kazançlar getirebilir. Ancak bunların doğru anlamda oluşabilmesi için, bilinç ve sorumluluk kavramlarının önemli bir biçimde ön planda tutuluyor olmasında yarar görülebilir.

Günlük yaşam içinde insanlarla olan iletişimin, karşıdaki insanı kendisi gibi düşündürmeye çalışmalar nedeniyle, engellendiği görülmektedir. Bunun, psikolojimizde varolan bir özellik olduğu S.Freud tarafından belirlenmiştir. "Aynileştirme" diye adlandırılacak olan bu davranış biçiminin, ağırlıkta olarak bilinçli olarak gerçekleştirilmediği, ancak kişinin sahip olduğu bilincin, başkalarında da var olabileceği düşünmesinin doğal bir algılama biçimi olduğu ifade edilmektedir. Dil konusunda da, yaklaşımların çok da farklı olmadığı görülebilir. Düşünsel anlamda özel bir çaba göstermeden, bizim sahip olduğumuz dilsel alt yapıya diğer insanların sahip olduğunu var sayarız. De-

³²⁰ SANDER, a.g.e., 1983, s.71.

³²¹ WILSS, a.g.e., 1988, s.46.

³²² CAUDWELL, a.g.e., 1974, s.284.

mek ki bilinç altında dahi bir paylaşım olgusu yatmaktadır. Bu olgunun gerçekleştirilmek istenmesinin oluşumlarından bir tanesi de şiir çevirilerinin yapıyor olmasıdır. Demek ki, nedenleri geniş boyutlu incelemede yarar vardır. İnsan, engin bir varlıktır. Dolayısıyla ürettiklerinin niteliğini bilinç düzeyini de aşması doğaldır.³²⁴ Yaşamımızın her alanı için bu geçerlidir.

Şiir aslında düzyazı içinde de çevrilmektedir. Varlığını bir anlamda sürdürdüğü diğer sanat dalarında da, başka unsurlara aktarımı yapılmaktadır. Çünkü, "şiir, kendi dış gerçeği içinde ifade edilen yaşamın imgesinin ta kendisidir."³²⁵ Hayatın birçok alanında yer alan şiirin varlığı önemlidir. Örneğin; bir gönlün yıkılması, Kabe'nin yıkılması³²⁶ ile eşit gören Ömer Hayyam'ı orijinal eserlerinde tanıma olasılığı mevcut değil ise, çeviri çalışmalarından yararlanılması bir seçenek oluşturabilmektedir. Çünkü, şiirin sadece bilgi aktarımı dışında, görüşlerin engin boyutlar kazanması açısından, beyinsel imgeler uyandırdığı görülmektedir. İmgelerin yokluğu, yalnız sestten oluşan bir olgu biçiminde kalmasına neden olabilir.³²⁷ Her şiir, içinde ayrı bir eser oluşumunu gizli tutmaktadır. Yoğun etkilenmelerden ortaya çıkan bu üretimlerde estetik kavramının ayrı bir yeri olduğu vurgulanabilir.³²⁸

Ayrıntıların şiir için öneminin büyük olduğunu somutlaştıran ifadelere sıklıkla rastlanabilmektedir. Bir sessiz harfin dahi yerinin değiştirilmesi yoğun bir titizlik gerektirebilmektedir. Dizelerin biçimsel öğelerinin de, konu ile olan bütünlüğüne dikkat edilmelidir. Ancak, konunun nasıl bir rol aldığı göz ardı edilmemelidir. "Bir heykeltıraş için heykelini beyaz veya kırmızı mermerden yapması ne ise, şair için de şiirin mevzuu ancak o kadar ehemmiyetlidir."³²⁹ Böylesi ince işlenmiş üretimlerden olan şiirin alanının çeviri yoluyla da genişletilmeye çalışılması, doğru gözlemin yolunu açabilmektedir. Yaşam için ya-

³²³ CAUDWELL, a.g.e., 1974, s.283.

³²⁴ GAUGER, a.g.e., 1970, s.6.

³²⁵ CAUDWELL, a.g.e., 1974, s.156.

³²⁶ M.Sadık CENNETOĞLU, *Ömer Hayyam, Büyük Türk Şairi ve Filozofu*, İstanbul: Tuba Matbaası, 1989, s.160.

³²⁷ CAUDWELL, a.g.e., 1974, s.156.

³²⁸ CAUDWELL, a.g.e., 1974, s.163.

³²⁹ NAYIR, a.g.e., 1969, s.97.

rarlı olan uğraşlar ise, zorluklara rağmen devam etmektedir. Demek ki insan yararlı olana, genelde eğilimli değildir ve varlığını gerekli görmektedir.

Birçok alanın bilgisi, şairin de, çevirmenin de kültürü alanında olmalıdır. Geçmiş yıllarda, edebi eserlerin diyalog bölümlerinde kahramanların devlet adamı gibi konuşturulduğu, günümüze yakın yıllarda ise hatip gibi konuşturulduğu hakkında bilgi sahibi olunmalıdır.³³⁰ Yıllar ve edebi dönemler arasındaki dil kullanımsal ayrılıkların okura da taşınabilmesinin bir seçeneğinin çeviri olduğunu ifade etmek yanlış olmaz. Çünkü, örneğin dışavurumculuk (expressyonizm) akımındaki görselliği, eğer kaynak dilinden öğrenemiyorsak; çevirisinden edinmek şairin iç dünyasını görsel imgeler ve renklerle dile getişini tanımak için bir fırsattır.³³¹ Georg Trakl için de benzer ifadeler dile getirilebilir. "Trakl konuştuğunda monolog söyler gibi, alçak sesle tek düze, kendi içine kapanık bir ifadeyle konuşur. Kendini anlatmaz."³³² Şairi tanımak için, yalnızca yaşam sürecini öğrenmenin yeterli olduğu söylenemez. Şiirlerdeki üretimini özümsemenin yaralı olacağı bir doğrudur. Kültürü geliştirmenin aşamalarından olan çeviri, ulaştığı kişiler için bilinç gelişimi de sağlayabilir.

Şiir olgusu çok özel vasıflara sahiptir. Özgünlüğüne ilişkin net tanımlamalar yapmanın zor olduğu, yapılmış olan ifadelerin içeriğindeki soyutluktan anlaşılabilirliktedir. "Bir parçada şiirden başka hiçbir şey yoksa o, sadece bir manzumedir; şiir değildir."³³³ Şiir üzerine olan ifadelerden, André Breton ve Paul Eluard'ın benzetmeleri de ilginçtir. "Bir insan isim ne kadar kendine ait, ne kadar az mühim bir şeyse, şiir için de mevzu öyledir."³³⁴ Şiir kültürünün aklının hem sanatta hem de bilimde olduğu görülmektedir. Bilimin ve sanatın birbirini tamamlar yönlerinin varlığı şiir dünyasının, dolayısıyla da şiir çevirisinin çalışmalarındaki devamlılığın bir gerekçesi halinde kendini gösterebilmektedir."Şiir hislere sinmiş bir dünya ve hayat görüşünün, realiteler üzerine

³³⁰ ARİSTOTELES, a.g.e., 1961, s.14.

³³¹ TRAKL, a.g.e., 1991, s.5.

³³² Georg TRAKL, **Bütün Şiirlerinden Seçmeler**, (Çev. Ahmet CEMAL), İstanbul: Kavram Yayınları, 1995, s.20.

³³³ Andre BRETON – Paul ELUARD "Şiir Üstüne", den çeviren: Orhan Veli KANIK, **Çeviri Şiirler**, İstanbul: Adam Yayınları, 1990, s.7.

³³⁴ BRETON - ELUARD, a.g.e.,1990, s.7.

attığı ağla müşahhas hayallerde topladığı bir cihandır.”³³⁵ Sanat ve bilimin iç içe oluşu konusunda, şiir çevirisi incelemeleri de ele alınabilir. Çevirilerin bir yönü sözdizimsel açıdan dilbilim ağırlıklı iken, diğer yakın unsurlara sahip görünmektedir. Bu bütünlüğe ilişkin bir başka yaklaşıma da yer verilebilir: “Sanat, duygunun bilimidir, bilimse bilginin sanatıdır. Yapabilmek için bilmek zorundayız, ama ne yapılacağını da bilmek için de hissetmeliyiz.”³³⁶ Hissetmek, bilginin kullanıma dönüşmesinde hızlandırıcı bir görev üstlenebilmektedir. Çevirinin yapılması için gerekli motivasyon da sağlayabilmektedir. Dolayısıyla nedenler kadar, doğal süreçler de şiir çevirisinin varlık sebebi olabilmektedir. Eserlerinde, seyirciyi şaşırtan ve hazırlıksız yakalayan öğeler sıklıkla yer veren Shakespeare’in³³⁷ bir oyunu, sonesi içinde var olan böyle bir unsur, amaç dil seyircisini de şaşırtabiliyorsa, yapılan çevirinin belirgin bir başarıya ulaştığı ifade edilebilir. Çünkü insanların gördükleri, hayret ettikleri farklı farklıdır. Ama diğer kültürler içindeki insani duygularla tanışmanın çeşitli yolları olabilmelidir. Bunlardan birisinin de çeviri olması doğaldır. Çevirmen farklı kültürlerin insanlarını birbirine yaklaştırabilmektedir. Çeviri eserler yoluyla uluslar arası zenginlikler farklı farklı kültürlerce tanınabilmektedir. Evrensellik ile ilgili çalışmalara katkıda bulunmaktadır.³³⁸

Şiir çevirisine ilişkin birçok görüş vardır ki, konuyu olumsuz anlamda eleştirmektedir. Bu başlık altında olduğu gibi, daha önceki başlıklarda da bu olguya zaman zaman yer verilmeye çalışılmıştır. Ama karşı tezleri de savunmaya gayret gösterilmiştir. Çünkü, her engele rağmen şiir çevirisi devam ettirilmeye çalışılmaktadır. Çevirmen, bir insan olarak, kaynak metinden duyduğu zevki; belki kendi dilini konuşan insanlarla, belki de dilini kendisini konuşabildiği amaç dil insanlarıyla paylaşma isteği duyabilmektedir.³³⁹

³³⁵ NAYIR, a.g.e., 1969, s.311.

³³⁶ CAUDWELL, a.g.e., 1974, s.311.

³³⁷ William SHAKESPEARE, *Yanlışlıklar Komedyası*, (Çev.: Bülent BOZKURT), İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993, s.11.

³³⁸ DEMİREZEN, a.g.e., 1991, s.126.

³³⁹ SALMAN, a.g.e., 1993, s.150.

Yadsınması artık pek olası görülmeyen bir doğru vardır. Ve yörüngesine çoktan oturmuştur. Çağımızda çevirisiz yaşamaya imkan yoktur. Çünkü çeviri olmasa, dünya nasıl döner? Dünya barışı nasıl sağlanır?³⁴⁰

³⁴⁰ DEMİREZEN, a.g.e., 1991, s.126.

Altıncı Bölüm

VI. ÖZET, SONUÇ VE ÖNERİLER

6. 1. ÖZET

Şiir, ifadesi bir defa mümkün olan, şairin dilinde bile ancak bir türlü söylenilebileceği belirtilen; ama yinede çevirisi sürekli devam edilen bir unsurdur.

Diller, insanların düşüncelerini açıklayabildikleri araçlardır. İnsanların beynini meşgul eden unsurlar da birbirine çok yakın olduklarına göre, görüşlerdeki ortak noktalar çok olmalıdır. Dolayısıyla ifadelerde de paralellikler olacaktır. Şiirin çevrilemezliği görüşü ile insanların düşünce paralelliği bir araya getirildiğinde ise, bir ikilem ortaya çıkmaktadır. Çok başarılı bir biçimde ortaya konmuş olan çevirilere bakıldığında, diğer görüşe ait ifadeler şüphe kazanmaktadırlar. Yapılan değerlendirmeler, şiir çevirisi ile ilgili çok net ifadelerin belirlenemediğini göstermektedir. Ancak, şiirin yazılış atmosferi hissedilebiliyorsa, o bütünlüğün çevrilebildiği de ortadadır. Bu araştırmadaki amaçlardan birisini bu çevrilebilirlik unsurları içermektedir.

Şairin yaşamı, dönemi, ailesi ve özellikle duygusal dünyası konusunda bilgi sahibi olmak, şairane bir ruh taşımak önemlidir. Örneğin, Ömer

Hayyam'ın dörtlülerini yazarken, hangi ruh hali içinde olduğuna kadar incelemeyi derinleştirmek, kişiyi o eserin çevrilecek dildeki yansımasına götürebilmektedir. Yine de tartışmalar sona ermemektedir.

Çeviride bütün sorun sadakat ile güzelliği bir araya getirmektir. Böylece şiirin sorun alanının ne kadar geniş olduğu anlaşılmaktadır. Aslolan, onun iç uyumu, ritmi ve müziğidir. Çünkü şiir ne sözdür, ne de yazıdır, o çok başka, ayrı bir unsurdur. Bir dilden başka bir dile görünmesi de, bu yüzden daha zordur. Her şiirin kendine ait bir güftesi ve bestesi vardır. İçindeki bu özgün uyum, tek bir yaprağın iki yüzü gibidir. Bozulduğunda artık o, o şiir değildir.

Şiiri şiir yapan ritim ve ses, şiir çevirisinde de önemli bir rol oynamaktadır. Söz dizimi de içerik ve şekil düzenini kapsamaktadır. Dolayısıyla şiir çevirisinin böyle özel bir alan olmasını kılan bu önemli unsur üzerinde incelemeler yapmak konunun bir bilim olduğu kadar, öncelikle bir sanat ve ruh işi olduğunu, çevirmene büyük görevler düştüğünü ortaya koyabilecektir. Şiir çevirisindeki kaynak metin sesleri ve yakınlık olgularının bir incelemesi olan altı bölümlük bu çalışma şiir ve ses ilişkisinin üzerinde durulmasıyla başlamaktadır. Şiir ve ses arasındaki ilişki müzik, uyak ve ahenk bağlamında kurulmaya çalışıldıktan sonra sesel yakınlığı sağlamanın ön koşulları üzerinde durulmaktadır. Bu ön koşulların yerine getirilmesinde çevirmene büyük rol düştüğü düşünüldüğünden, üçüncü bölümde şair-çevirmen ilişkisine değinilmiştir. Bu bölümde çevirmenin sanatçılık ve şairlik yönü ele alınmaya çalışılmış; çevirmene düşen görevler dile getirilmiştir. Araştırmanın akışı dahilinde, dördüncü bölüm içinde, ve eşdeğerlilik ilişkileri üzerinde durulurken, konuya sözdizimi, dilbilim bağlamında yaklaşılmaya çalışılarak, ses, biçim ve içerik ilişkisi vurgulanmaktadır. Bir sonraki bölümlerde sesler ve eşdeğerlilik ilişkisi üzerinde durulurken, konuya söz dizimi, dilbilim bağlamında yaklaşılmaya çalışılarak, ses, biçim ve içerik ilişkisi vurgulanmaktadır.

Bu konu başlıkları dahilinde inceleme sürdürülürken, bir şiirin tek oluşu hiçbir zaman unutulmayarak, özgünlükteki sesel eşdeğerliliği sağlamanın

zorlukları ve buna rağmen şiir çevirilerindeki başarıların kaynağı üzerinde görüş bildirilmeye çalışılarak, şiir çevirisinin nedenleri ve gerekliliği konusuna değinilerek; tüm konu başlıkları kendi açılımları içinde, gerek Almanca'dan Türkçe'ye gerek Türkçe'den Almanca'ya ve de İngilizce'den Almanca'ya ile Almanca'dan İngilizce'ye şiir çevirileri ile örneklendirilerek, bölümler tamamlanmıştır.

6. 2. SONUÇ

İnsan yaşamı dahilinde önemli bir yer tutan iletişimi sağlamada yardımcı bir unsur da şiidir. Dolayısıyla insanların temel özelliklerinin gelişiminde önemli katkısı olan şiirin varlığına varlık katan şiir çevirilerinin sürekliliğinde yarar olacaktır.

Şiirsel üretim yeteneğinin, uyandırıcı bir yanı vardır.³⁴¹ Öyle özellikleri bir arada taşımaktadır ki, biçimsel yada içeriksel unsurlarından önce, genel anlamda etkili olmaktadır. Zaten, kimi zaman, şiirin ne anlattığını anlamak zorunda değiliz. Şiirde anlamı dışa vurmak zordur. Daha çok içimizde yaşatırız. Ama paylaşımlarımızın yoğun olduğu eserler, çoğu insanda vardır. Bu bir roman olabilir, bir heykel olabilir. Bizi yansıtıyor olduğuna karar verilmiştir.

Şairin üretimleri, insan yaşamından elde edilen tecrübelerin ürünleridir.³⁴² Gerek şiirin gerekse çevirisinin önemsenen varlığının nedenlerinden bir tanesinin bu temele dayanıyor olduğu ifade edilebilir. İfade biçimi veya toplumsal dünya görüşleri farklı olsa dahi, gözyaşı her yerde gözyaşıdır. Ortak yanların olması, çeviri şiirlerin, eserlerin varlığı doğaldır. Ancak çeviri unsuru, sorunları ve tehlikeleri beraberinde getirmektedir. Bu konudaki denetim boşluğu ve ticari olgular, iyi çevirileri tehdit etmektedir. Ama incelemenin temel amacı, bu durum üzerinde yoğunlaşmamaktır. Amacım, şiir çevirisinin imkansız olmadığı ile ilgili görüşler üzerinde durmaya çalışmak ve olanaksız olduğu görüşünü, maalesef pekiştiren, ses olgusunu disiplinler arası bağlamda, mercek altına tutmaktır. Çünkü, şiirde uyak olmayabilir ama, bunların temelini oluşturan sesin içinde bulunmayışı, şiirin varlığını tehlikeye düşürebilecek bir unsurdur. Ahenkli bir ritim ve sese sahip olmayan bir şiire, şiir tanımlamasını kullanmak kolay olmayacaktır. Ama çevirisi açısından en büyük problemi sesin oluşturduğu bir doğrudur. Sesin, diğer unsurları nasıl kendine bağladığına dair çok sayıda örnek verilebilir.

³⁴¹ Wilhelm DILTHEY, *Das Erlebnis und die Dichtung*, Leipzig: B.G. Teubner, 1907, s.161.

Şiir çevirisi esnasında aşılması gereken problemlerin üzerinde, şairane bir yönü bulunan çevirmen gelebilecektir. Eserleri bir bütün olarak ele alabiliyor olması, ondan ayrıca beklenen bir yetidir. Eleştirel yaklaşımların yönü de çok önemlidir. "Aslı gibi olmamış" ifadesinden önce, çevrildiği amaç dildeki yerini bulup bulamadığının incelenmesi, daha yararlı olabilir. Görüş açılarındaki esneklik ve doğruluk artışı, şiir çevirilerindeki başarıları artırabilecektir. Özellikle sesel ifadelerin, amaç dilde doğru anlamını bulmuş olması, şiirin sahip olduğu diğer unsurlar açısından da önemlidir.³⁴³

Sonuç olarak, dillere özgü ses özelliklerinin çevrilmesi, şiir çevirisi için başlıca engellerdendir. Ama, bir kaynak dildeki sesel özelliğin, o dilde var olduğu gibi amaç dile aktarılmasını beklemenin doğru olduğu söylenemez.³⁴⁴ Amaç, çevrilecek olan dilin ses özelliklerini içinde, kaynak metin seslerinin karşılığını bulabilmek olmalıdır. Edebiyattan, müziğe ve de resime kadar, birçok disiplin arasında geniş boyutlu bir inceleme yapılmalıdır.

³⁴² DILTHEY, 1907, s.167.

³⁴³ R.D.GRAY, *German Poetry*, Cambridge: Cambridge University Press, 1965, s.35.

6. 3. ÖNERİLER

Şiir çevirisinin oluşum biçimi ve içeriği üzerine dile getirilebilecek çok sayıda unsur olabilir. Sözü edilebilecek olanların arasında, çevirmenin beyin yapısının önemi vurgulanabilir. Dolayısıyla çeviri sürecinin, özellikle de şiir çevirisindeki sürecin, psikoloji ile yakın bir ilgisi olduğu ifade edilebilir. Konu anatomik incelemelere kadar götürüldüğünde, beynin sağ ve sol yarısındaki biçimsel farklılıkların, düşünceyi de etkiliyor olduğunu anımsamada yarar olabilir. Kişiden kişiye olduğu kadar, bayandan erkeğe kadar da, bir çeviriye etki eden etmenler üzerine inceleme yapmak mümkün olabilir. Ancak, çeviri- de farklılıklardan çok örtüşmedeki başarının önemli olduğu düşünülürse; örtüşme kavramını bu bağlamda içeren tüm disiplinler ile de doğal bir bağlantı kurulmuş olur.

Çevirmen, örtüşmedeki başarıyı yükseltebilmek için, şiiri çok iyi çö- zümleyebilmelidir. Ancak, böyle bir çözümlenmenin gerçekleşebilmesi için; gereken yerde şair, gereken yerde dilbilimci veya edebiyatçı olmalıdır. Bir şiir- in, çevirisi sırasında ne zaman hangi alandaki yaklaşıma ihtiyaç duyacağı önceden çok da somut biçimde belirlenemeyeceği için, çevirmen zeki de ol- malıdır.

Bir şiirin, çeviri amaçlı çözümlenmesi heceye, hatta tek bir sese kadar i- nebilir. Ardından yeniden bütüne doğru giderken, öz keşfedilebildiyse, şiirin bir diğer yansımasını amaç dilde gösterme yolunda, önemli bir adım atılmış olabilir.

Bir şiirin, amaç dildeki varlığını oluşturabilmek için, bakarken görmek ve görürken o anda engin bir bakış açısı oluşturabilmek, bilgi ve yoğun bir kültürün yanındaki temel koşullar arasında yer alabilir.

³⁴⁴ Walter PORZIG, *Dil Denen Mucize, Dilbilimin Araştırma Konuları, Yöntemleri ve Ulaştığı Sonuçlar*.(Çev.Vural ÜLKÜ), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 617, 1995, s.102.

Çevirmen şiir çevirisine başlamadan önce çevireceği yazar, eser, edebi dönem, o döneme ait sosyal, kültürel ve ekonomik olguları iyi anlamış olmalı, kendi içinde yaşadığı zamana ve koşula göre değil, esrin oluştuğu döneme göre şiiri değerlendirebilmelidir. Çevirmen her eseri çevirmek yerine, empati kurduğu ya da kurabildiği yazarların eserlerini çevirmeye çalışmalıdır.

Dolayısıyla, şiirdeki iç uyumu koruyabilecek olan çevirmenin, bilinç altına itilmiş etkilenmelerinden, dil konusundaki bilgi ve yetilerine kadar, sahip olduğu birçok unsur, şiir çevirisi için önemlidir ve göz önünde bulundurulmasında yarar vardır.

Bir cümle ile, öz bir öneri ifadesi kullanılacak olursa; çevirmen, kendi sınırlarını bilen yoğunlukta olabilmelidir.

KAYNAKÇA

AKIN, Gülten. **Şiir Üzerine Notlar**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996.

AKSAL, Sabahattin Kudret. **Şairin Atölyesi. Divan 4**. İstanbul: Broy yayınları, 1987

AKSAN, Doğan. **Şiir Dili ve Türk Şiir Dili (Dilbilim Açısından Bakış)**. Ankara: Engin Yayınevi, 1995.

ANDAY, Melih Cevdet. "Bir Ağırlama", **Cumhuriyet**'ten aktaran Asım BEZİRCİ, **Orhan Veli BÜTÜN ÇEVİRİ ŞİİRLERİ**, İstanbul: Can Yayınları, 1984.

APELTAUER, Ernst. "Mehrsprachigkeit in einer Gesellschaft der Zukunft", **Dil Dergisi. Language Journal**. Sayı: 13. Ankara: Üniversitesi Basımevi, 1993. ss. 40-69

ARISTOTOLES. **Poetika**. (Çev.: İsmail TUNALI), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları Nr.14, Fen Ed.Fak. Tercüme serisi Nr.1, 1961.

BACHMANN, Ingeborg. **Şiirler. Dün ve Bugün Çeviri Dizisi:1** (Çev.: Ahmet CEMAL). İstanbul: Kavram Yayınları, 1995.

BİRSEL, Şalah. **Şiirin İlkeleri**. İstanbul: Broy Yayınları, 1994.

BICHSEL, Peter. **Schweizer Reise. Ein Literarischer Reiseführer Durch Die Heutige Schweiz**. Berlin: Klaus Wagenbach, 1993.

BRETON, Andre – ELUARD Paul. "Şiir Üstüne", den çeviren: Orhan Veli KANIK, **Çeviri Şiirler**. İstanbul: Adam Yayınları, 1990.

BROWNING, M.Robert. **German Poetry from 1750-1900**. NewYork: The Continuum Publishing Company, 1984.

CAUDWELL, Christopher. **Yanılsama ve Gerçeklik. Şiirin Kaynakları Üzerine Bir İnceleme** (Çev.:Mehmet DOĞAN). İstanbul: Payel Yayınevi, 1974.

CELAN, Paul. **Nerdeyse Yaşayacaktın. Seçme Şiirler** (Çev.: Oruç Auroba). İstanbul: Metis Yayınevi, 1989.

CEMAL, Ahmet. "**Anadolu Üniversitesi Yabancı Diller Bölümü Alman Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı'ndaki Derslerinden Notlar**". Eskişehir: 1995-1996.

CEMAL, Ahmet v.d., "**Çeviri Yapma Süreci**". Kitap Üzerine Anatomi dersleri, Yay.:Fatma Türe, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları:, 1993, ss.131-161.

CENNETOĞLU, M.Sadık. **HAYYAM Ömer Büyük Türk Şairi ve Filozofu**. İstanbul: Tuba Matbaası, 1989.

ÇOŞKUN, Muhlise. "**Çeviri Metinlerinde Yüzey Yapı-Derin Yapı Hataları Tömer Çeviri Dergisi Sempozyum Bildirileri. Özel Kuram Sayısı**, Sayı:10, Bursa: 1996, ss. 43-50.

DEMİREZEN, Mehmet. "**Çeviride Kayıplar Sorunu**", **Çağdaş Çeviri Kuramları ve Uygulamaları Seminerinde Sunulan Bildiriler** Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Mütercim Tercümanlık Bölümü, 1991,ss. 115-126.

DILTHEY, Wilhelm. **Das Erlebnis Und Die Dichtung** Leipzig: B.G. Teubner, 1907.

DURMUŞOĞLU, Gül. "Metin Dilbilim, Çeviri Süreci ve Çeviri Değerlendirmesi.", **Çağdaş Çeviri Kuramları ve Uygulamaları Seminerinde Sunulan Bildiriler**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Mütercim Tercümanlık Bölümü, 1991, ss.105-112.

ETHEMOĞLU, Armağan. "Yazınsal Çeviride Sanatsal Eşdeğerlilik Sorunu", **Çağdaş Çeviri Kuramları ve Uygulamaları Seminerinde Sunulan Bildiriler**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Mütercim Tercümanlık Bölümü, 1991, ss.129-139.

GAUGER, Hans Martin. **Wort und Sprache Sprachwissenschaftliche Grundfragen**. Tübingen: Max Niemeyer Yayınevi, 1970.

GÖKTÜRK, Akşit. **Çeviri: Dillerin Dili**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994.

GRAY, Ronald. **German Poetry**. Cambridge: Cambridge University Press, 1965.

GUTZEN, Dieter, OELLERS Nobert, PETERSEN, Jürgen H. **Einführung in die neuere deutsche Literaturwissenschaft**. Berlin: Erich Schmidt Yayınevi, 1981.

GÜLTEKİN, Ali; ÇAKIR, Mustafa. "Türkçe-Almanca ve Almanca-Türkçe mahkeme metinlerinin çevirisinde örtüşebilirlik sorunu. **Tömer Çeviri Dergisi. Sempozyum Bildirileri Özel Kuram sayısı**, Sayı:10 1996. ss.7992

"HEMINGWAY, Ernest. **Yaşlı Adam ve Deniz**, (çev. Anjel SELVER), İstanbul: Oda Yayınları, 1981" RUHİ, 1995, s.67'deki alıntı.

"_____ . **İhtiyar Balıkçı**, (çev. Orhan AZİZOĞLU), Ankara: Bilgi Yayınları, (1956),1983," RUHİ, 1995, s.67'deki alıntı.

HOFFMANNSTAHL, Hugo. **Seçme Şiirler** (Derl. ve Çev.: Deniz SELEN) İstanbul: BFS Yayınları, 1989.

İLHAN, Atilla. **Bütün Şiirleri: 7. Tutkulunun Günlüğü**, Ankara: Bilgi Yayınevi, ?.

İZCİ, Adil. **Şiir Oku, İki Aylık Şiir Yaprağı** On ikinci sayı Ocak-Şubat, İstanbul: Yazı Kültürevi. 1998.

KANTEL, Semiramis. "Yananlam ve Çeviri", **Çağdaş Çeviri Kuramları ve Uygulamaları Seminerinde Sunulan Bildiriler**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Mütercim Tercümanlık Bölümü, 1991, ss.87-93.

KAYSER, Wolfgang. **Kleine deutsche Versschule** Bern: Francke Yayınevi 1969,

KOLLER, Werner. **Einführung in Die Übersetzungswissenschaft**. Heidelberg: Quelle & Meyer Yayınevi, 1983.

LİNKE, Angelika-NUSSBAUMER Markus-PORTMANN Paul. **Studienbuch Linguistik**. Tübingen: Max Niemeyer Yayınevi, 1991.

LUKACS, Georg. **Estetik I** (Çev.: Ahmet CEMAL). İstanbul: Payel Yayınları, 1985.

MORGENSTERN, Christian. **Das Mondschaf**, Wiesbaden: Insel Yayınevi, 1953.

NAYIR, Yaşar NABİ. **Şiir Sanatı** İstanbul: Varlık Yayınevi, 1969.

- PORTELA, Maria Fernanda Quintano. "Schwierigkeiten der Übersetzung von Fitzgerald Kusz Gedichte ins Portugiesische". **Beiträge zu den Fortbildungskursen für ausländische Deutschlehrer an Schulen und Hochschulen Sondernummer zum Thema "Übersetzen."** München: Goethe Institut, 1977-1978. s.76.
- PORZIG, Walter. **Dil Denen Mucize. Dilbilimin Araştırma Konuları, Yöntemleri ve Ulaştığı Sonuçlar** (Çev.: Vural ÜLKÜ) Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları: 617, 1995.
- RIFAT, Mehmet. (Yay.) **Çeviri ve Çeviri Kuramı Üstüne Söylemler.** İstanbul: Düzlem Yayınları, 1995.
- RUHİ, Şükriye. Çeviride Kaynak Metin Sesleri ve Yakınlık Olgusu, **Çeviri Bilim 1, Çeviri Eğitiminde Özgün Metni Yorumlama ve Çeviri Metni Oluşturma Sürecine Yönelik Yöntem Önerileri**, Ankara Üniversitesi Tömer Bursa Şubesi, 1995. ss.55-74.
- SANDER, Ernst. **Sprachkunst und Übersetzung**, Bern: Peter Lang Yayınevi, 1983.
- SAVORY, Theodore. **Tercüme Sanatı** (Çev.: Hamit DERELİ). İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1994.
- SELEN, Nevin. **Linguistik Und Methodik** (Dilbilim ve Dil Öğretimi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 1993.
- SHAKESPEARE, William. **Yanlılıklar Komedyası.** (Çev.: Bülent BOZKURT) İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993.
- STOLZE, Radegundis. **Übersetzungswissenschaft, eine Neuorientierung.** Tübingen ve Basel: A.Francke Yayınevi, 1994.

TOSUN, Cengiz. "Çeviride Anlam Boyu", **Çağdaş Çeviri Kuramları ve Uygulamaları Seminerinde Sunulan Bildiriler**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu, Mütercim Tercümanlık Bölümü, 1991, ss.95-103.

TÖREL, Sedat. **Çeviri Sanatı**. Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık, 1981.

TRAKL, Georg. **Akşamları Kalbim**. (Çev.: Gertrude DURUSOY Ahmet NECDET). İstanbul: Broy Yayınları, 1991.

_____. **Akşam Vakti** (Çev.: Hikmet KAYAHAN). İstanbul: BFS Yayınları. Şiir Dizisi:10, 1989

_____. **Bütün Şiirlerinden Seçmeler** (Çev.: Ahmet CEMAL). İstanbul: Kavram Yayınları, 1995.

TSCHARNER, Eduard Horst. "Chinesische Gedichte in deutscher Sprache", **Das Problem des Übersetzens**. (Yay. Hans Joachim STÖRIG). Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1973. ss. 242-272.

WILLS, Wolfram. **Kognition und Übersetzen**. Tübingen: Niemeyer, 1988.

YALÇIN Mehmet. **Şiirin Ortak Paydası, Şiir Bilimine Giriş**, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 1991.